T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA İLİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE BİLİNCİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Berna SAVAŞÇI

BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

ŞANLIURFA
2020

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞANLIURFA İLİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE BİLİNCİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Berna SAVAŞÇI

BİYOLOJİ ANABİLİM DALI

ŞANLIURFA
2020

Dr. Öğr. Üyesi Şahin TOPRAK danışmanlığında Berna SAVAŞÇI'nın hazırladığı **"Şanlıurfa İli Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma"** konulu bu çalışma 26.10.2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şahin TOPRAK …….

Üye : Prof. Dr. Cem ÖZKAN …….

Üye : Doç. Dr. Arif PARMAKSIZ …….

Bu Tezin Biyoloji Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Doç. Dr. İsmail HİLALİ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET i
ABSTRACT ii
TEŞEKKÜR iii
ŞEKİLLER DİZİNİ iv
ÇİZELGELER DİZİNİ v
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ vii
1. GİRİŞ 1
1.1. Çevre Bilinci ve İlişkili Olduğu Kavramlar 6
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR 9
2.1. Çevre Bilincinin Gelişimi 9
2.2. Bazı Ülkelerin Eğitim Sisteminde Çevre Eğitiminin Durumu 15
2.3. Ülkemiz Eğitim Sisteminde Çevre Eğitiminin Durumu 19
2.3.1. Türk eğitim sisteminin genel yapısı 19
2.3.2. Şanlıurfa ilinde eğitimin durumu 20
2.3.3.Türk eğitim sisteminde çevre eğitimi 23
2.3.4. İlköğretim müfredatının çevre eğitimi konuları açısından durumu 24
2.3.4.1. Fen bilimleri dersi öğretim programının yapısı ve çevre eğitimi konuları açısından durumu 25
2.3.4.2. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının yapısı ve çevr e eğitimi konuları açısından durumu 32
2.3.4.3. Çevre eğitimi dersi öğretim programının yapısı 38
2.3.5. Ortaöğretimde çevre eğitimi 40
2.3.6. Çevre eğitimi ile ilgili çalışmalar 41
3. MATERYAL ve YÖNTEM 47
3.1. Çalışma Alanı 47
3.1.1. İlin fiziki yapısı ve coğrafi konumu 48
3.1.2. İlin sosyo-ekonomik durumu 49
3.1.3. İlin demografik yapısı. 50
3.1.4. İlin iklim ve bitki örtüsü. 51
3.2. Yöntem 53
3.2.1. Verilerin toplanması ve analizi 53
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA 54
4.1. Araştırma Bulguları 54
4.1.1. Kişisel (Demografik) bilgilerin değerlendirilmesi. 55
4.1.2. Ölçeğin birinci bölümünün değerlendirilmesi 57
4.1.3. Ölçeğin ikinci bölümünün değerlendirilmesi 64
4.1.4. Ölçeğin tüm değişkenler açısından değerlendirilmesi 72
4.2.Tartışma 75
5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER 79
5.1. Sonuçlar. 79
5.2. Öneriler. 79
KAYNAKLAR 83
ÖZGEÇMİŞ 87
EKLER 88

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ŞANLIURFA İLİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVRE BİLİNCİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Berna SAVAŞÇI

Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Biyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şahin TOPRAK
Yıl: 2020, Sayfa: 96

Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyinin araştırıldığı bu tez çalışmasında öncelikli olarak çevre bilinci ve ilişkili olduğu kavramlar açıklanmıştır. Çevre bilincinin gelişim süreci ortaya konmuştur. Bazı ülkeler ve ülkemizdeki eğitim sisteminde çevre eğitiminin yeri araştırılmıştır. Çalışma grubunun dâhil olduğu ortaokul müfradatı taranarak fen bilimleri, sosyal bilgiler ve seçmeli çevre eğitimi derslerinde bulunan çevre bilinci içerikli ünite ve kazanımlar belirlenmiştir. Çalışma ili olan Şanlıurfa'nın fiziki yapısı, coğrafi konumu, sosyo-ekonomik durumu, demografik yapısı, iklimi, bitki örtüsü ve eğitim durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyini araştırmak üzere ortaokul öğretim programlarının tamamını süreç içinde gören 8. sınıf öğrencilerine, alan taraması sonucu belirlenen Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Muhlis Özkan'a ait ortaokul öğrencileri için geliştirilen çevresel tutum ölçeği modifiye edilerek uygulanmıştır. Ölçeğin ön kısmında öğrencilerin demografik durumu hakkında bilgi toplamak üzere beş soru bulunmaktadır. İlk alt ölçek davranış olarak tek boyuttan, ikinci alt ölçek düşünce ve duygu olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçekler 2018-2019 eğitim öğretim yılında üç merkez ilçede sosyo kültürel yapı dikkate alınarak randomize belirlenen devlet okullarında eğitim gören 500 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçekler SPSS22 paket programı ile betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen verilerden uygulama yapılan Şanlıurfa ili üç merkez ilçede ortaokul öğrencilerinin çevre bilincinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Annesi ilkokul mezunu öğrenciler ile bir kardeşe sahip öğrencilerin çevreye yönelik düşünce ve duygu durumlarının diğer anne eğitim ve kardeş sayısı durumlarına göre anlamlı derecede farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin çevre bilinci düzeylerini arttırmak için zorunlu dersler arasına çevre eğitimi dersi eklenmesi ya da her kademede seçmeli çevre eğitimi dersi seçeneğinin sunulması gerektiği değerlendirilmiştir. Öğrencilerin çevreye yönelik davranış, duygu ve düşünce durumlarının gelişmesi için bu durumlar üzerinde etkisi olan ebeveynlerle çalışma yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Öğrencilerin aktif olarak rol alabileceği okul bazlı projelerin hazırlanması önerilmektedir. Çevre çalışmalarında aktif olarak rol alan öğrencilerde kalıcı davranış değişikliği meydana geleceği ve bugünün çocuklarının yarının yetişkinleri olduğu düşünüldüğünde çevre bilinci yüksek nesillerin yetişeceği düşünülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Ekoloji, çevre bilinci, ortaokul öğrencileri, çevre eğitimi

ABSTRACT

MSc Thesis

A STUDY ON THE ENVIRONMENTAL AWARENESS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN ŞANLIURFA PROVINCE

Berna SAVAŞÇI

Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Biology

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Şahin TOPRAK
Year: 2020, Page: 96

In this thesis study which the environmental awareness of secondary school students in Şanlıurfa province was studied, the concepts related to environment and environmental awareness were primarily explained. The development process of environmental awareness in the world and our country and its place in education systems were researched. The secondary school curriculum including the study group was scanned and the units and achievements in the science, social studies, and elective environmental education courses with environmental awareness contents were determined. The information about Şanlıurfa, which is the study province, historical, physical structure and geographical location, socio-economic status, demographic structure, climate, and vegetation cover, was given. To investigate the environmental awareness level of secondary school students in Şanlıurfa province, the environmental attitude scale which belongs to Dr. Muhlis Özkan who is the professor of Uludağ University Faculty of Education, Department of Elementary Education was modified and applied to the 8th-grade students who had been in all of the secondary school education programs in the process. The scale is an environmental attitude scale consisting of 35 matters developed for secondary school students. In the first part of the scale, 5 questions are containing personal information. In the second part of the scale, some questions reveal students' behavior about environmental consciousness, and the third part reveals thoughts, feelings, and willingness to act. The scales were applied to 500 students studying at randomized public schools in the 2018-2019 academic year, considering the socio-cultural structure in three central districts. The study group of the research consists of a total of 500 students studying in three central districts of Şanlıurfa in the 2018-2019 academic year, selected by simple random sampling method from the universe of study. The applied scales were obtained by using descriptive statics and a one-way analysis of variance (ANOVA) with SPSS22 program. As a result of these studies, it has been observed that the environmental awareness level of secondary school students in three central districts of Şanlıurfa province is intermediate. In the applied scales, it was concluded that there was a significant relationship between the number of siblings and the education scores of mothers in terms of environmental awareness, thought, willingness and behavior. The solution suggestions about increasing students' environmental awareness were presented. In order to improve the environmental awareness of students, it was evaluated that courses related to environmental education should be added to compulsory courses or environmental education courses should be offered at all levels. It is thought that the preparation and implementation of school-based projects in which students can take an active role may cause a permanent behavioral change in environmental education.

KEY WORDS: Ecology, environmental awareness, secondary school students, environmental education

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyi araştırılmıştır. Hayatımın her aşamasında yanımda olan sevgili aileme özellikle canım ablam Betül Çiçek'e, tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Şahin Toprak'a, ölçeği ile çalışmamızı destekleyen Sayın Prof. Dr. Muhlis Özkan'a, desteğini esirgemeyen Özlem Dağ'a, ölçeklerin uygulandığı okullardaki yönetici ve öğretmen arkadaşlarıma, ölçekleri samimiyetle uygulayan öğrencilere gösterdikleri destekten dolayı teşekkür ediyorum. Çalışmanın Şanlıurfa'ya ve alana katkısı olmasını diliyorum.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1.1. Ekosistem kavram haritası (URL-1) 7
Şekil 2.1. Besin zinciri piramidi (URL-2). 11
Şekil 3.1. Şanlıurfa ili haritası (URL-3). 48
Şekil 3.2. Şanlıurfa balıklıgöl (URL-4) 52
Şekil 3.3. Şanlıurfa balıklıgöl (URL-5) 52

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge 2.1. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı şanlıurfa ili ilçelere göre 8. sınıf öğrenci sayısı. 21
Çizelge 2.2. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı türkiye geneli ortaokul istatistiki bilgileri. 22
Çizelge 2.3. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı şanlıurfa ili ilçelere göre ortaokul ve BSİ sayısı 22
Çizelge 2.4. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı Şanlıurfa ili ilçelere göre derslik ve derslik başına düşen öğrenci sayısı 23
Çizelge 2.5. İlkokul 3. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı 26
Çizelge 2.6. İlkokul 4. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı. 27
Çizelge 2.7. Ortaokul 5. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı. 28
Çizelge 2.8. Ortaokul 6. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı. 29
Çizelge 2.9. Ortaokul 7. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı. 30
Çizelge 2.10. Ortaokul 8. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı 31
Çizelge 2.11. İlköğretimde fen bilimleri dersi toplam kazanım ve ders saati sayısı toplamı 32
Çizelge 2.12. Fen bilimleri dersinde çevre eğitimi içerikli kazanım sayısı, ders saati 32
Çizelge 2.13. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında kazandırılmak istenen beceriler 34
Çizelge 2.14. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri 35
Çizelge 2.15. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri 36
Çizelge 2.16. 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri 37
Çizelge 2.17. 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri 37
Çizelge 2.18. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı çevre içerikli öğrenme alanlı ders saati, kazanım ve süreleri 38
Çizelge 2.19. Çevre eğitimi dersi ünite, kazanım sayısı ve süre 40
Çizelge 3.1. Şanlıurfa ilçelere göre nüfus çizelgesi 51
Çizelge 4.1. Kardeş sayısı 55
Çizelge 4.2. Anne eğitim durumu 56
Çizelge 4.3. Baba eğitim durumu 56
Çizelge 4.4. Televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri izlerim. 56
Çizelge 4.5. Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden veya dergilerden takip ederim 57
Çizelge 4.6. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım 57
Çizelge 4.7. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım cinsiyete göre dağılımı 57
Çizelge 4.8. Okulumuzda çevre temizliğiyle ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü olarak katılmak isterim 58
Çizelge 4.9. Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum 58
Çizelge 4.10. Annenizin eğitim durumu ile çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum 59
Çizelge 4.11. Babanızın eğitim durumu ile çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum 59
Çizelge 4.12. Dişlerimi fırçalarken su tasarrufu için musluğu sürekli açık tutmam. 60
Çizelge 4.13. Geri dönüşümü mümkün olan çöpleri, ayırarak geri dönüşüm kutusuna atarım 60
Çizelge 4.14. Çevre konuları ile ilgilenen resmi örgütlere çevre kirliliğini azaltmak için ne yapabileceğimi sorarım 61
Çizelge 4.15. Buzdolabının kapağını uzun süre açık bırakmam 61
Çizelge 4.16. Evimizin balkonuna gelen kuşları beslerim 61
Çizelge 4.17. Yazın çok sıcak havalarda sokak hayvanları için bazı yerlere kaplarda su koyarım 62
Çizelge 4.18. Evde veya okulda gereksiz yere açık bırakılan lambaları kapatırım 62
Çizelge 4.19. Alışveriş yaparken, daha pahalı da olsa çevreye az zarar veren ürünleri tercih ederim . 63
Çizelge 4.20. Evimize ampul ve elektrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanlarını tercih etmeleri için ailemi uyarırım. 63

Çizelge 4.21. Ülkemiz doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir, bu yüzden tükenmeleri söz konusu değildir 64
Çizelge 4.22. Okullarda çevreyle ilgili dersler okutulmalıdır 64
Çizelge 4.23. Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletemeyeceği kadar çok su vardır 65
Çizelge 4.24. Su tasarrufu için banyo yaparken daha az su kullanılabilir 65
Çizelge 4.25. Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz 66
Çizelge 4.26. Ozon tabakası özellikle Avustralya üzerinde incelmiş. Türkiye için bir tehlike yoktur. 66
Çizelge 4.27. Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir 66
Çizelge 4.28. Çevre korumasına yardımcı olmak için kendi harçlığımdan bir miktar para verebilirim 67
Çizelge 4.29. İleride arabam olduğunda, hava kirliliğini azaltmak için arabamı kullanmak yerine toplu taşıma araçlarını kullanırım 67
Çizelge 4.30.Tarihi yerlere para harcamak yerine düzgün yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır 68
Çizelge 4.31. Fast food tüketimi çevre için zararlıdır 68
Çizelge 4.32. Çevre kirliliğini önlemek bizlerin değil, devletin sorumluluğudur 68
Çizelge 4.33. Herhangi bir yerde orman yangını çıktığını duyduğumdaçok üzülürüm..... 69
Çizelge 4.34. Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanırım 69
Çizelge 4.35. Çevre gezilerine katıldığımda sıkılırım..... 70
Çizelge 4.36. Gelecekte susuz kalmaktan korkarım..... 70
Çizelge 4.37. Hayvanların yaşam alanlarına bina yapıldığını görmek beni üzer 70
Çizelge 4.38. Çevre kirliliğinin bizlere vereceği zarar beni korkutur 71
Çizelge 4.39. İnsanların çevreye karşı duyarsız olmaları beni üzer 71
Çizelge 4.40. Nesli tükenmekte olan hayvanlar için üzülüyorum..... 71
Çizelge 4.41. Ülkemizdeki doğal kaynakların hızla tüketilmesi, geleceğimiz açısından beni kaygılandırır..... 72
Çizelge 4.42. Çevreye yönelik davranış boyutunun değerlendirilmesi 73
Çizelge 4.43. Çevreye yönelik duygu ve düşünce boyutunun değerlendirilmesi 74
Çizelge 4.44. Çevre bilinci düzeyi 75

SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ

DSİ	Devlet Su İşleri
EPPO	Avrupa ve Akdeniz Bitki Sağlığı Koruma Örgütü
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
IEEP	Uluslararası Çevre Eğitimi Programı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
STAÇE	Sürdürülebilirliği Temel Alan Çevre Eğitimi
SPSS	Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü
WWF	Doğal Hayatı Koruma Vakfı
SS	Standart Sapma
X	Ortalama
Akt.	Aktaran
%	Yüzde
F	Frekans
N	Denek Sayısı
p	Anlamlılık Düzeyi
sd	Serbestlik Derecesi
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Kirletiyoruz ve doğal olarak da kirleniyoruz. İçinde yaşadığımız çevreye bilerek veya bilmeyerek verdiğimiz zarar o çevrede yaşayan canlı ve cansız varlıkların tümünü etkilemektedir. Gezegenimiz Dünya gördüğümüz ya da göremediğimiz birçok canlı ve cansız varlığa ev sahipliği yapar. Dünya barındırdığı tüm canlı ve cansız varlıklarla uyum içindedir. Dinamik bir yapıya sahip olan dünya gezegeni dengede kalarak bu dinamik yapıyı sürdürme eğilimindedir. Çevre, bünyesindeki koruma mekanizmaları sayesinde ona verilen zarar belli bir ölçüde olduğunda dengesini bulur ancak sınırlar aşıldığında çevrenin dengesi geri dönülmeyecek şekilde bozulur. İkinci dünya savaşından sonra her alanda yaşanan gelişme ve değişimlerle birlikte hava, toprak ve suda kirlenmeler başladı ve bu kirlilik kalıcı bozulmaları beraberinde getirdi. Bu sebeple önce batılı toplumlar daha sonra da tüm dünya çevre sorunlarına yönelik çözüm aramaya başladı. İnsanoğlu, doğa sadece kendininmiş gibi davrandıkça çevreye daha çok zarar verdi. Çevreye verilen zarar en çok insan eliyle olurken en çok zararı da insan görmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki insanların doğaya olan cahilce yaklaşımları, mutsuz olmaları için yeterli bir sebeptir bu yüzden sağlıklı ve mutlu bir gelecek için doğa dostu olmak şarttır.

Yapılan çalışmalardan elde edilen veriler çevre kirliliğinin yarısının son 35 yılda meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Dünyada ve ülkemizde nüfus hızla artmaktadır. Hızlı nüfus artışı beraberinde çevre sorunlarını da getirmektedir. 2016 yılı verilerine göre dünya nüfusü yaklaşık olarak 7,4 milyarken Dünya Bankası tahminlerine göre 2040 yılında dünya nüfusunun 8,5 milyar olması beklenmektedir. Dünyadaki nüfus artışı ile birlikte üretim-tüketim dengesizliği artmakta, doğal yaşam alanları ve tür çeşitliliği azalmaktadır. Tüketim sonucu oluşan atıklar geri dönüşüme kazandırılmadıkça, üretim-tüketim dengesi sağlanmadıkça, doğal kaynaklar bilinçli kullanılmadıkça, tür çeşitliliği korunmadıkça, su tüketiminde bilinçli davranılmadıkça kısacası çevreye gereken duyarlılık gösterilmedikçe çevre kirliliği sorunu büyüyecektir. Dünyanın geri dönülmeyecek şekilde zarar görmemesi için tüm

insanlığın bir an önce çevre konusunda bilinçlenmesi gerekmektedir. Bu bilinçlenmenin en doğru yolu ise eğitimden geçmektedir.

İnsanın kendini ve çevresini tanıma yeteneğine bilinç denir. Bilgi ise gözlem, araştırma ve çeşitli şekillerde gerçekleşen öğrenme ile elde edilen gerçeklerdir. İnsanlar yaşantıları, gözlemleri ve araştırmaları sonucunda çeşitli bilgiler edinir ve böylece bilinçlenir. Bilinçli insanlar bulunduğu yaşam alanınındaki çevre sorunlarının farkına varır; bu farkındalıkla çevre sorunları için çözüm üretir ya da üretilen çözümlere katkı sunar. Bir yetişkinin çevre algısı ile çocuğun çevre algısı birbirinden farklıdır. Yetişkinler gelişen teknoloji ile her türlü bilgiye kolaylıkla ulaşabilir; bilgi birikimleri ve mantıklarıyla hareket edebilirken, çocuklar bilgiyi hayatlarında bulunan rol modellerin (anne, baba, öğretmen, ağabey, abla, sanatçı, bilim insanı) davranışlarından, söylemlerinden gözlem ya da denemeler yoluyla öğrenirler. Çocuğun ilişkili olduğu anne, baba, kardeş, arkadaş, öğretmen, komşu vb. insanlar çevre bilincine sahipse ve çevreye karşı duyarlı davranışlar gösteriyorlarsa bu ortamda büyüyen çocukların çevreye karşı bilinçli olma olasılığı yüksek olacaktır.

İnsanların çevre bilincine sahip olması ya da var olan çevre bilincini geliştirmesi için planlanan çevre eğitimlerinde bireylerin kültürel değerlerini, tarihini, doğasını koruması, çevre dostu etkinliklere aktif olarak katılması ve çevre sorunlarının çözümünde görev almaya istekli olmasını sağlama amacı güdülmelidir. Çevre eğitiminde en önemli nokta kazandırılan çevre bilincinin sürdürülebilir olmasıdır. Eğitim yoluyla oluşturulan çevre bilincinin sürdürülebilir olması için çevre eğitimlerinin küçük yaşlarda başlaması ve ileri yaşlarda devam ettirilmesi gerekir. İnsan doğumundan ölümüne kadar sürekli değişim ve gelişim içindedir ve yaşamı boyunca doğrudan ya da dolaylı olarak bir şeyler öğrenir. İnsanın dünyaya geldiği andan itibaren ilk eğitimcisi ailesidir. Çevre eğitiminde en çok etkili olan unsurlar insanın temel yaşam alanı olan evinde birlikte yaşadığı kişiler yani ailesi ya da aile yerine geçen bireyler, içinde bulunduğu yerel topluluklar, sosyal çevresi ve eğitim ortamı olan okuldur. Evde aile ortamında başlatılan çevre eğitimi okulöncesi ve daha sonra zorunlu olan temel eğitim ve ortaöğretim kurumlarında örgün eğitimle devam ettirilmeli ve geliştirilmelidir (Demirkaya, 2006).

İnsanoğlunun çevreyle etkileşimi bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç şekilde gerçekleşir. Bu üç alan kendi içinde uyumlu ve birbiriyle etkileşim içinde olmalıdır. Bilişsel ve duyuşsal düzeyde elde edilen kazanımlar davranışa dönüştürülmelidir. Eğitim kurumları, ebeveynler, belediyeler, sivil toplum kuruluşları kısaca insan yaşamındaki tüm mekanizmalar bireylerin bilişsel ve duyuşsal düzeyde elde ettiği kazanımları davranışa dönüştürmek için fırsatlar yaratmalıdır. İnsan çevre ile ilgili bilgi edindikçe, bilgiye olumlu duygu ve değer yükledikçe bilişsel, duyuşsal ve davranışsal becerileri de gelişim gösterir ve elde ettiği bilgiyi çevre için bilinçli davranışa dönüştürür.

Çevre konularında duyarlılık çevre eğitiminin en temel amacıdır. Çevre duyarlılığı, çevreye zarar vermeme, onun var olan dengesini bozmadan devam edebilmesini sağlama ve gelecek kuşaklara sağlıklı ve temiz bir çevre bırakma çabasıdır. Çevre eğitimi disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Çevre eğitiminin bilişsel, duyusal ve davranışsal amaçları vardır. Bilişsel alandaki amaçları kişilerin çevre konularında daha çok bilgiye sahip olmasını sağlamaya yönelikken, duyusal alandaki amaçları çevreye ve çevre sorunlarına karşı değer, duygu ve tutumlarıdır. Davranışsal amaçları ise bireyin çevre sorunlarının çözümünde aktif olarak sorumluluk alması ve çevresindeki canlıların yaşam hakkına saygı duyacak davranışlar göstermesidir. İnsan dünyadaki var oluşundan bugüne kadar doğa ve doğa olayları hakkında bilgi sahibi olmaya ve doğayı hâkimiyeti altına almaya çalışmıştır. Bilim ve teknolojideki gelişmeler arttıkça insanın doğa ve doğa olayları ile ilgili bilgisi, hâkimiyeti ve ne yazık ki doğaya olan olumsuz davranışları artmıştır.

Çevre sorunlarını azaltmak için insanın çevre hakkında bilgi sahibi olması, çevre ile ilgili konulara olumlu tutum geliştirmesi, çevrede yaşayan canlı varlıklara saygı göstermesi gereklidir. İnsan çevre hakkında ne kadar çok bilgi edinirse o kadar bilinçlenir. İnsanın çevresindeki tüm mekanizmalar bilgi, bilinç ve tutumların durumunu belirleyerek var olanı geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır (Gökçe ve ark, 2007). O halde sürdürülebilir bir çevre eğitimi için insan yaşamındaki tüm paydaşların çevre eğitimi konusunda olumlu davranışlar sergileyerek bu eğitime destek sunması gerekmektedir.

Çözmek durumunda olduğumuz çevre sorunları için eğitimli-eğitimsiz, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden toplumun her kesimi ile iş birliği yapılmalı, toplumun her kesimine çevre eğitimi verilerek çevre konularında bilinçlenme sağlanmalıdır. Var olan çevre sorunlarının ve bizi bekleyen tehlikenin farkına ne kadar erken varılırsa çözüme o kadar erken ulaşılacağı, gelecekteki toplumsal yaşantımızın ve insanlığın o kadar güvenli ve sağlıklı olacağı unutulmamalıdır (Nazlıoğlu, 1988).

Sürekli, düzenli ve birbiriyle uyumlu ilerlemeye gelişim denir. Bu kavramı sadece ölçümlerle açıklamak doğru değildir. Gelişim denilince birçok durum ve yapının ortak hareket ettiği, birleşerek uyum içinde bulunduğu karmaşık bir olgu anlaşılmalıdır. İnsan yaşamında bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik, yaşlılık gibi belirli gelişim dönemleri vardır. Yapılan gözlem ve çalışmalar, belli gelişim dönemlerinde insanlarda ortak eğilim ve davranış kalıplarının bulunduğunu ortaya koymaktadır (Yavuzer, 1984). Çalışma grubu ergenlik olarak adlandırılan ortak eğilim ve davranış kalıplarının gösterildiği insan yaşamındaki karmaşık dönemlerden birinin içindedir. İnsan çevresindeki tüm canlı ve cansız varlıkları etkiler ve etkilenir. İnsan çevresiyle etkileşerek gelişimini sürdürür ve kendine özgü bir kişilik kazanır. Unutulmamalıdır ki insanoğlu yaşamı boyunca bedensel, duygusal ve zihinsel bir süreç içindedir. (Başaran, 1982).

6-13 yaş grubundaki çocuklar temel eğitim çağındadır ülkemizde bu yaş grubu zorunlu eğitime tabidir. İlköğretim çağı, çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlayıp, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın eğitim-öğretim yılında sona erer. Çalışma grubu olan ortaokul öğrencilerinin 9 ile 14 yaş aralığında, ergenlik çağında olduğunu söylemek mümkündür. İlköğretim çağındaki çocukların iyi birer insan olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış, ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesi ve ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata hazırlanmaları gerekmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetleri planlanırken öğrencilerin ruhsal, bedensel ve zihinsel gelişim özellikleri dikkate alınmalıdır. Her insan farklıdır. Çünkü hayatında ona dokunan öğeler farklıdır. Çocuklar örgün eğitim kurumlarında eğitim gördükleri zaman diliminde birey olma sürecindedirler. Yaşadıkları her olay ve durum kişilikleri üzerinde etkilidir. Ortaokul çağındaki çocukların özellikleri ve

ruhsal durumu önceki dönemlerden farklı, zor bir süreçten geçtikleri göz ardı edilmemelidir. Bu çağ çocukları için okul önemli bir öğrenme ortamıdır. Bu yüzden çocukların çevre bilincinin gelişmesinde bu kademedeki öğretim programlarında yer alan çevre ile ilgili konuların önemi büyüktür. Çevre bilincine sahip olarak yetişen çocukların, yarının ebeveynleri ve karar alma süreçlerinde yetkili yetişkinleri olacağı düşünüldüğünde yetiştirecekleri yeni nesillerinde çevre bilincine sahip bireyler olması muhtemeldir. Ayrıca çocuklar çevrelerinde bulunan anne, baba, kardeş gibi yetişkinlerin karar alma süreçlerinde oldukça etkili unsurlardır. Bazen çocuklar ilgi, istek ve davranışları ile bir yetişkinin davranış ya da tutumunu değiştirebilmektedirler. Tüm insanlığın ortak amacı farklı ve farkında bireyler olarak içinde yaşadığımız gezegen Dünya'nın dengesini korumak ve onu tehlikelerden korumaktır. İşte bu amaca giden en doğru yol ise erken yaşta başlayan çevre eğitimden geçmektedir.

İlkokulda temel bilgi ve becerileri kazanmaları sağlanan çocuklar ortaokula geldiklerinde artık bu bilgi ve becerilerini davranışa dönüştürebilir gelişim düzeyine ulaşırlar. Benlik algısının geliştiği, toplumda kabul görme duygularının ön plana çıktığı ergenlik dönemi olarak tanımlanan ortaokul çağı birlikte hareket etmek, toplumsal değer görecek davranışları göstermek, çevresi tarafından ilgi görmek, takdir edilecek davranışlarda bulunmak için uygun bir dönemdir. Bu dönemde çevre bilinci üzerine ortak hareket edecek topluluklar oluşturmak ve öğrencileri olumlu davranışlara yönlendirmek daha kolay olacaktır.

Bu tez çalışmasında Şanlıurfa ili üç merkez ilçede eğitim gören ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyinin araştırılması amaçlanmaktadır. Dünyada ve ülkemizde çevre bilincinin gelişim süreci araştırılmıştır. Çevre bilinci ve ilişkili olduğu kavramlar açıklanmış, Dünyada ve ülkemizde çevre bilincinin eğitim sistemlerindeki durumu ortaya konmuştur. Çevre eğitimi ile ilgili literatür taraması yapılmış, ortaokul öğretim programlarında çevre bilinci ile ilgili içeriklerin bulunduğu fen bilimleri, sosyal bilgiler ve seçmeli çevre eğitmi dersleri taranarak çevre bilinci içerikli ünite ve kaaanımlar belirlenmiştir. İlimizin fiziki yapısı, tarihi, coğrafi konumu, demografik yapısı, iklimi, bitki örtüsü ve eğitim durumu hakkında

bilgiler verilmiştir. Randomize belirlenen farklı sosyo-ekonomik düzeydeki 5 devlet okulunda ortaokul müfredatının tamamını süreç içinde gören 8. sınıf öğrencilerine alan taraması sonucu uygun olduğu düşünülen çevresel tutum ölçeği modifiye edilerek uygulanmıştır. Uygulanan ölçekler SPSS22 paket programıyla betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilerek Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyleri ortaya konulmuştur. Öğrencilerde çevre bilinci oluşturmak ve var olan çevre bilinci düzeyini arttırmak için çözüm önerileri sunulmuştur.

1.1. Çevre Bilinci ve İlişkili Olduğu Kavramlar

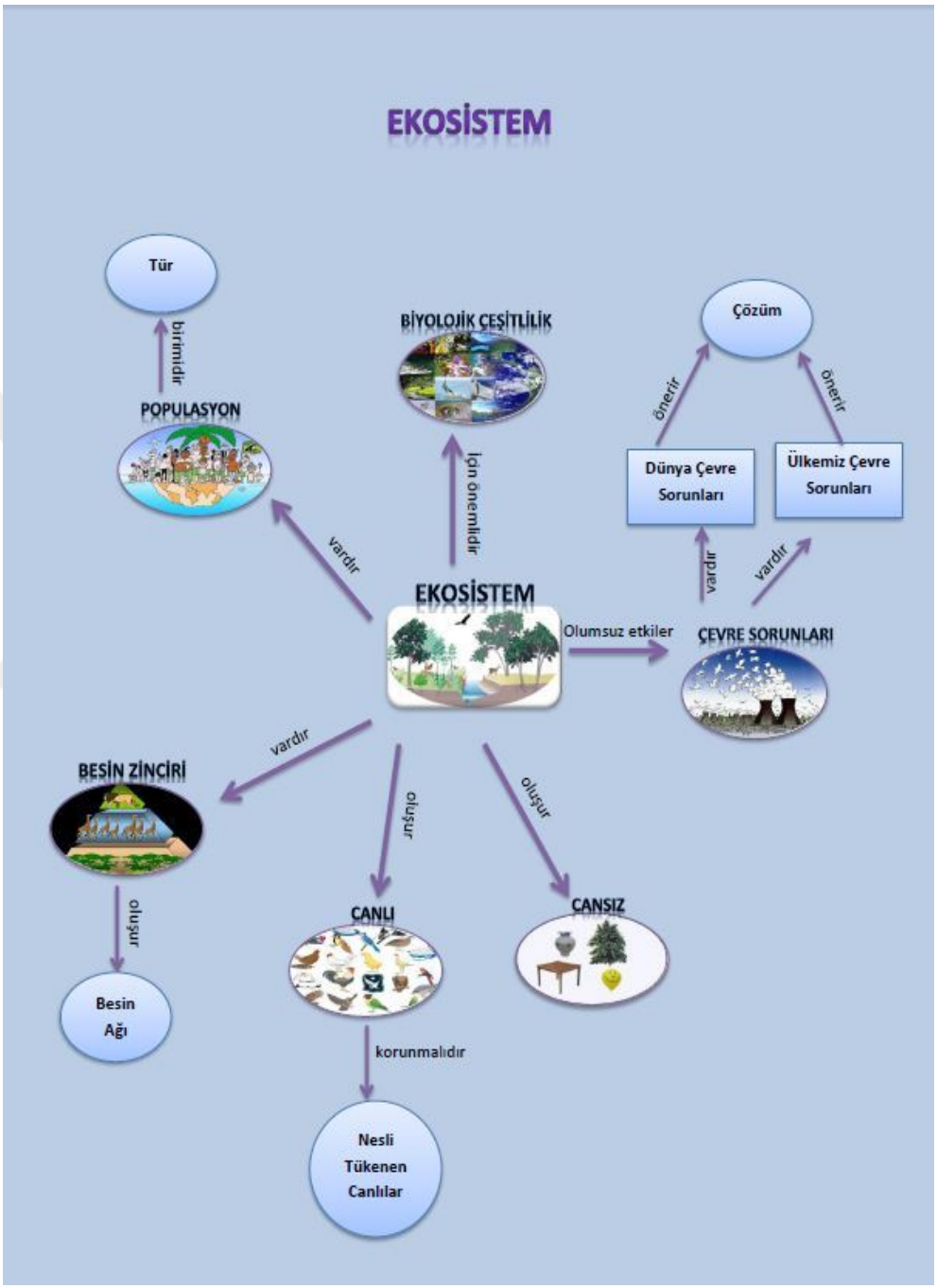
Bir şeyin yakını, dolayı, etraf, bir kimse ile ilişkisi bulunanlar, aynı konu ile ilgili bulunan kimselerin tümü, kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam, hayatın gelişmesinde etki yapan doğal, toplumsal ve kültürel dış faktörlerin bütününe çevre denir (Özey, 2001).

Canlı varlıkların, hayati bağlarla bağlı oldukları, etkiledikleri ve etkilendikleri mekân birimlerine, o canlının/canlılar topluluğunun yaşam ortamı veya çevre denir (Atasoy, 2006).

Çevre, tüm canlıların hayatları boyunca devamlı olarak ilişkili oldukları, canlı ve cansız bütün varlıkları kapsayan ortamdır. Çevreyi oluşturan canlı unsurlar arasında hayvan, bitki ve mikroorganizmaları sayabiliriz. Cansız unsurlar ise hava, su, toprak gibi doğal unsurlar ile köprü, bina gibi yapay unsurlardır.

Ekoloji eko, çevre; logi, bilim; kelimelerinden türetilen canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bilim dalıdır. Bu kelime ilk defa 1869 yılında Alman Zoolog Ernest Haeckel tarafından kullanılmıştır. Klötzli (1980)'e göre ise ekoloji, tüm insanlığı ilgilendiren ve insanlığın geleceğini sigortalamaya çalışan aktiviteler bilimidir. Odum ve Reicholf (1980) ise ekolojiyi, doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında bir köprü olarak tanımlamıştır.

Canlı ve cansız çevreye ekosistem denir. Ekosistemi de abiyotik faktörler (toprak, su, hava, iklim gibi cansız faktörler) ve biyotik (üreticiler, tüketiciler ve ayrıştırıcılar) faktörler olmak üzere iki faktör oluşturur.

Şekil 1.1. Ekosistem kavram haritası (URL-1)

İnsan çevresi ile etkileşim içindedir. İnsanın doğa ve çevre ile etkileşimi denildiğinde hava, toprak, su gibi yaşam alanlarındaki diğer canlı türleri ile

ilişkilerinin tümü anlaşılmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 2002). Fen bilimleri ise çevreyi canlı ve cansız varlıklar açısından inceleyen bilim dalıdır. Fen bilimleri aslında doğanın kendisidir.

Canlıların canlılık faaliyetlerini yürütebildikleri, nesillerini devam ettirebildikleri doğal yaşam alanlarına ihtiyaçları vardır. Bu yaşam alanları tüm canlıların kullanımına açık olan hava, toprak ve sudur. Canlılar bu alanları ortak ve karşılıksız kullandığı için bu alanlar üzerinde tek bir bakış açısı ile hareket etmek, bu alanları korumak ve değişimi sağlamak oldukça zordur. Bu yaşam alanlarının ve bu alanlarda yaşayan canlı varlıkların korunması, var olan dengenin bozulmadan devam etmesi çevre bilinci ile olur. Çevre bilinci oluşturmanın en gerçek ve kalıcı yolu ise eğitimden geçmektedir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

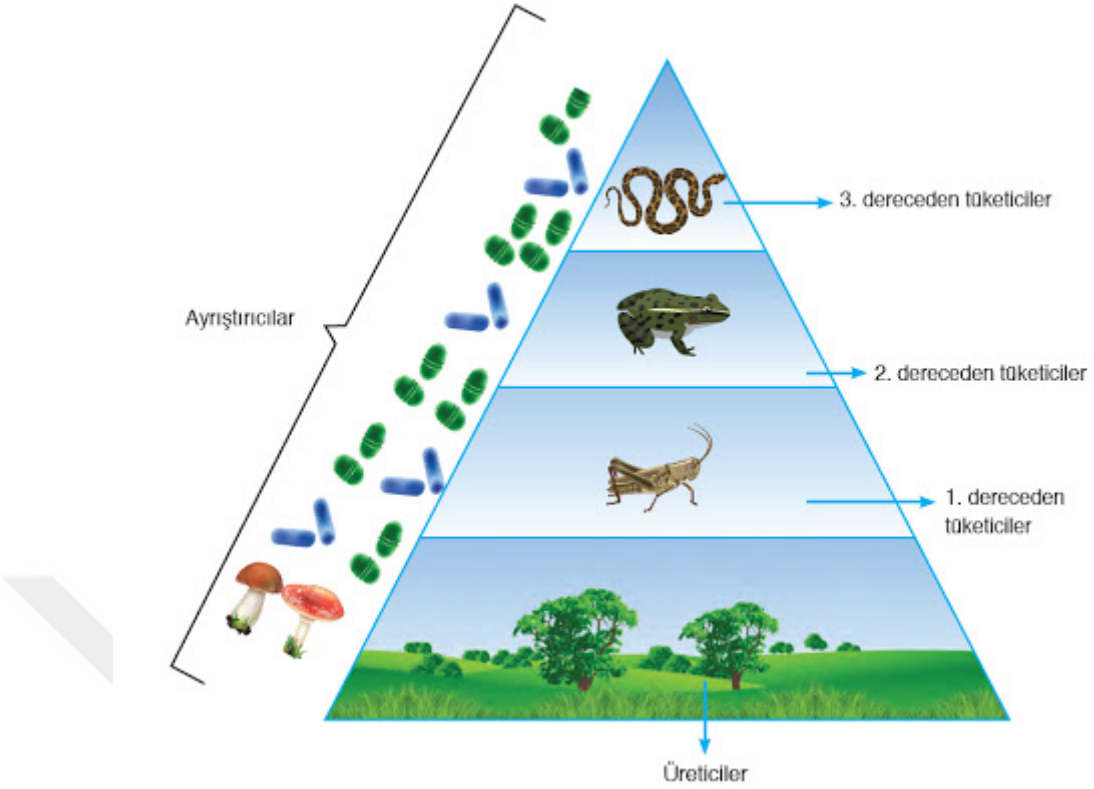
2.1. Çevre Bilincinin Gelişimi

2. Dünya savaşı sonrasında yaşanan sanayi devrimi ile birlikte bilim ve teknolojideki gelişmeler doğanın dengesinin bozulmasına sebep olmuştur. İnsan denen varlık bilim ve teknolojideki ilerlemelerle doğa olaylarını olduğu gibi kabul etmek yerine sonucunu hiç düşünmeden bir takım etkilerde bulunarak doğanın dengesini bozmuştur. Bozulan dengeyi yeniden kurmak çevre sorunlarından en çok etkilenecek olan insana düşmektedir. Çevre dostu davranışlarda bulunarak gezegenimiz dünyanın daha yaşanabilir olması için çalışmalıyız. Çevre eğitimi yaşamın niteliklerini iyileştirecek, çevre problemlerini çözecek ve sorunların oluşmasını engelleyecek beceriler kazandıracak bir süreçtir. Çevreninde yaşam hakkı olduğunu unutmamalıyız (Kavruk, 2002).

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm toplumlar büyük bir hızla tüketim toplumu olmaktadır ve bu durum doğal ekosistemleri dolayısıyla da doğal ekosistemlerde yaşayan canlıların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Kalkınma planları yapılırken ve amaçlar belirlenirken doğal hayatın uğradığı zarar dikkate alınmalıdır. Gelişmiş ülkelerin ilerleyişlerini devam ettirmek ve hayat kalitelerini yükseltmek adına sahip oldukları doğal kaynaklarla yetinmeyip, gelişmemiş ülkelerin doğal kaynaklarını tükettiği ve tahrip ettiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Biyolojik çeşitliliği ve doğal hayatı devam ettirmek adına yapılan birçok konferans ve anlaşmalara rağmen, dünyayı yaşanmaz hale getirecek olan üretim-tüketim dengesizliği hızla artmaktadır (Keleş ve Aydoğdu, 2010). Ozon tabakasının incelmesi, asit yağmurları, küresel ısınma, ormansızlaşma, nesli tükenen canlılar, bilinçsiz su kullanımı, günümüzde sıkça duyduğumuz çevre sorunlarıdır. Aynı zamanda günümüzde hızlı nüfüs artışı, çarpık kentleşme, üretim-tüketim dengesizliği, atıkların kontrolünde karşılaşılan güçlükler, plastik kullanımının kontrolsüzlüğü gibi sorunlar temiz bir çevre, yaşanabilir bir dünyanın önünde bulunan en büyük engellerdir.

İnsanoğlu sadece karaları kirletmekle kalmıyor. Yaşam için ihtiyacımız olan oksijenin yarıdan fazlasını elde ettiğimiz okyanuslarda hızla kirleniyor. Dünyada ve ülkemizde plastik kullanımı hızla artıyor. Bu durum doğrudan ya da dolaylı olarak karaları ve okyanusları kirletiyor. 2015'te yapılan bir çalışmaya göre, her yıl okyanuslara 8 milyon ton plastik girmektedir. Önlem alınmadığı takdirde 2025 yılı itibariyle okyanuslara 17,5 milyon ton plastik atık girebilir. Bu durum su ekosistemini oldukça olumsuz etkileyecektir. Su ekosistemi ilişkili olduğu kara ve hava ekosistemlerini etkileyerek dünyanın dengesinin geri dönülmeyecek şekilde bozulmasına sebep olacaktır.

Yapılan araştırmalara göre deniz ve okyanuslara karışan plastiklerin deniz canlıları tarafından besin zannedilerek tüketildiği, bazı canlıların ise asıl yiyecekleri planktonları sudan filtrelerken farkında olmadan plastik tükettiğini belirtiliyor. Greenpeace Akdeniz'in Türkiye'deki Deniz Canlılarında Mikroplastik Kirliliği raporuna göre Türkiye'de incelenen balıkların %44'ünde, kırmızı karidesin %18'inde ve midye dolmaların %91'inde mikroplastik bulundu. Balıkların midesinden çıkan mikroplastiklerin çoğu tek kullanımlık plastiklerden oluşuyor. Canlıların besin zinciri şeklinde birbiri üzerinden beslendikleri düşünüldüğünde bu atık, zararlı maddelerin diğer canlıların vücudundan geçerek sonunda biz insanlara ulaşıp çeşitli hastalıklara sebep olduğu gerçektir.

Şekil 2.1. Besin zinciri pramidi (URL-2)

2. Dünya savaşı ve sanayi devrimi ile yaşanan gelişmelerin ardından 1960 ve sonrasında sağlıklı ve temiz bir çevre için eğitim kavramı ortaya çıkmış ve çevre eğitimi bir kavram olarak tartışılmaya başlanmıştır. Değişen dünyada eğitim, bilim, sanat ve teknoloji alanlarında ilerleme kaydedilirken gelişmiş ülkelerde artan çevre sorunlarına ve bu sorunların doğurduğu sonuçların farkına varılmaya başlanmıştır. Çevre eğitiminde 1972'de Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bu konferansta insanların çevre üzerindeki etkisine dikkat çekilerek " insanlık, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek mecburiyetindedir." ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade çevreyi kirleten ve onu korumak görevinde olan varlığın insan olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Böylece insanların çevreye dönük tutum ve davranışları önem kazanmıştır. Ayrıca konferansın başlama tarihi olan 5 Haziran tüm dünyada ve ülkemizde Dünya Çevre Günü olarak kutlanarak uluslararası düzeyde çevre bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'na ilave olarak 1972 yılında yayınlanan Stockholm bildirgesi esas alınarak 1975 yılında Uluslararası Çevre Eğitimi Programı (IEEP) başlatılmıştır. Stockholm bildirgesindeki öneriler doğrultusunda UNESCO Çevre Dairesi 1975 yılında 136 üye ülkede, Çevre Eğitimi İçin Kaynakların Değerlendirilmesi Üye Devletlerin Gereksinimleri ve Öncelikler başlıklı bir anket uygulamıştır. Bu anketin amacı, çevre eğitiminde rolü olan uzman ve yetkililerin, ileride atılacak adımların temellerini oluşturacak bilgilere ulaşmasını sağlamaktı. Anketten elde edilen veriler değerlendirildiğinde dünyadaki mevcut programların, ulusların çevre eğitiminde yetersiz kaldığı ve yetersizliğin özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin olduğu sonucuna varılmıştır. Çevre eğitim programlarında gerçek bir disiplinler arası yaklaşım eksikliği bulunduğu, araştırma yapılan hiçbir ülkede kullanılabilir, akla dayalı, var olan çevre problemlerinin çözümüne katkı sağlayacak bir çevre eğitim programına rastlanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca elde edilen sonuçlarda verilen çevre eğitiminin toplumdan kopuk olduğu ve verim elde edilmediği de belirtilmiştir (Knap ve arkadaşları, 1995). 1977'de ki Tiflis Konferansında çevre eğitiminin örgün ve yaygın eğitimde yer alması ve çevre eğitimi konusunda uluslararası işbirliği yapılmasının gerektiği belirtilmiştir. UNESCO ve UNEP'in girişimlerinin tüm ulusları kapsayacak şekilde genişletilmesi kabul edilmiştir. Özellikle 1977 Tiflis Toplantısından ve Deklarasyonundan sonra çevreyi korumak için eğitim kavramı ve çevre eğitimi ile ilgili uygulamalar ülkelerin eğitim sistemlerinde yerini almaya başlamıştır.

Uluslararası çevre eğitimi ve yetiştirme kongresi 1987 yılında Moskova'da yapılmıştır. Bu kongrede UNESCO ve UNEP ile işbirliği yapılmasının gereği belirtilmiştir. Ayrıca 1990 ve sonrası için yapılacak çevre eğitimi çalışmaları için 1977 yılında tifliste yapılan hükümetler arası konferans sonrasında yayımlanan Tiflis Bildirgesi çerçevesinde uluslar arası stratejilerin belirlenmesi kararı alınmıştır. 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu sürdürülebilir kalkınmaya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı 3-14 Haziran 1992 tarihinde Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde düzenlenmiştir. Çevre eğitimi ile ilgili olarak farklı kesimden birçok insan bu konferansa katılmıştır.

Konferansın sonunda "Gündem 21" ve diğer ekleri yayımlamıştır. Gündem 21 ve ekleri çevre eğitimine yeni bir takım paydaşlar katmış ve okulda verilen çevre eğitimi dışında sivil toplum örgütlerinin katkısıyla yapılacak çalışmalarda çevre eğitimi konusunda bir ivme yakalanmak istenmiştir. Aynı zamanda bu konferansta çevre eğitimi konusunda sürdürülebilir kalkınmanın en önemli öğesinin insan olduğu vurgusu yapılmıştır. İnsanın sağlıklı ve verimli bir hayat sürmesi için doğa ile uyum içinde olmasının gerekli olduğu vurgusu yapılmıştır (Doğan, 1997).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun çalışma programının uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla Selanik'te 1997 yılında, Sürdürülebilirlik İçin Eğitim ve Toplum Bilinci başlıklı bir Uluslararası Çevre ve Toplum Konferansı düzenlenmiştir. Sonuç bildirgesinin eğitim ile ilgili kısmında Tiflis Bildirgesinin tümüyle hala geçerli olduğu belirtilmiş ve sürdürülebilir kalkınma konusunda eğitimde yapılması gereken düzenlemeler için esaslar oluşturulmuştur. Yapılan araştırmalar 1972 Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı'ndan itibaren dünyanın doğal refahında % 33'lük bir gerileme ve insanın çevreye verdiği zararda %50'den fazla artış olduğunu göstermektedir. Bu oranlar biyosferin kendini onarabilme düzeyini aşmaktadır (Bond, 2003).

Ulusların varlıklarını devam ettirebilmeleri için mevcut doğal kaynaklarını ve bu doğal kaynakların devamlılıklarını sağlamaları hayati önem taşımaktadır. Çevre problemlerinin ana sebebi insanların doğal kaynakları aşırı ve bilinçsiz şekilde kullanmalarıdır. Kontrolsüz tüketim, doğal kaynakların zarar görmesine ve hızla tükenmesine sebep olmaktadır (Öztürk, 2010).

Çevre kirliliği, dünden bugüne yaşayan tüm canlı varlıklar için en büyük sorun olmuştur. İnsan unsuru, çevre kirliliğinin meydana gelmesindeki en büyük nedendir. Bununla birlikte çevre kirliliğinin olumsuz etkilerinden en çok zararı gören de yine insanlardır. Bütün bunları göz önüne aldığımızda, sebep olunan çevre sorunlarını çözmek; dünyayı daha güzel ve daha yaşanabilir bir hale getirmek her şeyden önce gelecek nesillere karşı görevimizdir (Armağan, 2006).

Ülkemiz dünyadaki gelişmekte olan ülkeler arasında bulunmaktadır. Bilim, sanat, eğitim, sanayi, teknoloji gibi alanlardaki ilerlemelere gelişmiş ülkelere göre daha geç ulaşılmaktadır. Bu nedenlere bağlı olarak ülkemizde çevre bilincinden 1970'lerden sonra bahsedildiğini söylemek mümkündür. 1980-1983 döneminde bu bilincin iyice artttığı, çevrenin korunması ile ilgili hükmün Anayasada yer alması ile birlikte resmiyet kazanmıştır. 1983'te yürürlüğe giren 2872 Çevre Kanunu ile Anayasının 56. maddesi uygulamaya konmak istenmiştir. Anayasının 56. maddesinde "herkesin sağlıklı ve doğal bir çevrede yaşama hakkı" olduğu ve bunun anayasayla güvence altına alındığı görülmüştür. Ayrıca Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2017 yılında tanıtımı yapılan, 2019 yılında uygulamaya konulan Sıfır Atık Projesi ülke genelinde çevre bilinci oluşturmak için yapılan önemli bir çalışmadır. Çalışmanın esası geri dönüşüm üzerine kurulmuştur. Amacı kamu kurum ve kuruluşlarını, sivil halkı kısacası toplumun her kesimini çalışmalara dâhil ederek geri dönüşüm bilinci oluşturmak, çevreyi korumaktır.

Şanlıurfa ilinde çevre eğitimi ile ilgili çalışmalar daha çok sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çevre temizliği, okulların temizlik alanında ki beyaz bayrak çalışmaları, ağaç dikim etkinlikleri, çeşitli eğitim, seminer ve konferanslardan oluşmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 2017 yılında başlattığı, 2019 yılında yürürlüğe giren Sıfır Atık Projesi kapsamında Şanlıurfa Büyükşehir Belediye Başkanlığı ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü arasında bir protokol imzalanmış ve protokol kapsamında öğretmenlere, idarecilere ve ilgili alan temsilcilerine çeşitli bilgilendirme seminerleri düzenlenmiştir.

Ayrıca belediyelerde ve kamu kurum kuruluşlarında atıkların ayrıştırılması için atık kutuları yaygınlaştırma, çevre kirliliği hakkında bilgilendirme afiş çalışmaları yapılmaktadır. Şanlıurfada 2015 yılında faaliyete geçen katı atık bertaraf tesisinde günlük yaklaşık 2 bin ton çöp işlenerek ayda 30 milyon kilowat/saat elektrik üretimi yapılmaktadır. Buda yaklaşık olarak 30.000 konutun günlük elektrik ihtiyacının karşılanabileceği anlamına gelmektedir. Şanlıurfa ili eyyübiye ilçesi yenice mahallesinde bulunan bu tesisin özellikle kaçak elektrik kullanımının yoğun olduğu il genelinde elektrik ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rolü olacağı

düşünülmektedir. Ülkemizde ve Şanlıurfa'da son yıllarda tüketim sonucu oluşan atık malzemelerin ayrıştırılarak geri dönüşüme kazandırılmasına önem verilmesine rağmen ayrıştırılan atıkların toplanmasında ve geri dönüşüme kazandırılmasında hâlâ sorunlar yaşanmaktadır. Genelde belediyeler ve bazı özel kuruluşlar tarafından atık ayrıştırma ve toplama çalışmaları yapılsada yeterli düzeyde değildir.

2.2. Bazı Ülkelerin Eğitim Sisteminde Çevre Eğitiminin Durumu

Değişen ve dönüşen dünyada çevre sorunlarına karşı farkındalığın miladı sayılan 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler çevre bilinci oluşması için ortak çaba gösterilmesi gereken süreci beraberinde getirmiştir. Tüm dünyada bu bilinçlenmenin eğitim yolu ile olması gerektiği ortak fikir olmuştur. Dünyada ön planda bulunan ülkelerin çevre eğitimi süreci incelendiğinde farklılıklar görülmekle birlikte okullarda müfredat çerçevesinde verilme aşamasında da tek bir ders olarak yer almadığı görülmüştür. Genelde fen ve sosyal bilimler alanlı derslerde bazı ünite ve konularda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bazı ülkelerde kısa ya da uzun süreli okul bazlı çalışmalar da yapılmıştır. Bazı ülkelerde uygulamalar uzun süreye yayılırken, bazı ülkelerde çeşitli denemeler yapılarak çalışmalar yerini yeni çalışmalara bırakmıştır.

Çevre eğitiminde dönüm noktası diyebileceğimiz 1972 yılından günümüze kadar geçen sürede çevre eğitiminde eksiklerin neler olduğu, neden başarılı olunmadığı, çevre eğitiminde çözülmesi gereken sorunların neler olduğu ve bu sorunları çözmek için neler yapmamız gerektiği konularında çalışmalar yapan Gigliotti (1990), çevre eğitiminin bugünün çevre sorunlarını çözecek bireyler yetiştirmediğini ve daha önemlisinin ise insanların çevre sorunlarını çözmeye istekli olmadığını, bireylerin çevre duyarlılıklarının gelişmesine rağmen hâlâ çevre sorunlarının kökeninde yatan temel sebepler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiştir. Çevre eğitiminde çevreyi geliştirme konusunda bireylerin insiyatif kullanması gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunun için çevre eğitiminin, eğitimin ilk basamağından son basamağına kadar devam etmesi ve odakta kalması gerektiği belirtilmiştir (Keleş, 2008).

Amerika'da 1970 yılında çevre koruma dairesi faaliyete geçmiştir. Çevre koruma dairesinin çalışmaları ile birlikte çevre ile ilgili konular eğitim sisteminde yer almaya başlamıştır. 1973 yılında "Project Learning Tree" çevre eğitimi programı uygulamaya konulmuştur. Program uygulandıktan ve istenilen hedeflere ulaştıktan sonra, 1983 yılında yeni çevre eğitimi programı uygulanmaya başlanmıştır. Bir yıl sonra yani 1984 yılında "Project Wet" adı altında su eğitim programı hazırlanmış ve 1990 yılından itibaren tüm ülkede uygulanmıştır. Amerikan kongresi 1990 yılında ulusal çevre eğitim kanununu kabul etmiş ve herkesin çevre konusunda bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir (Donovan, 2001).

İngiltere 1988 yılından sonra merkezi müfredata geçmiştir. Merkezi müfredatla ilköğretim düzeyindeki öğrencilerde çevre konularında farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Üst kademelerde ise tıpkı ülkemizde olduğu gibi çevre eğitimi ayrı bir ders olarak değil fen alanlı fen bilgisi, biyoloji derslerinin içinde yerini almıştır (Haris, 1991).

Almanya'da eğitim sisteminde çevre konuları daha önce de var olmasına rağmen tıpkı Amerika'da olduğu gibi 1970 yılında ilk çevre programının federal hükümet tarafından uygulamaya konulması, Stockholm ve Tiflis'te UNESCO tarafından gerçekleştirilen çevre kongreleri ile birlikte farklı derslerin içerisinde çevresel sorunlarla ilgili konulara değinilmeye başlanmıştır. Bu dersler biyoloji, coğrafya ve kimya dersleridir. Bununla birlikte su, ekosistem, toprak, tarım ve bahçe gibi konulara da derslerde değinilmektedir (Eulefeld, 1991).

İsveç eğitim sisteminde çevre eğitimi ve çevre sorunları ile ilgili konulara ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde Amerika ve ülkemizde olduğu gibi başlı başına bir ders olarak değil fen alanlı biyoloji, kimya, teknoloji derslerinin ve sosyal bilimler alanlı coğrafya, tarih ve vatandaşlık derslerinin içinde yer verilmeye çalışılmıştır. İlerleyen süreçte müfredatın yenilenmesiyle birlikte çevre eğitimine programlarda daha fazla yer verilmeye çalışılmıştır. Eğitim sisteminde öğretmenler, öğrencilere çevre ile ilgili 6-7 hafta sürebilen proje ödevleri vermektedir. Bununla birlikte İsveç eğitim sisteminde sivil toplum örgütlerinin ve alan uzmanlarının ülke

genelinde çevre eğitimi ile ilgili yaptığı seminerler ve çalıştaylarda önemli bir yere sahiptir (Shimizu ve Thamaka, 2000).

Fransa 1 Nisan 1971'de yayınladığı genelge ile okullarda öğretmenlerin derslerde çevre ile ilgili konulardan bahsetmesini ve öğrencilerin, insanların biyosfer üzerindeki etkilerini anlaması sağlanmaya çalışılmıştır. Fransa Eğitim Bakanlığı 1977 yılında çevre eğitimi esaslarını içeren bir döküman düzenlemiştir. Eğitim Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı 15 Şubat 1983'te bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma kapsamında ülkedeki öğrencileri ve öğretmen adaylarını, çevre ile ilgili konularda bilinçlendirmek için kurslar başlatılmıştır. Müfredat programları değerlendirmeye alındığında, özellikle ilköğretim seviyesindeki eğitim kurumlarında çevre eğitimine büyük önem verilmiştir. Çevre eğitimi ilköğretim seviyesinde tek başına bir ders olarak işlenmektedir. Çevre eğitimi, orta öğretim seviyesinde ayrı bir ders olarak verilmeyip diğer derslerin içerisinde yer almaktadır. Bu dersler biyoloji, jeoloji, coğrafya ve sosyal bilimler gibi derslerdir (Giolitto ve Souchon, 1991).

İtalya'da da tüm dünyada olduğu gibi endüstrinin hızlı gelişimi çevre problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çevre sorunlarına çözüm bulmak için 1960 yılında ilk çevre topluluğu kurulmuştur. Çevre topluluğu ile birlikte çevre eğitimi okullarda da yerini almıştır. 1979 yılında ortaokul düzeyi için düzenlenen müfredat programında bilim, teknoloji ve toplum dersi içerisinde çevre sorunları ile ilgili konular yer almaya başlamıştır. Ayrıca coğrafya ve fen dersleri programına insan ve çevre, çevre eğitimi, bilimsel süreç ve toplum, enerji, bilim ve toplum gibi çevre ile ilgili sorunları ele alan konular eklenmiştir. 1986 yılında ilköğretim müfredatı yenilenmiş ve yenilenen müfredatta çevre sorunları ile ilgili konulara daha fazla yer verilmiştir. Yenilenen müfredatla birlikte çevre eğitimi ülkemizde de olduğu gibi fen bilimleri, sosyal bilimler, coğrafya derslerinin içerisinde öğrencilere verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte çevre ile ilgili problemlerin insanlar üzerindeki etkilerine değinen doğa ve insan adlı bir ders de müfredata eklenmiştir. İlköğretimde ve ortaöğretimde verilmekte olan çevre eğitimi değerlendirildiğinde öğrencilerin çevre ile ilgili sorunların nedenleri ve sonuçları hakkında bilgilendirilmesinin büyük önem taşıdığı görülmektedir (Mayer, 1991).

Yunanistan'da başkent Atina'da 1980 yılında gerçekleştirilen seminerle çalışmakta olan öğretmenlere çevre ile ilgili eğitim verilmiştir. Bu çalışmanın devamı olarak ülke çapında belirlenen öğretmenler 1980-1983 yılları arasında Fransa'da gerçekleştirilen çevre eğitimi bilinçlendirme kurslarına katılmıştır. 1982-1983 eğitim öğretim yılında dört okulun, Avrupa Komisyonu tarafından düzenlenen deniz kıyılarını koruma projesine katılmasıyla ise çevre eğitimi müfredattaki yerini almıştır. 1983 yılında çevre eğitiminin ülkenin eğitim programlarında yer alması için Eğitim Bakanlığınca bir araya getirilen bir komisyon çalışmalara başlamıştır. Komisyonun çalışmaları sonucu çevre eğitimi, ilköğretim birinci ve ikinci seviyede öğrencilere verilmeye başlanmıştır. Çevre eğitimi, birinci seviyede çevre çalışmaları dersinde ikinci seviyede ise biyoloji ve coğrafya derslerinin içinde çevre ile ilgili ana konulara yer verilerek gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte 1984 yılı ve sonrasında öğretmenlerden takım çalışması halinde projeler hazırlamaları istenmiştir. Öğretmenlerin gerçekleştirebilecekleri çevre konulu projeler her eğitim öğretim sezonunun başında okullara gönderilerek öğrencilerin istedikleri çevre konusunu seçmeleri, basit bir proje hazırlamaları ve çevre projelerinde aktif rol almaları sağlanmaktadır (Flogaitis ve Alexopoulou, 1991).

Meksika'da 1982-1988 yıllarında müfredat programlarında çevre eğitimine değinilmektedir. Ancak uygulama boyutunda, okullarda çevre eğitimi yer almamıştır. Meksika Eğitim Bakanlığı ulusal çevre eğitim programı düzenlemiş ve 1987 yılında programın uygulanmasına dönük öğretmenlere eğitimler vermiştir. Eğitim Bakanlığı'nın düzenlediği program 1990 yılı itibariyle uygulamaya konulmuştur. 1993 yılında ise ders kitaplarında revizyona gidilmiş ve ders kitapları yeni program için kullanışlı duruma getirilmiştir. Yenilenen ders kitapları, 1995-1996 eğitim-öğretim yılı itibariyle eğitim kurumlarında kullanılmaya başlanmıştır. 1999 yılında ise çevre eğitimini daha etkin hale getirmek için Ulusal Çevre Eğitimi Akademisi faaliyete geçirilmiştir (Barraza ve Walford, 2002).

2.3. Ülkemiz Eğitim Sisteminde Çevre Eğitiminin Durumu

2.3.1. Türk eğitim sisteminin genel yapısı

Türkiye'de eğitim 1739 sayılı Milli Eğitim Kanunu ile temellendirilmiş "Örgün Eğitim" ve "Yaygın Eğitim" olarak değerlendirilmiştir. Belli yaş ve aynı seviyedeki bireylere önceden belirlenmiş öğretim programlarını belirli sürelerde okul çatısı altında veren eğitime örgün eğitim denir. Örgün eğitim okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Yaygın eğitim ise örgün eğitimin basamaklarına devam eden ya da çeşitli nedenlerle örgün eğitimden ayrılmış bireylere belirli merkezlerde verilen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsar.

Çalışma grubu ilköğretim çağındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Bu çağ genel olarak 6-13 yaş arasındaki çocukları kapsar. İlköğretimin ana amacı yaşama ait temel bilgi, beceri, davranışları kazandırmak, iyi birer vatandaş olmayı sağlamaktır. İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar, dört yıl süreli zorunlu ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur.

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Ortaöğretimin genel amacı da bireyi toplumsal hayata hazırlamak, ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacak program seçenekleri sunarak iş alanları sağlamaktır. Öğretim kurumlarının en önemli görevi bireylerin istekleri ile toplumun ihtiyaçları arasında ki dengeyi sağlamaktır. Yükseköğretim ise ortaöğretime dayalı, en az iki yıllık yükseköğrenim veren eğitim kurumlarıdır.

Ülkemizde eğitim sisteminde sık sık değişiklikler yapılmıştır. 2005-2006 eğitim öğretim yılında ülke genelinde liseler dört yıla çıkarılmıştır. 2012-2013 eğitim öğretim yılında ise zorunlu eğitim 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır. Daha önce 5 yıl ilkokul devamında 3 yıl ortaokul şeklindeyken bu sistem değiştirilmiş 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl da lise olarak kademelendirilmiştir. Yapılan değişiklikte daha

önce ilkokul kademesinde bulunan 5. sınıf ortaokul kademesine alınmış ve liseler zorunlu eğitim sürecine eklenmiştir.

2.3.2. Şanlıurfa ilinde eğitimin durumu

Şanlıurfa ili eğitim açısından değerlendirildiğinde birçok sorunla karşılaşmak mümkündür. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) İllere Göre Türkiye'de Toplam Nüfusun Ortanca Yaşları (2019) verilerine göre Şanlıurfa'da yaş ortalaması 20,1 ile en genç il olmuştur. Bu sebeple zorunlu eğitim çağında çok sayıda öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci sayısı fazla olmasına rağmen öğrenciler için gerekli olan derslik sayısı azdır. Bu duruma bağlı olarak derslik başına düşen öğrenci sayısı türkiye ortalamasının üzerindedir. Ayrıca ilimizde yerleşim dağınık olduğu için taşımalı eğitim kapsamına giren öğrenci sayısı fazladır. Taşılamalı eğitimin imkân vermediği, kademelerde sınıf oluşturmak için yeterli öğrencinin bulunmadığı durumlarda ise birleştirilmiş sınıflı okul uygulamaları yapılmaktadır. Birleştirilmiş sınıflı okullarda özelde öğrenci sayısı dikkate alınarak ancak genelde 1-2. sınıf ile 3-4. sınıflar bir arada olacak şekilde sınıflar birleştirilir. Okulun fiziki imkânlarına ve öğretmen sayısına bağlı olarak bu gruplar aynı sınıfta bir arada ya da ayrı ayrı sınıflarda eğitim görmektedirler. Bu okullarda çoğu zaman tek öğretmen bulunurken nadiren birden fazla öğretmen görev almaktadır. Halkın geçimini sağlayacak tarım, turizm, sanayi gibi iş imkânları yeterli düzeyde olmadığı için özellikle sosyo ekonomik düzeyi düşük olan vatandaşların çok bulunduğu ilçelerde mevsimlik tarım işçisi aileler ve hatta yasal olmasada mevsimlik tarım işçisi öğrenci sayısı oldukça fazladır. Şanlıurfa ili öğrencileri iç anadolu, karadeniz ve güneydoğu anadolu bölgelerinde pamuk, fındık, soğan, patates, zeytin, şeker pancarı gibi ürünlerde tarım işçisi olarak çalışmaktadırlar. Mevsimlik tarım işçisi öğrencilerin diğer öğrencilere göre örgün eğitim için belirlenen 180 iş gününden daha az faydalandıklarını söylemek mümkündür. Çünkü mevsimlik işçi, olarak çalışan ya da ailesi mevsimlik tarım işçisi olan öğrenciler tarım faaliyetlerine bağlı olarak kasım ayının sonu gibi eğitime başlayıp mart ayının başlarında okuldan ayrılmaktadırlar. Bu durum öğrencinin eğitim faaliyetlerinin aksamasına sebep olmaktadır. Şanlıurfa ilinde mevsimlik tarım işçiliğinin önüne geçilmesi ve öğrencilerin eğitim öğretime

kazandırılması için Dünya Bankası, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile çeşitli dernek, kurum ve kuruluşlar işbirliği yaparak çalıştaylar düzenlenmektedir.

Öğretmen açığı, derslik sayısında eksiklik, Türkiye geneline göre akademik başarının düşük olması, mevsimlik tarım işçisi aileler, geleneksel nedenlerle okula gönderilmeyen özellikle kız çocukları, çocuk işçiler, öğretmen açığı, derslik yetersizliği gibi birçok konu Şanlıurfa ili eğitim sürecinde sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ailelerin eğitime bakış açısı da eğitimi zorlaştıran en temel sorunlardandır. Tüm bu durumlar sebebiyle son yıllarda özellikle il milli eğitim müdürlüğü tarafından yapılan başarıyı arttırıcı proje ve çalışmalara rağmen liseye geçiş sınavlarında Türkiye sıralamasında gerilerde olmaktan kurtulamamaktadır. Okul çağındaki çocukların okullaşma oranının düşük olması da önemli bir sorundur. Bunun yanı sıra özellikle İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından önemsenen temiz okulların göstergesi olan beyaz bayrak çalışmaları okullarda temizliğin yeterli olmadığını ve daha çok önemsenmesi gerektiğini düşündürmektedir. İl milli eğitim müdürlüğünden çalışmamız için talep edilen Şanlıurfa ili 2018-2019 eğitim öğretim yılına ait sayısal veriler çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 2.1. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı şanlıurfa ili ilçelere göre 8. sınıf öğrenci sayısı

İlçe adı	Kız öğrenci sayısı	Erkek öğrenci sayısı	Toplam öğrenci sayısı
Akçakale	20.424	22.802	43.226
Birecik	14.063	14.761	28.824
Bozova	6.903	7.366	14.269
Ceylanpınar	14.297	15.817	30.114
Eyyübiye	58.414	61.624	120.038
Halfeti	5.122	5.125	10.247
Haliliye	55.136	59.475	114.611
Harran	15.057	16.926	31.983
Hilvan	6.013	6.053	12.066
Karaköprü	25.776	24.810	50.586
Siverek	37.339	38.550	75.889
Suruç	16.818	17.373	34.191
Viranşehir	30.442	32.045	62.487
Toplam	**305.804**	**322.727**	**628.531**

Çalışmanın yapıldığı eğitim öğretim yılında ilçelere göre öğrenci sayılarına bakıldığında Eyyübiye ilçesinde bulunan öğrenci sayısının diğer ilçelere kıyasla oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür. Çevre bilincinin düşük olduğu eğitimde bahsi geçen birçok sorunun bulunduğu ilçede yine Eyyübiye ilçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma planlanırken ölçeğin uygulanacağı 500 öğrenci 2018-2019 eğitim öğretim yılında merkez ilçelerde bulunan öğrencilerin oranı dikkate alınarak belirlenmiştir.

Çizelge 2.2. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı türkiye geneli ortaokul istatistiki bilgileri

Okul türü	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		Öğretmen sayısı		Derslik sayısı
		Erkek	Kadın	Kadın	Erkek	
Ortaokul	18 935	2 857 143	2 769 932	206 666	147 532	187 572
Açıköğretim Ortaokul	1	71 279	118 475	-	-	-
Resmi Ortaokul	16 874	2 604 908	2 494 367	134 507	178 254	160 603
Özel Ortaokul	2 060	180 956	157 090	13 025	28 412	26 969

Çizelge 2.3. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı Şanlıurfa ili ilçelere göre ortaokul ve BSİ ilkokul sayısı

İlçe adı	Okul sayısı	BSİ sayısı
Akçakale	157	45
Birecik	133	41
Bozova	134	40
Ceylanpınar	102	21
Eyyübiye	238	61
Halfeti	86	25
Haliliye	250	76
Harran	176	44
Hilvan	68	25
Karaköprü	115	28
Siverek	311	89
Suruç	146	60
Viranşehir	259	77
Toplam	**2.175**	**632**

Çizelge 2.4. 2018-2019 Eğitim öğretim yılı şanlıurfa ili ilçelere göre derslik ve derslik başına düşen öğrenci sayısı

İlçe adı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı
Akçakale	1.023	42
Birecik	1.091	26
Bozova	695	21
Ceylanpınar	1.167	26
Eyyübiye	2.618	46
Halfeti	669	15
Haliliye	2.915	39
Harran	932	34
Hilvan	582	21
Karaköprü	6.185	30
Siverek	2.464	31
Suruç	1.127	30
Viranşehir	2.081	30
Toplam	**19.049**	**33**

2.3.3. Türk eğitim sisteminde çevre eğitimi

Türkiye 29 Ekim 1923 yılında cumhuriyetini ilan etmiş ve bugün 97 yaşında gelişmekte olan bir ülke yapısına sahiptir. Türkiye'de bilim, sanat ve teknoloji alanındaki gelişmeler batılı ülkelere kıyasla daha geç yaşanmıştır. Gelişimini batılı toplumlumlara göre daha geç gerçekleştirmesine bağlı olarak gelişimin etkisiyle ortaya çıkan çevre sorunlarınında farkına daha geç varılmıştır (Nazlıoğlu, 1988). Ülkemizde uygulanan öğretim programlarına bakıldığında temelli ve sürekli bir çevre eğitiminin planlanmadığı çeşitli denemeler yapıldığı görülmektedir.

Çevre eğitiminin ülkemizdeki ilk çalışmaları 1990'lı yıllarda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 7 Eylül 1992 ve 274 sayılı kararı ile ilkokullardaki bütün sınıflar için çevre, sağlık, trafik ve okuma dersleri ile ilgili program hazırlanması ve uygulamaya geçilmesi ile olmuştur. Aralarında çevre dersi de bulunan bu dört dersin, 1992-1993 eğitim/öğretim yılı itibariyle denenmesi

ve geliştirilmesi için dönüşümlü olarak okutulmasına karar verilmiştir. Ancak bu dönüşümlü ders uygulamasının hedeflerin yakalanmasına engel olduğu gerekçesi ile çevre dersi Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 19.09.1997 tarihli 148 nolu kararı ile programlardan kaldırılmıştır. İlköğretim müfredat programları, 2005 ve 2018 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yenilenmiştir.

Çevre eğitimi dersi açısından bakıldığında ülkemiz eğitim sisteminde ilköğretim ve ortaöğretim de okutulması gereken zorunlu dersler arasında çevre ile ilgili bir ders bulunmamaktadır. Çevre ile ilgili konular ilkokulda hayat bilgisi, ortaokulda fen bilimleri, sosyal bilgiler, seçmeli çevre eğitimi dersinde, lise de ise biyoloji, kimya, coğrafya gibi derslerde yer almaktadır. Çevre eğitiminin örgün eğitimde yer alması konusundaki önemli bir gelişme 2015 yılında ortaokul düzeyinde fen ve matematik alanlı 7. ve 8. sınıflarda seçilebilecek haftalık iki ders saatlik seçmeli çevre eğitimi dersinin müfredatta yerini alması olmuştur. Seçmeli çevre eğitimi dersine ait ders kitabı da bulunmaktadır. Ancak bu ders zorunlu dersler arasında bulunmadığı ve okullarda seçilme oranı da oldukça düşük olduğu için ülke genelinde ortaokul öğrencilerinin tümünün bu dersin içeriği hakkında bilgi sahibi olduğu söylenemez. Çevre eğitimi dersi içeriği incelendiğinde konuların çevre kirliliği, geri dönüşüm, yaşam döngüsü analizi, madde döngüleri ve çevre ile ilgili problemler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

2.3.4. İlköğretim müfradatının çevre eğitimi konuları açısından durumu

Ülkemizde 2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulanan programlar dikkate alındığında ilkokulda 1, 2, 3, 4. sınıflarda hayat bilgisi, fen bilimleri ve sosyal bilgiler derslerinde çevre eğitimi içerikli bir takım konular bulunmasına rağmen çevre eğitimi adı altında zorunlu okutulan bir ders bulunmamaktadır.

Ortaokulda çevre eğitimi konularının ağırlıklı olarak bulunduğu fen bilimleri ve sosyal bilgiler dersleri ile seçmeli çevre eğitimi dersine ait öğretim programları incelenmiş ve bu derslerde çevre eğitimi kazanımlı ünite ve konular değerlendirilmiştir.

2.3.4.1. Fen bilimleri dersi öğretim programının yapısı ve çevre eğitimi konuları açısından durumu

Milli eğitim bakanlığı 2018 yılında güncellediği fen bilimleri öğretim programında bütün bireylerin fen okuryazarı olarak yetişmesini amaçlayan Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nın temel amaçlarını şöyle belirlemiştir:

1- Astronomi, biyoloji, fizik, kimya, yer ve çevre bilimleri ile fen ve mühendislik uygulamaları hakkında temel bilgiler kazandırmak,
2- Doğanın keşfedilmesi ve insan-çevre arasındaki ilişkinin anlaşılması sürecinde, bilimsel süreç becerileri ve bilimsel araştırma yaklaşımını benimseyip bu alanlarda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek,
3- Birey, çevre ve toplum arasındaki karşılıklı etkileşimi fark ettirmek; toplum, ekonomi ve doğal kaynaklara ilişkin sürdürülebilir kalkınma bilincini geliştirmek,
4- Günlük yaşam sorunlarına ilişkin sorumluluk alınmasını ve bu sorunları çözmede fen bilimlerine ilişkin bilgi, bilimsel süreç becerileri ve diğer yaşam becerilerinin kullanılmasını sağlamak,
5- Fen bilimleri ile ilgili kariyer bilinci ve girişimcilik becerilerini geliştirmek,
6- Bilim insanlarınca bilimsel bilginin nasıl oluşturulduğunu, oluşturulan bu bilginin geçtiği süreçleri ve yeni araştırmalarda nasıl kullanıldığını anlamaya yardımcı olmak,
7- Doğada ve yakın çevresinde meydana gelen olaylara ilişkin ilgi ve merak uyandırmak, tutum geliştirmek,
8- Bilimsel çalışmalarda güvenliğin önemini fark ettirerek güvenli çalışma bilinci oluşturmak,
9- Sosyobilimsel konuları kullanarak muhakeme yeteneği, bilimsel düşünme alışkanlıkları ve karar verme becerileri geliştirmek,
10- Evrensel ahlak değerleri, millî ve kültürel değerler ile bilimsel etik ilkelerinin benimsenmesini sağlamak.

Bu amaçlardan da anlaşılacağı üzere fen bilimleri dersi hedefleri arasında insanın yaşadığı çevreyi anlaması, doğada meydana gelen olaylara tutum geliştirmesi, karşılaştığı çevre sorunlarına çözüm bulması öngörülmektedir. Bu ders

içeriğinde öğrencilerin çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik konu ve kazanımların olduğunu söylemek mümkündür.

Fen bilimleri, ülkelerin gelişmesinde ve ekonomik kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı ülkeler bilimsel ve teknolojik gelişmelerden geri kalmamak ve ilerlemenin sürekliliğini sağlamak için bilgi ve teknoloji üretebilen bireyler yetiştirmek amacıyla fen bilimleri eğitimine özel bir önem vermektedirler. Fen Bilgisi ders programlarındaki amaçlar, öğrencilere mevcut bilgileri aktarmaktan çok bilgiye ulaşma becerilerini kazandırmak olmalıdır (Kaptan, 1999).

2018-2019 eğitim öğretim yılında 3-8. sınıflarda okutulan fen bilimleri dersi öğretim programlarına bakıldığında çevre ile ilgili ünite, konu ve kazanım sayısı çizelgelerde yer almaktadır.

Çizelge 2.5. İlkokul 3. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı

İlkokul 3. Sınıf

	Ünite Adı	Konu Alanı Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde %
1	Gezegenimizi Tanıyalım	Dünya ve Evren	5	9	8,3
2	Beş Duyumuz	Canlılar ve Yaşam	3	6	5,6
3	Kuvveti Tanıyalım	Fiziksel Olaylar	4	15	13,9
4	Maddeyi Tanıyalım	Madde ve Doğası	4	17	15,7
5	Çevremizdeki Işık ve Sesler	Fiziksel Olaylar	8	21	19,4
6	Canlılar Dünyasına Yolculuk	Canlılar ve Yaşam	8	18	16,7
7	Elektrikli Araçlar	Fiziksel Olaylar	4	22	20,4
		Toplam	**36**	**108**	**100**

Üçüncü sınıfta okutulan zorunlu dersler arasında yer alan haftalık 4 ders saati olan fen bilimleri dersinin canlılar ve yaşam konu alanlı canlılar dünyasına yolculuk ünitesinde öğrencilerin canlı ve cansız varlıkları birbirinden ayırt etmeleri, yaşadıkları çevreyi tanımaları, temiz tutmaları, korumaları ve sevmeleri, doğal ve yapay çevreyi gözlemleyerek örneklerle açıklamaları, kaynak kullanımında tutumlu olmaları, tasarruf bilinci kazanmaları, çevre konularında bireysel sorumluluk almaları, ayrıca sağlıklı yaşam bilinci kazanmaları amaçlanmaktadır. Tüm bu içerikler ilkokul

öğrencisi için çevre eğitimine katkı sağlayacak konu ve kazanımlardır. Okul ve öğrenci bazlı proje ve çalışmalarla edinilen bilgiler davranışa dönüştürülmelidir.

Çizelge 2.6. İlkokul 4. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı

İlkokul 4. Sınıf

* Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları bölümündeki yönergelere göre öğrencilerden yıl içerisinde uygulamalar yapması beklenir

	Ünite Adı	Konu Alanı Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde %
1	Yer Kabuğu ve Dünyamızın Hareketleri	Dünya ve Evren	5	15	13,9
2	Besinlerimiz	Canlılar ve Yaşam	6	18	16,7
3	Kuvvetin Etkileri	Fiziksel Olaylar	5	11	11,1
4	Maddenin Özellikleri	Madde ve Doğası	10	21	19,4
5	Aydınlatma ve Ses Teknolojileri	Fiziksel Olaylar	12	21	19,4
6	Insan ve Çevre	Canlılar ve Yaşam	2	6	5,6
7	Basit Elektrik Devreleri	Fiziksel Olaylar	3	6	5,6
Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları: Yıl Sonu Bilim Şenliği (Öğrencilerin yıl içerisinde ortaya çıkardıkları ürünü etkili bir şekilde sunmaları beklenir.)				9	8,3
Toplam			**46**	**108**	**100**

4. sınıfta okutulan zorunlu dersler arasında yer alan, haftalık 4 ders saati olan fen bilimleri dersinin canlılar ve yaşam konu alanlı insan ve çevre ünitesinde öğrencilerin yaşam için gerekli kaynakları tasarruflu kullanımına yönelik bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca oldukça önemli olan bilinçli tüketici kavramı da bu ünitede öğrencilere kazandırılmak istenen özelliklerden biridir. Yaşam için gerekli olan doğal kaynaklarımızın doğru kullanılması, tasarruf, tutumluluk, geri dönüşüm gibi kavramlara yer verilmektedir. Kazandırılmak istenen bu davranışlar dünyanın tüm güzelliklerinin sonraki nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.

Çizelge 2.7. Ortaokul 5. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı

Ortaokul 5. Sınıf

* Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları bölümündeki yönergelere göre öğrencilerden yıl içerisinde uygulamalar yapması beklenir

	Ünite Adı	Konu Alanı Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde %
1	Güneş, Dünya ve Ay	Dünya ve Evren	7	24	16,6
2	Canlılar Dünyası	Canlılar ve Yaşam	1	12	8,3
3	Kuvvetin Ölçülmesi ve Sürtünme	Fiziksel Olaylar	5	12	8,3
4	Madde ve Değişim	Madde ve Doğası	6	26	18,1
5	Işığın Yayılması	Fiziksel Olaylar	6	22	15,3
6	İnsan ve Çevre	Canlılar ve Yaşam	8	20	13,9
7	Elektrik Devre Elemanları	Fiziksel Olaylar	3	16	11,1
	Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları: Yıl Sonu Bilim Şenliği (Öğrencilerin yıl içerisinde ortaya çıkardıkları ürünü etkili bir şekilde sunmaları beklenir.)			12	8,3
		Toplam	**36**	**144**	**100**

5. sınıfta okutulan zorunlu dersler arasında yer alan, haftalık 4 ders saati olan fen bilimleri dersinin canlılar ve yaşam konu alanlı canlılar dünyası ünitesinde öğrencilerin canlıları; benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflandırması, mikroskobu, mikroskobik canlıları, mantarları, bitkileri, hayvanları tanımasına yönelik bilgi ve beceriler kazanması amaçlanmaktadır. Bu sınıfta öğrenci ekosistemin canlı öğeleri hakkında bilgi edinmekte ve dünyada ki tek canlının insan olmadığını öğrenmektedir. Diğer canlıların yaşam hakkına saygı duymayı, dünyayı acımasızca kullanmamayı öğrenmek açısından önemli bir başlagıç olduğu söylenebilir.

Aynı sınıfta yine canlılar ve yaşam konu alanlı insan ve çevre ünitesinde öğrencilerin çevre sorunlarının neden ve sonuçlarını sorgulayabilmeleri amaçlanmaktadır. Biyoçeşitliliği, nesli tükenen ve tükenme tehlikesi olan canlıları ve bu canlı türlerini korumak için yapılması gerekenleri öğrenmektedirler. Yine aynı ünitede deprem, volkanik patlama, sel, heyalan, hortum ve kasırga gibi doğa olayları ve bunların çevreye olan etkisinden bahsedilmektedir. İnsan faaliyetleri sonucu oluşan çevre sorunlarına karşı duyarlılık ve bu sorunların çözümüne yönelik bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmaktadır. Bu sınıftaki üniteler öğrencilerin yaşadığımız gezegen dünyada yalnız olmadığını fark etmeleri, kendi ve diğer

canlıların hayatlarını devam ettirmeleri için dünyayı temiz tutmak gerektiği bilincini oluşturmak açısından önemlidir.

Çizelge 2.8. Ortaokul 6. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı

Ortaokul 6. Sınıf

* Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları bölümündeki yönergelere göre öğrencilerden yıliçerisinde uygulamalar yapması beklenir.

	Ünite Adı	Konu Alanı Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde %
1	Güneş Sistemi ve Tutulmalar	Dünya ve Evren	5	14	9,7
2	Vücudumuzdaki Sistemler	Canlılar ve Yaşam	11	24	16,7
3	Kuvvet ve Hareket	Fiziksel Olaylar	5	14	9,7
4	Madde ve Isı	Madde ve Doğası	13	28	19,4
5	Ses ve Özellikleri	Fiziksel Olaylar	9	22	15,3
6	Vücudumuzdaki Sistemler ve Sağlığı	Canlılar ve Yaşam	11	18	12,5
7	Elektriğin Iletimi	Fiziksel Olaylar	5	12	8,3
Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları: Yıl Sonu Bilim Şenliği (Öğrencilerin yıl içerisinde ortaya çıkardıkları ürünü etkili bir şekilde sunmaları beklenir.)				12	8,3
		Toplam	**59**	**144**	**100**

6. sınıfta okutulan zorunlu dersler arasında yer alan haftalık 4 ders saati olan fen bilimleri dersinin madde ve doğası konu alanlı madde ve ısı ünitesinde bulunan yakıtlar konusunda öğrencilerin yakıtları, katı, sıvı ve gaz yakıtlar olarak sınıflandırması beklenmektedir. Bu konu başlığında yaygın şekilde kullanılan yakıtlara örnekler vermesi, farklı türdeki yakıtların ısı amaçlı kullanımının, insan ve çevre üzerine etkilerini tartışması, soba ve doğal gaz zehirlenmeleri ile ilgili alınması gereken tedbirleri araştırması ve rapor etmesi beklenmektedir. Bu da öğrencilerin hava kirliliği ve hava kirliliğinin canlılar üzerindeki etkisi hakkında bilgi edinmelerini sağlayarak çevre eğitimine katkı sunacaktır. Birçok canlıya ev sahipliği yapan hava ekosistemini tanımak ve onu korumayı öğrenmek açısından önemlidir. Ayrıca tükenebilir doğal kaynakların farkına varmalarıda bu ünitede sağlanan kazanımlardandır.

Çizelge 2.9. Ortaokul 7. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı

Ortaokul 7. Sınıf

* Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları bölümündeki yönergelere göre öğrencilerden yıl içerisinde uygulamalar yapması beklenir.

	Ünite Adı	Konu Alanı Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde %
1	Güneş Sistemi ve Ötesi	Dünya ve Evren	10	16	11,1
2	Hücre ve Bölünmeler	Canlılar ve Yaşam	8	16	11,1
3	Kuvvet ve Enerji	Fiziksel Olaylar	8	20	13,9
4	Saf Madde ve Karışımlar	Madde ve Doğası	16	28	19,4
5	Işığın Madde ile Etkileşimi	Fiziksel Olaylar	12	26	18,05
6	Canlılarda Üreme Büyüme ve Gelişme	Canlılar ve Yaşam	7	18	12,5
7	Elektrik Devreleri	Fiziksel Olaylar	6	8	5,6
Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları: Yıl Sonu Bilim Şenliği (Öğrencilerin yıl içerisinde ortaya çıkardıkları ürünü etkili bir şekilde sunmaları beklenir.)				12	8,3
		Toplam	**67**	**144**	**100**

7. sınıfta okutulan zorunlu dersler arasında yer alan haftalık 4 ders saati olan fen bilimleri dersinin dünya ve evren konu alanlı güneş sistemi ve ötesi ünitesinde uzay kililiği konusuna dikkat çekilmektedir. Madde ve doğası konu alanlı 4. ünite saf madde ve karışımlar ünitesinde evsel atıklar, geri dönüşüm ve atıkların kontrolü konularından bahsedilerek temiz bir çevrenin önünde bulunan en büyük engel atıklar hakkında bilgi verilerek öğrencilerde olumlu davranışlar elde edilmek istenmektedir. Aynı sınıfta 5. ünite fiziksel olaylar konu alanlı ışığın madde ile etkileşimi ünitesinde bulunan mercekler konusunda ormanlık alanlara bırakılan cam atıklarının yangın riski oluşturabileceğine ve bunun da büyük çevre sorunlarına yol açabileceğine değinilmektedir. Kazanımlar ormansızlaşma, hava kirliliği, orman yangınlarında azalan canlı ve tür çeşitliliği gibi önemli konuları kapasaması açısından önemli bir yere sahiptir.

Çizelge 2.10. Ortaokul 8. sınıf fen bilimleri dersi ünite, konu ve kazanım sayısı

Ortaokul 8. Sınıf

* Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları bölümündeki yönergelere göre öğrencilerden yıl içerisinde uygulamalar yapması beklenir.

	Ünite Adı	Konu Alanı	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Yüzde %
1	Mevsimler ve Iklim	Dünya ve Evren	3	14	9,7
2	DNA ve Genetik Kod	Canlılar ve Yaşam	13	22	15,3
3	Basınç	Fiziksel Olaylar	3	10	6,9
4	Madde ve Endüstri	Madde ve Doğası	17	28	19,4
5	Basit Makineler	Fiziksel Olaylar	2	10	6,9
6	Enerji Dönüşümleri ve Çevre Bilimi	Canlılar ve Yaşam	12	24	16,7
7	Elektrik Yükleri ve Elektrik Enerjisi	Fiziksel Olaylar	11	24	16,7
	Fen, Mühendislik ve Girişimcilik Uygulamaları: Yıl Sonu Bilim Şenliği (Öğrencilerin yıl içerisinde ortaya çıkardıkları ürünü etkili bir şekilde sunmaları beklenir.)			12	8,3
		Toplam	**61**	**144**	**100**

8. sınıfta okutulan zorunlu dersler arasında yer alan haftalık 4 ders saati olan fen bilimleri dersinin dünya ve evren konu alanlı mevsimler ve iklim ünitesinde küresel iklim değişikliği hakkında bilgi verilerek öğrencilerin tüm dünyayı etkileyen ve geri dönüşü oldukça zor olan bu değişikliğin yaşamımızı nasıl etkilediğinden ve önlenmesi için alınması gereken tedbirlerden bahsedilmektedir. 4. ünite madde ve doğası konu alanlı madde ve endüstri ünitesinde asit yağmurlarının oluşumundan ve verdiği zarardan bahsedilmektedir. Asit yağmurlarını önlemek için alınması gereken önlemlere dikkat çekilmektedir. 6. ünite canlılar ve yaşam konu alanlı enerji dönüşümleri ve çevre bilimi ünitesinde öğrencilerin fotosentez, solunum, enerji dönüşümlerini kavramalarını, besin zinciri ve bu zinciri oluşturan elemanları açıklayabilmeleri beklenmektedir. Ayrıca besin zincirindeki elemanlar arasındaki ilişkiyi keşfetmeleri, yaşam içerisindeki madde döngülerini fark etmeleri amaçlanmaktadır. Bu ünitede ozon tabakası, ekolojik ayak izi gibi kavramlardan bahsedilerek çevre sorunlarını bilmeleri ve çevre sorunlarına karşı çözüm önerileri sunabilmeleri, çevre konularında bilgi ve beceriler kazanmaları hedeflenmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7, 8. Sınıfta öğrenciler bir eğitim öğretim yılında toplam da 144 ders saati fen bilimleri dersi görmektedirler. Dört yıllık ortaokul süresince toplam

576 saat fen bilimleri dersi ile toplamda 223 kazanım elde etmeleri beklenmektedir. İlköğretim de fen bilgisi dersi ders saati ve kazanım sayısı ile çevre eğitimi içerikli kazanım yüzdeleri çizelge 2.11ve 2.12'de verilmiştir.

Çizelge 2.11. İlköğretimde fen bilimleri dersi toplam kazanım ve ders saati sayısı

Sınıf seviyesi	Toplam kazanım sayısı	Ders saati
3.sınıf	36	108
4. sınıf	46	108
5. sınıf	36	144
6. sınıf	59	144
7. sınıf	67	144
8. sınıf	61	144
Toplam	**305**	**792**

Çizelge 2.12. Fen bilimleri dersinde çevre eğitimi içerikli kazanım sayısı, ders saati

Sınıf seviyesi	Kazanım sayısı	Ders saati	Yüzde%
3.sınıf	8	18	16,7
4. sınıf	2	6	5,6
5. sınıf	9	32	22,2
6. sınıf	13	28	19,4
7. sınıf	12	26	18,05
8. sınıf	12	24	16,7

2.3.4.2. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının yapısı ve çevre eğitimi konuları açısından durumu

Ortaokul 5, 6, 7. sınıflarda okutulan haftalık 3 saatlik sosyal bilgiler ders içeriği öğrencilerin türk milli eğitiminin genel ve özel amaçlarına uygun olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, milli bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamayı amaç

edinmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin çevresini tanıması, doğal kaynaklar hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir. Amaçlar maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:

1- Atatürk ilke ve inkılâplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasında ki yerini kavrayıp demokratik, lâik, milli ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
2- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kitle ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleri ile bilmeleri,
3- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavrayarak milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
4- Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
5- Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
6- Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
7- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde milli ekonominin yerini kavramaları,
8- Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
9- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
10- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
11- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,

12- Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,

13- Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,

14- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,

15- Milli, manevi değerler ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

16- Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermesi,

17- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal, özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

Çizelge 2.13. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında kazandırılmak istenen beceriler

Araştırma	Empati
Çevre okuryazarlığı	İş birliği
Değişim ve sürekliliği algılama	Karar verme
Gözlem	Problem çözme
Eleştirel düşünme	Yenilikçi düşünme

İlköğretimin ilk üç sınıfında hayat bilgisi dersi konuları ileri kademelere gelindiğinde fen bilimleri ve sosyal bilgiler dersi içeriğinde yer bulur. Sosyal bilgiler dersinde insanlar, yerler ve çevreler temelde coğrafya odaklı bir derstir. Ünitenin amacı öğrencilere yaşam için gerekli mekânsal temel bilgi, becerleri kazandırmaktır. Bu öğrenme alanı ile insanın çevresi ile etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlamak ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmaktadır.

İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı sayesinde sosyal bilgiler dersinin okutulduğu bütün sınıf düzeylerinde öğrencilere araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, harita okuryazarlığı ve mekânı algılama

becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir. Bu öğrenme alanında bilgiler öğrencilere aktarılırken basitten karmaşığa, yakından uzağa ve bulunduğu yerden çevreye doğru açılan ve gittikçe kompleks bir hâl alan bakış açısı kullanılmaktadır. Bu öğrenme alanında hedeflenen tüm kazanımlar çevre eğitimi içerikli olmadığından tüm kademelerdeki süreyi değerlendirmek doğru olmayacaktır.

Diğer bir öğrenme alanı olan üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanının temelini öğrencilerin girişimcilik ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesi oluşturur. Ülke ekonomisinde kaynakların sınırlı olduğunu kavramaları, mevcut kaynakları korumak gereğinin önemine inanmaları, kendi ekonomik yaşantısını diğerlerininki ile karşılaştırarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymaları, yaşadığı yerin ekonomik koşullarını inceleyip bu koşulları geliştirmek için çaba göstermeleri beklenmektedir. Yine küresel bağlantılar öğrenme alanında da öğrencilerin dünyada yaşanan küresel çevre sorunları ve çözümleri hakkında bilgi sahibi olmaları beklenir.

Çizelge 2.14. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

4. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

Öğrenme alanı	Kazanım	Süre (%)	Ders saati
Birey ve toplum	5	11,1	12
Kültür ve miras	4	13	14
İnsanlar yerler ve çevreler	6	18,5	20
Bilim teknoloji ve toplum	5	14,8	16
Üretim, dağıtım ve tüketim	5	16,6	18
Etkin vatandaşık	4	13	14
Küresel bağlantılar	4	13	14
Toplam	**33**	**100**	**108**

İnsanlar yerler ve çevreler alanı işlenirken öğrencilerin doğal çevreye duyarlılık değeriyle mekânı algılama, harita kullanma, konum analizi, tablo, grafik,

diyagram çizme ve yorumlama gibi becerileri edinmesi sağlanmalıdır. Bunların yanı sıra yaşadığı çevredeki doğal ve beşeri unsurları ayırt etmesi beklenmektedir.

Çizelge 2.15. 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

Öğrenme alanı	Kazanım	Süre (%)	Ders saati
Birey ve toplum	4	13	14
Kültür ve miras	5	16,6	18
İnsanlar yerler ve çevreler	5	16,6	18
Bilim teknoloji ve toplum	5	13	14
Üretim, dağıtım ve tüketim	6	16,6	18
Etkin vatandaşık	4	11,1	12
Küresel bağlantılar	4	13	14
Toplam	**33**	**100**	**108**

İnsanlar yerler çevreler alanı işlenirken doğal çevreye duyarlılık ve dayanışma gibi değerlerle harita okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı ve gözlem gibi becerilerin de edinilmesi amaçlanmaktadır. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşeri özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular. Öğrencilerin haberlerle ülkemizde yaşanan doğal afetlerin çevre ve insan üzerindeki etkisini anlamaları sağlanmaktadır.

Çizelge 2.16. 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

6. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

Öğrenme alanı	Kazanım	Süre (%)	Ders Saati
Birey ve toplum	5	11,1	12
Kültür ve miras	5	20,4	22
İnsanlar yerler ve çevreler	4	13	14
Bilim teknoloji ve toplum	4	11,1	12
Üretim, dağıtım ve tüketim	6	16,6	18
Etkin vatandaşık	6	14,8	16
Küresel bağlantılar	4	13	14
Toplam	**34**	**100**	**108**

Bu öğrenme alanı işlenirken vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık gibi değerlerle mekânı algılama ve harita okuryazarlığı gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır. Öğrenciler konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların okyanusları ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.

Çizelge 2.17. 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

7. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı öğrenme alanları ve süreleri

Öğrenme alanı	Kazanım	Süre (%)	Ders saati
Birey ve toplum	4	11,1	12
Kültür ve miras	5	27,8	30
İnsanlar yerler ve çevreler	4	13,9	15
Bilim teknoloji ve toplum	4	11,1	12
Üretim, dağıtım ve tüketim	6	13,9	15
Etkin vatandaşık	4	11,1	12
Küresel bağlantılar	4	11,1	12
Toplam	**31**	**100**	**108**

7. sınıfta çevre içerikli konular insanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı yerine daha çok küresel bağlantılar öğrenme alanında toplanmıştır. Küresel bağlantılar öğrenme alanlı ülkeler arası köprüler ünitesinde öğrencilerin dünyanın ve insanlığın geleceğini tehdit eden küresel sorunları tanımaları, fikir alış verişi yaparak küresel sorunlara çözüm önerileri sunmaları beklenmektedir. UNICEF, FAO, UNEP, WTO, UNESCO, EPPO gibi örgütler ve çalışmaları hakkında bilgi sahibi olmaları düşünülmektedir. Ayrıca doğal afetler, sel, küresel iklim değişikliği, hakkında bilgi verilmektedir.

Çizelge 2.18. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı çevre içerikli öğrenme alanlı ders saati, kazanım ve süreleri

Sınıf	Kazanım	Süre (%)	Ders saati
4. sınıf	6	18,5	20
5. sınıf	5	16,6	18
6. sınıf	4	13	14
7. sınıf	4	13,9	15
Toplam	**19**	**62**	**67**

2.3.4.3. Çevre eğitimi dersi öğretim programının yapısı

Eğitim sistemimizde 2015 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının aldığı karar ile ortaokul 7. ve 8. sınıflarda haftalık 2 ders saatlik fen bilimleri alanlı çevre eğitimi dersi eklenmiştir. Öğretim programı incelendiğinde günümüzde yaşanmakta olan çevre sorunlarının temel nedeninin, canlıların üretim tüketim faaliyetleri sonucunda bozulan doğal denge olduğu vurgusu yapıldığı görülmektedir. İnsan ve doğa arasındaki etkileşimin yeteri kadar anlaşılmamış olması, doğal kaynakların sınırsız olarak algılanması, üretim ve tüketim dengesizliğinin artmakta olduğu ve bu durumun doğal dengenin bozulmasına ivme kazandırdığı belirtilmektedir.

Çevre, canlıların ve cansız varlıkların birbiriyle dengeli bir şekilde etkileşimde bulundukları ortam olarak tanımlanmaktadır. Öğretim programı canlı ve cansız varlıklar arasındaki dengeyi bozan faktörleri çevre sorunu olarak adlandırmaktadır. Ormanların yok edilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, çölleşme, ozon tabakasının

incelmesi, zehirli atıkların denizlere ve göllere boşaltılması, iklim değişikliği ve hızlı nüfus artışı gibi birçok etkenin doğanın dengesini bozduğu belirtilmektedir.

Doğal dengenin korunmasının ancak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi ile olacağına değinilerek 1977 Tiflis Konferansı Bildirisi, 1989 yılında UNESCO Çevre Eğitimi Biriminin ortaokullar için hazırladığı prototip çevre eğitim programının tüm dünyada çevre eğitimi konusunda bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekilmektedir. 1994 yılında UNESCO Çevre Eğitimi Biriminin hazırladığı prototip çevre eğitimi programı genişletilmiş ve aynı zamanda programa derslerin işlenişi, örnek metaryallerle ilgili bilgiler eklenmiştir. Bu programın bir çerçeve program olarak değerlendirilmesi çevre eğitiminin içeriğinin oluşturulmasında yerel koşulların ve öğrencilerin ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği önerilmiştir.

Türkiye'de ise 2012 yılında hazırlanan Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma raporunda sürdürülebilir kalkınmadan söz edilerek çevre eğitiminin müfredata girmesi için bir temel oluşturulmuştur. Türkyede eğitim sisteminde UNESCO tarafından hazırlanan ilk örnek programı kapsayacak birçok konunun disiplinler arası bir yaklaşımla türkçe, hayat bilgisi, fen bilimleri ve sosyal bilgiler dersleri başta olmak üzere birçok ders içeriğinde bulunduğu belirtilmektedir.

2013 yılında yayınlanan fen bilimleri dersi öğretim programında fen-teknoloji-toplum-çevre başlığı altında sosyo-bilimsel konular ile birlikte sürdürülebilir kalkınma konusuna da yer verildiği belirtilerek kapsamın genişliği ve disiplinler arası özellik taşıması sebebiyle çevre eğitiminin ayrı bir ders olarak okutulması ihtiyacından bahsedilmektedir. Yine öğretim programında dünyada ve ülkemizde yaşanan çevre sorunlarının arttığı ve buna bağlı olarak çevre eğitiminin daha erken yaşlarda başlanmasının gereği belirtilmiştir. Öğretim programının öğrencilerin çevreye duyarlılıklarının artmasına ve sürdürelebilir yaşam becerileri kazanmalarına hizmet etmesi beklenmektedir.

Çizelge 2.19. Çevre eğitimi dersi ünite, kazanım sayısı ve süre

Ünite	Kazanım sayısı	Önerilensüre (ders saati)	Ders saati(%)
Doğanın dengesi	6	10	13,89
Madde döngüsü ve doğal denge	8	16	22,22
Kaynakların sınırlılığı ve ekolojik ayak izi	7	12	16,67
Küresel çevre sorunları	12	22	30,56
Çevre dostu çözümler ve teknolojiler	5	12	16,67
Toplam	**39**	**72**	**100**

2.3.5. Ortaöğretimde çevre eğitimi

Talim terbiye kurulunun 24.04.1992 tarih ve 96 nolu kararı ile 9, 10, 11. sınıflarda okutulması için programa eklenen ve 1991-1992 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanması kararı alınan çevre ve insan seçmeli dersinin okullarda pek fazla tercih edilmediği, dersin ezbere dayalı ve uygulamadan uzak olduğu ve belirlenen amaçlara ulaşmadığı gerekçesi ile 2014-2015 yılında haftalık ders çizelgesinden kaldırılmıştır (Uzun ve Sağlam, 2005). Daha sonra 2018 yılında ortaöğretimde uygulanan öğretim programlarında talim terbiye kurulu tarafından ders içeriklerinde değişiklik yapılmıştır. 2018-2019 eğitim öğretim yılında ortaöğretim kurumlarında uygulanmaya başlanan yeni öğretim programları incelendiğinde çevre eğitimi adı altında zorunlu ya da seçmeli bir ders bulunmadığı görülmüştür.

Çevre eğitimi içerikli konular daha çok coğrafya, biyoloji, kimya derslerinin konu ve kazanımları arasında bulunmakatadır. Coğrafya dersinde çevre ve toplum ünitesinde çevre ve çevre bilinci içerikli birçok konu bulunmaktadır. Aynı zamanda biyoloji dersinde canlılar dünyası ünitesinde canlı türleri hakkında bilgi verilirken ekosistem ekolojisi ve güncel çevre sorunları ele alınmaktadır. Kimya dersinde dokuzuncu sınıfta doğa ve kimya, çevre kimyası ünitelerinde kimyasal maddelerin, kullanılan temizlik malzemelerin çevreye verdiği zararlar, gibi çevre eğitimi içerikli konular bulunmaktadır. Onuncu snıfta asitler ve bazlar ünitesinde asit yağmurlarının çevreye, tarihi eserlere ve doğaya verdiği zararlar ve aşırı kullanılan temizlik

malzemesi, lavoba açıcı kullanımının çevreye ve insan sağlığına verdiği zararlardan bahsedilmiştir. On ikinci sınıfta fosil yakıtların çevreye verdiği zararlardan bahsedilerek çevre bilinci oluşturulmak istenmektedir.

2.3.6. Çevre eğitimi ile ilgili çalışmalar

Ülkemiz Asya ve Avrupa kıtaları arasında önemli bir jeopolitik konuma sahip iklim ve kültür açısından geçiş özelliği gösteren, nüfüs açısından ise genç olan bir ülkedir. Pozitif anlamda kullanıldığında gençlik tüm olgularda olduğu gibi nüfus açısından da olumlu bir durumdur. 29 Ekim 1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan gelişme süreci 2020 yılında Cumhuriyetimizin 97 yaşına girmesiyle birlikte hala devam etmektedir. Ülkemiz doğal güzellikler ve canlı çeşitliliği açısından zengin bir ülke olmasına rağmen ne yazık ki bunların korunması ve devamının sağlanması gerektiği batılı toplumlara göre daha geç fark edilmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de doğal yaşam alanları tahrip edildiği için nesli tükenen canlılar, küresel ısınma sebebiyle değişen mevsimler, atıklardan kaynaklı kirlenen sular, çeşitli nedenlerle yok olan verimli araziler, kirli hava, yok olan ormanlar, kuraklık gibi birçok çevre sorunu yaşanmaktadır. Tüm bunların nedeni doğaya gereken önemin verilmemesi ve dünyada ki tek varlık insanmış ve her şey ona hizmet etmek durumundaymış gibi davranılmasıdır. Oysaki insan bu dünyada tek değildir ve her şeyi değiştirecek güce de sahip değildir. İnsanoğlunun başaramayacağı kesin olan bir şey varsa o da bozduğu doğanın dengesidir. Bozulan doğa dengesi en çok insanı etkilemektedir. İnsanoğlu bunu fark etse de gereken önlemi almaktan, fedakârlık yapmaktan kaçınmaktadır. Doğanın dengesini korumak için öncelikli olarak çevre ile ilişkili kavramların anlaşılması; çevre çalışmalarına gereken önemin verilmesi; çevre çalışmalarında etkin rol alınması ve en önemlisi çevre bilincine sahip olmak gerekmektedir. Bu bağlamda ülkemizde yapılan önceki çalışmalara bakıldığında;

Çabuk ve Karacaoğlu (2003), öğrencilerin cinsiyet, yaş, okudukları sınıf ve gördükleri öğretim programı gibi bazı kişisel özelliklerinin çevre duyarlılıkları üzerindeki etkisini belirlemek üzere eğitim bilimleri fakültesi öğrencileri ile bir

çalışma yapmışlardır. Bu çalışma sonucunda öğrencilerin örgün eğitim kurumlarında hava, toprak ve su kirliliği konusunda yeterli eğitim verilmediğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada kişisel özelliklerle çevre duyarlılığı arasında bir ilişki olduğu sonucu çıkmıştır.

Ertürk ve Atasoy (2005), ilköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilere çevre bilgi testi ve tutum ölçeği uygulamışlardır. Kız öğrencilerin bilgi testi puanı erkek öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Ancak genel olarak öğrencilerin çevre ile ilgili bilgi ve tutum açısından yeterli düzeyde olmadıklarını tespit etmişlerdir. Eğitim sistemimizde geçmişten gelen teoriye dayalı ezberci eğitimin uygulama eğitiminden daha çok yer almasının yetersizliğin önemli bir etkeni olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca ders, kitap ve öğretim programlarının içeriklerinin çevre eğitiminin amaç ve hedeflerini yeterince içermediğini dile getirmişlerdir.

Erol (2005), üniversite öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına karşı bilgi, ilgi ve tutumlarının sosyo ekonomik durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yaptığı çalışmadan elde ettiği sonuçlara bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla çevre sorunlarına yönelik tutumları arasında önemli bir fark olduğunu belirtmiştir. Kız öğrencilerin tutumlarının daha olumlu olmasına rağmen genel olarak öğrencilerin çevre sorunlarına ilgilerinin zayıf olduğunu, ekoloji ve çevre ile ilgili bazı kavramlarda kavram yanılgıları bulunduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca anne mesleğinin, yaş ve kardeş sayısının çevreye yönelik tutum üzerinde farklılık oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Sadık ve Çakan (2010), üniversite öğrencilerinin çevre bilgisi ve tutumlarını belirlemek için yaptığı çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla çevre bilgisi olduğu ve çevreye karşı tutumlarının daha olumlu olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Sınıf kademelerine göre öğrencilerin çevresel düşüncelerinde bir fark bulunmazken çevresel davranışlarda birinci sınıf öğrencilerin diğerlerine göre daha olumlu olduğunu belirtmişlerdir. Tüm öğrenci sonuçlarına bakıldığında anne eğitim

düzeyinin de anlamlı bir fark oluşturduğu, baba eğitim durumu ilkokul mezunu öğrencilerin çevresel davranışlarının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Keleş ve ark. (2009), 25 öğretmen adayı ile on günlük bir doğa eğitimi yapmışlardır. Bu doğa eğitiminin eğitimine katılan öğretmen adaylarının çevre bilinci, çevreye yönelik tutum, düşünce ve davranışları üzerindeki etkililiğini ve kalıcılığını belirlemek üzere yaptıkları çalışma sonucunda uygulamalı olan bu eğitimin belirlenen tüm değişkenler üzerinde önemli ölçüde etkili ve kalıcı olduğunu belirtmişlerdir.

Öztürk (2010), ilköğretim öğrencilerine ekolojik ayak izi eğitimi ile birlikte çevre eğitimi uygulamıştır. Öğrencilerin başarı düzeyleri ve çevreye karşı tutumlarında ve tüketim alışkanlıklarında değişiklikler gözlemlenmiştir. Çalışma yapılan grubun gıda ürünleri tüketim alışkanlıklarında değişim gözlemlenirken ulaşım araçları tercihlerinde değişim gözlemlenmediğini belirtmiştir.

Gürbüz ve Çakmak (2011), öğretmen adaylarıyla yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının cinsiyet ve en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi açısından çevreye yönelik tutum puanları arasında anlamlı farklılık bulunmadığını belirtirken üçüncü sınıf öğrencilerin çevresel düşünce ortalama puanlarının anlamlı derecede farklı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yaptıkları çalışmadan elde edilen diğer bir sonuçta çevre ile ilgili bir kuruluşa üye olmanın çevresel davranışlar üzerinde etkili olduğudur.

Duruhan ve Çavuş (2013), öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmada Bingöl ilinde ortaokul 7. sınıf fen ve teknoloji dersinin çevre eğitimi açısından etkililiğine ilişkin görüşlerini değerlendirmişlerdir. Öğretmen adaylarının birçoğunun ortaokul 7. sınıf fen ve teknoloji dersinde çevre eğitimine yönelik kazanımların ve konuların yetersiz olduğunu belirttikleri görülmüştür. Öğretmen adaylarının çevreye duyarlı öğrenci yetiştirmek gibi bir ideallerinin olduğunu ve öğretim programını çevre içerikli konular açısından yetersiz gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Çevre eğitiminde düz anlatım yerine daha çok uygulamalı etkinliklerin planlanmasının çevre bilincinin

oluşmasında önemli olduğunu vurgulamışlardır. Yapılan çalışmada çevre eğitiminde toplumun her kesiminin önemli olduğu ancak sivil toplum kuruluşları ve ailenin rollerinin daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

Kunt ve Zengin (2013), ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin ormanın yararını çoğunlukla insan yaşamı üzerinde değerlendirdikleri buna rağmen ağaç ve çevreye yönelik tutumların tüm gruplarda yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan çalışmada cinsiyet ve yaşadıkları yer bakımından anlamlı bir fark bulunurken bulundukları sınıflara göre bir fark oluşmadığını belirtilmiştir.

Erökten (2014), Türkiye'nin farklı yedi coğrafi bölsesinde yaptığı çalışmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin çevre bilincinin bölgelere göre değişip değişmediğini incelemiştir. Devlet okullarında okuyan 8. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışma sonucunda Ege Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Güney Doğu Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesinde öğrenim gören öğrencilerin çevre bilinçlerinde farklılıklar saptanmış olmasına rağmen, tek yönlü varyans analizinde farklılık tespit edilmediğini belirtmiştir.

Müezzinoğlu ve Pehlivan (2014), ortaokul 5. ve 8. sınıf öğrencilerinin, çevrenin bugünü ve 50 yıl sonrasına yönelik algılarını araştırmışlardır. Öğrencilerin çevre algılarının yerleşim alanı, sınıf düzeyi ve zaman dilimlerine göre farklılaştığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin çizimleri incelendiğinde; günümüz çevresinde ağaç çizimleri ağırlık kazanırken, 50 yıl sonrasına yönelik çizimlerde ev(apartman) çizimlerine yoğunlaştıkları görülmüştür. Günümüz çevre sorunlarında, çöpler çevre kirliliği yaratan başlıca bir unsur olarak görülürken geleceğe yönelik çizimlerde ise yapılaşma kirliliğine daha çok dikkat çekilmiştir. Günümüz çevresinde 5. sınıf öğrencilerinin 8. sınıf öğrencilerine göre daha iyimser olduklarını belirtmişlerdir.

Deniş ve ark. (2015), ortaokul öğrencilerinin metaforları kullanarak doğa kavramı ile ilgili ne tür algıları olduğunu belirlemek için yaptıkları çalışmada grubun büyük çoğunluğunun doğa kavramını yaşanılan yer ve yaşamın kaynağı olarak

algıladıklarını ve doğanın önemi, değeri ve korunması ile ilgili ise az sayıda ifade bulunduğunu belirtmişlerdir.

Akıllı ve Genç (2015), çevre okuryazarlığının alt boyutlarını farklı değişkenler açısından ele aldıkları çalışmalarını ortaokul öğrencileri ile yapmışlardır ve çalışma sonucunda cinsiyetin çevre okuryazarlığının alt boyutlarından davranış için fark oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ortaokulda sınıf düzeyi arttıkça çevre okuryazarlığının tüm alt boyutlar için arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca babası üniversite mezunu, annesi lise mezunu öğrencilerin alt boyut puanlarının diğer mezuniyet derecelerine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Çetin (2015), fen ve teknoloji dersindeki ekolojik ayak izi uygulamalarının sürdürülebilir yaşama yönelik tutum, farkındalık ve davranış değiştirmede etkisini incelemek için yaptığı çalışma sonucunda tüm ölçeklerden alınan son test ortalamalarının deney grubu lehine anlamlı şekilde farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Ekolojik ayak izi hesaplama eğitimi almış öğrencilerin uygulama öncesi ve sonrası hesaplamaları karşılaştırıldığında genel olarak ayak izlerinin azaldığı saptanmıştır. Sonuç olarak 8. sınıf ekolojik ayak izi uygulamalarının öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik tutum, farkındalık ve davranış değiştirmede olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Selimoğlu ve Gazel (2015), çevre bilinci kazanım düzeyinin bazı demografik değişkenlere göre değişkenliğini inceledikleri çalışmalarını ortaokul öğrencileri ile yapmışlardır. Yapılan çalışma sonucunda cinsiyete, sosyal bilgiler dersine karşı ilgi düzeyine, anne mesleğine bağlı olarak çevre bilinci kazanım düzeyi puan ortalamalarının değişiklik gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Yerleşke türüne, anne baba eğitim durumuna, baba mesleğine ve aile gelir düzeyine göre değişiklik göstermediğini belirtmişlerdir.

Kiraz (2016), ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin doğayı oluşturan canlı ve cansız unsurlara yönelik farkındalık düzeylerini tespit etmek ve bu farkındalık düzeylerine cinsiyet, yaşanılan yer, çevre faaliyetlerine katılma durumu, anne ve baba eğitim

seviyesi, aile gelir düzeyi gibi çeşitli değişkenlerin etkisi üzerine bir çalışma yapmıştır. Bulgular sonucunda öğrencilerin doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerinin yeterli olmadığını, doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeyine cinsiyet ve çevre faaliyetlerine katılıp katılmama durumunun etkisinin olmadığını tespit etmiştir. Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç ise kentsel bölgede yaşayan öğrencilerin doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerinin, kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerinden daha yüksek olduğudur. Ayrıca anne ve baba eğitim seviyesi ile aile gelir düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeyinin daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Özdemir ve Ulusoy Taş (2016), çevre kavramı ile ilgili zihinsel modelleri inceledikleri çalışmalarını ortaokul öğrencileri ile yapmıştır. Öğrencilerin çizdiği modeller incelendiğinde, çevre ile ilgili faktörleri çizimlerinde kullanma durumlarına bakıldığında çizimlerin birçoğunda faktörlerin hepsinin ya da bir kısmının var olduğu, geriye kalan kısmında faktörlerin birbiriyle etkileşim içinde olduğu, etkileşimli çizimlerin çok azının etkileşiminin açıklayıcı ve özel olduğunu belirtmişlerdir.

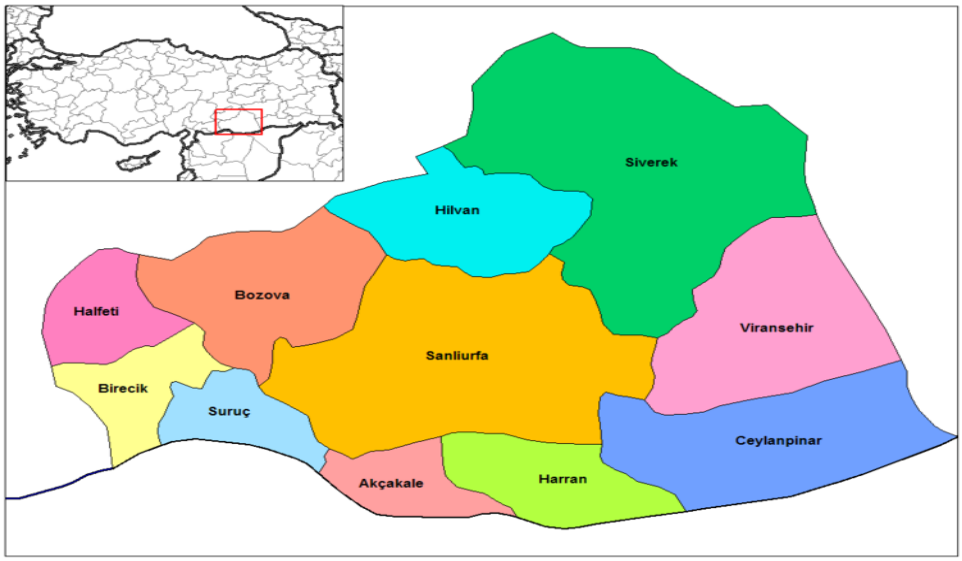
Çelikbaş (2016), öğrencilere verilen dokuz haftalık sürdürülebilirliği temel alan çevre eğitiminden sonra eğitime katılan 7. sınıf öğrencilerinin çevresel davranışlarına, tutumlarına, çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarına, sürdürülebilir çevre tutumlarına, su ayak izlerine ve ekolojik ayak izlerine etkisini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Yaptığı çalışmadan elde ettiği sonuçlarda sürdürülebilirliği temel alan çevre eğitimi sonrasında kız öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu, erkek öğrencilerin çevre tutumlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

3.1. Çalışma Alanı

Çalışma alanı olarak Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan Şanlıurfa ili seçilmiştir. Şanlıurfa ili, Diyarbakır, Adıyaman, Mardin, Gaziantep illerinin ortasında Güneydoğu Torosların etekleri üzerinde bulunmaktadır. Peygamberler şehri olarak adlandırılan Şanlıurfa güney tarafından Suriye ile komşudur. Coğrafik konum olarak 36° 40' ve 38° 01' kuzey enlemleriyle, 37° 51' ve 40° 13' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Eski adı ile er-ruha ya da edessa olan şehir geçmişten günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Şehir Arach ve daha sonra zaman içinde Erech, Orhay, Edessa ve Ruha olarak adlandırılmıştır. Osmanlı egemeliğine geçtikten sonra urfa adını almıştır. Daha sonra TBMM'nin 1984 yılında aldığı kararla ''Şanlı'' ünvanı verilerek Şanlıurfa olarak değiştirilmiştir.

İl sınırları içinde bulunan 1983 yılında tarlasını süren bir çiftçi tarafından fark edilen ve 1995 yılında kazılara başlanan Göbeklitepe tarihteki ilk ve en büyük tapınak olarak biliniyor. Tarihteki ilk inanç yeri olma özelliği dışında buğdayın atasının ilk defa Göbeklitepe'de yetiştiği de elde edilen bilgiler arasında dikkat çekmektedir. Geçmişi milattan önce 12.000 yıllarına dayanan Göbeklitepe tarihi alanı ülkemizde ve tüm dünyada ilgi görmektedir. Bu ilgiye karşılık ülkemizde 2019 yılı Göbeklitepe yılı olarak ilan edilmiş olup tanıtımına büyük önem verilmiştir. Bu tanıtımların ardından Göbeklitepe'yi ziyarete gelen ziyaretçi sayısı artmıştır. Böylece yerli ve yabancı birçok turist Şanlıurfa ve tarihi yer Göbeklitepe hakkında bilgi sahibi olmuştur.

Şekil 3.1. Şanlıurfa ili haritası (URL-3)

Şanlıurfa ilinde üçü (Eyyübiye, Haliliye, Karaköprü) merkez ilçe olmak üzere toplamda 13 ilçe bulunmaktadır. İl 12.11.2012 tarih 6360 sayılı kanun ile Büyükşehir olmuştur.

3.1.1. İlin fiziki yapısı ve coğrafi konumu

Şanlıurfa iline kuş bakışı bakıldığında kare şeklinde bir ova görünümünde olduğunu söylemek mümkündür. Şanlıurfa ili 19,451 km^2 lik yüzölçümü ile Türkiye'nin 7. büyük şehridir. Ortalama deniz seviyesine göre yüksekliği (rakımı) ise 528 metredir.

Şanlıurfa Türkiye'nin en güneyinde bulunmaktadır. Bundan dolayı Akçakale, Suruç ve Ceylanpınar ilçesinde sınır kapıları bulunmaktadır. Kent birçok ticaret yolunun kesiştiği konumda bulunduğu için tarihi kervansaraylar mevcuttur.

Şanlıurfa ili topraklarının dağılımı değerlendirildiğinde yaklaşık olarak dörtte birinin dağlardan, yarıdan fazlasının platolardan kalan kısmının büyük çoğunluğunun ovalardan oluştuğu görülmektedir. İlin kuzeyi daha yüksekte kalmakla birlikte geneli geniş düzlüklere sahiptir. Şanlıurfa ilinde çok fazla dağ bulunmamakla birlikte dağların yükseklikleri de fazla değildir. Dağlar daha çok ilin yüksek olan kuzey

kısmındadır. İl sınırları içinde bulunan en yüksek dağ 1957 metrelik Karacadağ'dır. Urfada bulunan akarsularla parçalanmış urfa platosu fırat nehri ile toros etekleri arasında bulunur. Ovalar şehrin yüksekliğinin az olduğu güney kısmında bulunur. Şanlıurfa ilinde bulunan ovalar oldukça verimlidir. İlin tarım ve ekonomisi açısından önemli bir proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi tamamlandığında verimi ile bilinen çukurovadan çok daha büyük bir verim elde edilmesi beklenmektedir. Boğaziçi köprüsünden sonra ülkemizde bulunan en uzun üçüncü köprü olan Nissibi köprüsününde üzerinde bulunduğu Fırat nehri il sınırları içinde bulunan en önemli akarsudur. İlin dini sembollerinden biri olan Balıkgöl olarak bilinen Halilurrahman ve Aynızeliha, Büyükgöl, Küçükgöl ile birlikte dört adet küçük göl vardır.

3.1.2. İlin sosyo-ekonomik durumu

Şanlıurfa ilinin ekonomisi tarıma, enerjiye, turizm ve hayvancılığa dayanmaktadır. Genç ve işsiz nüfus fazla olduğu için hem ilin hem de başka illerin ihtiyacı olan mevsimlik işçi ihtiyacını karşılamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi olarak göç eden ailelerin sayısının fazla olması sebebiyle kentin özellikle kırsal bölgelerinde yaşayan halkın ekonomik durumunun iyi olmadığı söylenebilir. İlin ekonomisinde tarım ve hayvancılık ön plandadır. Şanlıurfa'da sulu tarımın olması çok büyük bir kazanımdır. Sulu tarıma bağlı olarak ekonomisi tarımdan beslenmektedir. Tarım denilince pamuk ve tahıl akla gelir. Tahıl üretimi olduğu için şehirde bulgur ve un fabrikaları, pamuk üretimine bağlı olarak tekstil fabrikaları bulunur. Tekstil ve gıda sektörü sanayinin yarıdan fazlasını karşılamaktadır. İl Suriye ile sınır komşusu olduğu için sınır kapılarından geçişler olmakta ve yapılan sınır ticareti faaliyetleri ekonomiye katkı sağlamaktadır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu projesi kapsamında Fırat nehri üzerinde yapılan Atatürk Barajı da doğrudan ve dolaylı olarak ekonomiye balıkçılıkla, elektrik üretimiyle katkı sağlamaktadır. Atatürk Barajında Devlet Su İşleri Müdürlüğüne bağlı su ürünleri üretim istasyonunda pullu sazan ve şabut üretimi yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Birecik'te fırat nehri kıyısı da dâhil onyedi adet işletmede alabalık yetiştiriciliği yapılmaktadır. İlde hayvancılık faaliyetleri daha çok küçükbaş hayvancılık şeklinde yapılmaktadır.

Şanlıurfa'da, batık şehir ve karagülleriyle ünlü Halfeti ilçesi, tarihte bilimin merkezi olan ilk üniversite kalıntıları ve harran kubbe evlerinin bulunduğu Harran ilçesi, nesli tükenmekte olan kelaynak kuşlarının bulunduğu Birecik ilçesi, son yıllarda ismini kış turizmi ile duyuran Karacadağ kayak merkezinin bulunduğu Siverek ilçesi, Tarım İşletmeleri Genel Müdülüğüne bağlı ceylan üretim istasyonunun bulunduğu ceylanları ile ünlü Ceylanpınar ilçesi, eyyüp peygamberin sabır makamının ve önemli bir sembol olan balıklıgöl'ün bulunduğu Eyyübiye ilçesi, bilinen en eski tapınak olan Göbeklitepe'nin bulunduğu Haliliye ilçesi barındırdığı değerleriyle turizme ve ekonomiye önemli ölçüde katkısı sağlamaktadır. Şanlıurfada turist sayısında en büyük yoğunluk 2017 yılında yaşanmıştır. Kayıtlara göre ili 2017 yılında toplam 850 bin turist ziyaret etmiştir. Şanlıurfa ili sınırları içinde bulunan 2011'den bu yana Türkiye'nin UNESCO'daki Geçici Miras Listesi'nde yer alan tarihi günümüzden 12 bin yıl öncesine kadar uzanan dünyanın bilinen en eski tapınağının bulunduğu Göbeklitepe 2018 yılında Bahreyn'in başkenti Manama'da gerçekleştirilen UNESCO 42. Dünya Miras Komitesi toplantısında, UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kalıcı olarak kaydedilmiştir. Bu durum özellikle yabancı turist sayısını arttırmış ve ilin ekonomisine katkı sağlamıştır.

3.1.3. İlin demografik yapısı

2019 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Şanlıurfa'nın nüfusu 2.073.614 kişidir şehir merkezinin nüfusu ise 921 bin 9782'dir. Şanlıurfada 1.045.964 erkek, 1.027.650 kadın vatandaş bulunmaktadır. Şanlıurfa nüfusunun %50,44 erkek, % 49,56 kadındır. İl nüfusunun % 45,17'sini 0 ile 24 yaş oluştururken, 25-44 yaş arası %25,97'sini, 44-64 yaş arası % 24,93, 65 yaş üstü vatandaşlar ise %3,92' sini oluşturmaktadır. Eyyübiye ve haliliye ilçeleri en kalabalık ilçelerdir bu iki ilçeyi Siverek takip etmektedir. İllerin toplam nüfusları içindeki çocuk nüfus oranı incelendiğinde; 2019 yılında en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan il, %45,8 ile Şanlıurfa olmuştur. İlçelere göre il nufüsu çizelge 3.1' de verilmiştir.

Çizelge 3.1. 2019 yılı şanlıurfa ilçelere göre nüfus

Haliliye	381.877	Birecik	95.128
Karaköprü	219.796	Ceylanpınar	89.020
Eyyübiye	379.852	Bozova	55.423
Siverek	260.970	Hilvan	42.724
Akçakale	115.615	Halfeti	40.879
Harran	89.798	Viranşehir	200.267
Suruç	102.265		

Şanlıurfa ili nüfusunun % 55,14'ü şehirde, % 44,86'sı köylerde yaşamaktadır. İlde km²'ye yaklaşık 107 kişi düşmektedir. 13 ilçesi ve 1392 mahallesi bulunan şehre Suriyelilerinde gelmesiyle nüfusu 2 milyonu geçmiştir. Genç nüfusu oldukça fazdır. Türkiye doğurganlık hızı en fazla olan illerdendir. 2019 TUİK verilerine göre yaş ortalaması 20,1 ile en genç il olmuştur.

3.1.4. İlin iklim ve bitki örtüsü

Şanlıurfa'da karasal iklim hüküm sürer. Karasal iklimde yazlar uzun ve çok sıcak, kışlar çok soğuk geçer. Yaz ile kış, gece ile gündüz arasında ısı farkı fazladır. Şanlıurfa ilinin havası kuru yani nem oranı azdır. Ancak ilde GAP'ın etkisiyle son yıllarda nem oranı artmıştır. Türkiyenin yazları hava sıcaklığı en yüksek illerinin başında gelir. Karasal iklime bağlı olarak ekili alanların çoğu çayır ve meralardan oluşmaktadır. Şehirde ormanlık alan oldukça azdır.

Şekil 3.2. Balıklıgöl (URL-4)

Şekil 3.3. Balıklıgöl (URL-5)

3.2. Yöntem

3.2.1. Verilerin toplanması ve analizi

Çalışmada öncelikle ilköğretim düzeyinde yer alan tüm derslere ait öğretim programlarına ulaşılmış, dikeyde 3. sınıftan 8. sınıfa yatayda tüm derslerin öğretim programları çevre ile ilgili kazanımlar açısından incelenmiştir. Bu incelemeden sonra ortaokul müfredatında çevreyle ilgili kazanımların çoğunlukla sosyal bilgiler, fen bilimleri ve seçmeli çevre eğitimi derslerinde bulunduğu görülmüştür. Bu tez çalışmasında veri toplama aracı olarak Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Muhlis Özkan danışmanlığında Kocaeli Üniversitesi İlköğretim Bölümü öğrencisi Elif Özata Yücel'in Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırladığı Fen Bilimleri Programındaki Ekosistem, Biyolojik Çeşitlilik ve Çevre Sorunları Konularının Öğretim Tasarımı ve Uygulanması çalışması için geliştirdikleri ortaokul öğrencilerine yönelik çevresel tutum ölçeği kullanılmıştır (Ek:1). İki alt boyut ve 35 maddeden oluşan ölçeğin öncesinde öğrencilerin demografik (betimsel) bilgilerini toplamak üzere beş soru bulunmaktadır. Ölçeklerin uygulanacağı okulların bağlı bulunduğu Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğünden ölçeklerin uygulanması için 20.12.2018 tarih 24579989 sayılı yazı ile izin alınmıştır (Ek:2). İlin 2018-2019 eğitim öğretim yılı istatistikî bilgileri il milli eğitim müdürlüğünden talep edilmiştir (Ek:3). Çalışmamızda geliştirdikleri ölçeğin kullanılması için Prof. Dr. Muhlis Özkan'dan izin alınmıştır (Ek:4).Uygulanan ölçekler SPSS22 paket programı ile betimsel istatistik ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilerek çalışmamıza dayanak oluşturacak bilgiler toplanmıştır. Çalışmanın sonunda Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyi ortaya konularak bu bilincin arttırılması için çözüm önerileri sunulmuştur.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1. Araştırma Bulguları

Bu çalışma Şanlıurfa ilinde 2018-2019 eğitim öğretim yılında öğrenim gören ortaokul öğretim programlarının hepsini süreç içinde görmüş randomize belirlenen 5 ortaokulda 8. sınıf 500 öğrenciye gönüllülük esasına dikkat edilerek uygulanmıştır. Ölçeğin uygulama öncesi öğrencilerin demografik bilgilerini elde etmek için beş soru sorulmuştur. Ölçek iki alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyutta öğrencilerin çevreye yönelik davranışları, ikinci boyutta ise çevreye yönelik düşünce ve duygu durumları hakkındaki verileri toplamak amaçlanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyi ortaya konmuştur. Bulgular aşağıdaki başlıklar altında verilmiştir.

4.1.1. Kişisel (Demografik) bilgilerin değerlendirilmesi

Öğrencilere ait kişisel (demografik) bilgilerin toplanması için 5 adet soru bulunmaktadır. Sorulan soruların betimsel istatistik (frekans-yüzde) yüzdeleri aşağıda değerlendirilmiştir.

Ölçek 238'si kız, 262'si erkek olmak üzere 500 8. sınıf öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerin %47,62'sı kız ve %52,4'ü erkek öğrencidir. Öğrencilerin geçen yıl ki fen bilimleri dersi karne notuna bakıldığında notların 40 ile 100 puan aralığında olduğu görülmüştür. 40 ile 84 puan arasında 255 öğrenci bulunurken 85 ile 100 puan arasında ise 245 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin not ortalaması 82,37 olmuştur.

Uygulanan ölçekte öğrencilerin sahip olduğu kardeş sayısı değerlendirildiğinde %1,2'si gibi küçük bir oranı tek çocuk iken % 47,4'ünün ise beş veya daha fazla kardeşe sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.1. Kardeş sayısı

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tek kardeş	6	1,2	1,2	1,2
İki ardeş	35	7,0	7,0	8,2
Üç kardeş	98	19,6	19,6	27,8
Dört kardeş	124	24,8	24,8	52,6
Beş veya daha fazla	237	47,4	47,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Anne baba eğitim durumlarına bakıldığında okula gitmemiş anne oranı %34 iken okula gitmeyen baba oranı % 7,4 olmuştur. Üniversite mezunu anne oranı %4,2 iken bu oran babalarda %13,4 olmuştur. Burdan yola çıkılarak ölçeğin uygulandığı örneklemde baba eğitim durumunun anne eğitim durumundan daha iyi olduğunu söylemek mümkündür. Öğrencilerin %14,2'sinin annesi lise ve üniversite mezunudur. % 35,8'inin ise babası lise ve üniversite mezunudur.

Çizelge 4.2. Anne eğitim durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okula gitmemiş	170	34,0	34,0	34,0
İlkokul mezunu	159	31,8	31,8	65,8
Ortaokul mezunu	100	20,0	20,0	85,8
Lise mezunu	50	10,0	10,0	95,8
Üniversite mezunu	21	4,2	4,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çizelge 4.3. Baba eğitim durumu

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Okula gitmemiş	37	7,4	7,4	7,4
İlkokul mezunu	146	29,2	29,2	36,6
Ortaokul mezunu	138	27,6	27,6	64,2
Lise mezunu	112	22,4	22,4	86,6
Üniversite mezunu	67	13,4	13,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

4.1.2. Ölçeğin birinci bölümünün değerlendirilmesi

Ölçeğin birinci bölümü çevreye yönelik davranışların değerlendirildiği bölümdür. Ölçekte bu bölümde bulunan sorular aşağıda çizelgelerde değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.4. Televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri izlerim

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	54	10,8	10,8	10,8
Nadiren	79	15,8	15,8	26,6
Arasıra	198	39,6	39,6	66,2
Çoğunlukla	112	22,4	22,4	88,6
Her zaman	57	11,4	11,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Öğrencilerin %10,8'i televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri hiçbir zaman izlemediğini belirtirken %33,8'i ise çoğunlukla ve her zaman izlediklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 4.5. Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden veya dergilerden takip ederim

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	109	21,8	21,8	21,8
Nadiren	147	29,4	29,4	51,2
Arasıra	142	28,4	28,4	79,6
Çoğunlukla	63	12,6	12,6	92,2
Her zaman	39	7,8	7,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Öğrencilerin %21,8'i çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden veya dergilerden hiçbir zaman takip etmediklerini belirtirken, %20,4'ü ise çoğunlukla ve her zaman takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 4.6. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	20	4,0	4,0	4,0
Nadiren	55	11,0	11,0	15,0
Arasıra	97	19,4	19,4	34,4
Çoğunlukla	145	29,0	29,0	63,4
Her zaman	183	36,6	36,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Öğrencilerin %4'ü çevreye zarar veren birini çekinmeden hiçbir zaman uyarırım derken % 65,6'sı çoğunlukla ve her zaman uyardıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.7. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım cinsiyete göre

		3.Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.					
		Hiçbir zaman	Nadiren	Arasıra	Çoğunlukla	Her zaman	Toplam
Cinsiyet	Bayan	7	22	43	70	96	238
	Erkek	13	33	54	75	87	262
Toplam		20	55	97	145	183	500

Ayrıca çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım diyen öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kız öğrencilerin 7'si hiçbir zaman uyarırım derken, erkek öğrencilerin 13'ü hiçbir zaman uyardığını belirtmiştir. Toplamda öğrencilerin 20'si hiçbir zaman uyarırım cevabını vermiştir. 96'sı kız, 87'si erkek

olmak üzere toplam 183 öğrenci ise her zaman çevreye zarar veren birini çekinmeden uyardığını belirtmiştir.

Çizelge 4.8. Okulumuzda çevre temizliğiyle ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü olarak katılmak isterim

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	65	13,0	13,0	13,0
Nadiren	94	18,8	18,8	31,8
Arasıra	91	18,2	18,2	50,0
Çoğunlukla	87	17,4	17,4	67,4
Her zaman	163	32,6	32,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Okulumuzda çevre temizliğiyle ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü olarak hiçbir zaman katılmak isterim diyen öğrenci %13 iken çoğunlukla ve her zaman cevabını veren öğrenci oranının % 50 olduğu görülmüştür. Cinsiyete göre dağılımına bakıldığında okulda çevre temizliğiyle ilgili bir faailiyet düzenlenirse her zaman gönüllü olarak katılmak isteyen 94 kız, 69 erkek toplamda ise 163 öğrenci bulunmaktadır.

Çizelge 4.9. Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	123	24,6	24,6	24,6
Nadiren	86	17,2	17,2	41,8
Arasıra	140	28,0	28,0	69,8
Çoğunlukla	79	15,8	15,8	85,6
Her zaman	72	14,4	14,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Öğrencilerin %24,6'sı çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailesiyle hiçbir zaman konuşmadığını belirtirken % 30,2'si çoğunlukla ve her zaman konuştuğunu belirtmiştir.

Çizelge 4.10. Annenizin eğitim durumu ile çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum

		5.Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum.					
		Hiçbir zaman	Nadiren	Arasıra	Çoğunlukla	Her zaman	Toplam
Annenizin eğitim durumu	Okula gitmemiş	42	30	45	26	27	170
	İlkokul mezunu	48	26	38	29	18	159
	Ortaokul mezunu	15	19	37	14	15	100
	Lise mezunu	14	8	14	6	8	50
	Üniversite mezunu	4	3	6	4	4	21
Toplam		123	86	140	79	72	500

Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle her zaman konuşurum cevabını veren çocuklardan 27 tanesinin annesi hiç okula gitmermişken, 4 öğrencinin annesi üniversite mezunudur.

Çizelge 4.11. Babanızın eğitim durumu ile çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum

		5.Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum.					
		Hiçbir zaman	Nadiren	Arasıra	Çoğunlukla	Her zaman	Toplam
Babanızın eğitim durumu	Okula gitmemiş	12	3	10	5	7	37
	İlkokul mezunu	39	31	39	21	16	146
	Ortaokul mezunu	26	23	32	27	30	138
	Lise mezunu	32	22	34	15	9	112
	Üniversite mezunu	14	7	25	11	10	67
Toplam		123	86	140	79	72	500

Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailesiyle her zaman konuşan babası üniversite mezunu olan öğrenci sayısı 10 iken okula gitmemiş babaya sahip ve bu konuları her zaman konuştuğunu belirten öğrenci sayısı 7 olmuştur.

Çizelge 4.12. Dişlerimi fırçalarken su tasarrufu için musluğu sürekli açık tutmam

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	35	7,0	7,0	7,0
Nadiren	21	4,2	4,2	11,2
Arasıra	30	6,0	6,0	17,2
Çoğunlukla	78	15,6	15,6	32,8
Her zaman	336	67,2	67,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre duyarlılığı konusunda özellikle gelecekte susuz kalmamız açısından önemli olan ve bireysel olarak çok rahatlıkla uygulanabilecek tedbirlerden biri olan diş fırçalama sırasında musluğun kapatılması konusunda öğrencilerin %67,2'sinin bilinçli olduğu diş fırçalama süresi içinde su tasarrufu için musluğu sürekli açık tutmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.13. Geri dönüşümü mümkün olan çöpleri ayırarak geri dönüşüm kutusuna atarım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	59	11,8	11,8	11,8
Nadiren	109	21,8	21,8	33,6
Arasıra	127	25,4	25,4	59,0
Çoğunlukla	124	24,8	24,8	83,8
Her zaman	81	16,2	16,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre kirliliği konusunda önemli ve bireysel insiyatif olan geri dönüşümü mümkün olan çöpleri ayırarak geri dönüşüm kutusuna her zaman atarım diyen öğrencilerin %16,2 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin %11,8'i ise geri dönüşümü mümkün olan çöpleri ayırarak geri dönüşüm kutusuna hiçbir zaman atmadığını belirtmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında çevre duyarlılığı açısından önemli olan geri dönüşümün daha çok önemsenmesi ve uygulanması gerektiği dikkat çekmiştir.

Çizelge 4.14. Çevre konuları ile ilgilinen resmi örgütlere çevre kirliliğini azaltmak için ne yapabileceğimi sorarım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	164	32,8	32,8	32,8
Nadiren	129	25,8	25,8	58,6
Arasıra	88	17,6	17,6	76,2
Çoğunlukla	76	15,2	15,2	91,4
Her zaman	43	8,6	8,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre konuları ile ilgilenen resmi örgütlere çevre kirliliğini azaltmak için ne yapılabileceğini her zaman soracağını belirten öğrenci sayısı %8,6 olurken, hiçbir zaman sormayacağını belirten öğrenci oranı %32,8 olmuştur. Resmi örgütlerin az tanındığı ve öğrencilerin bu konularda daha çok bilgilendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.15. Buzdolabının kapağını uzun süre açık bırakmam

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	33	6,6	6,6	6,6
Nadiren	23	4,6	4,6	11,2
Arasıra	41	8,2	8,2	19,4
Çoğunlukla	68	13,6	13,6	33,0
Her zaman	335	67,0	67,0	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre bilinci açısından ailelerin evde en çok dikkat edebileceği ve çocuklara bu alışkanlığı çok kolay kazandırabileceği bir durum olan buzdolabının kapağını hiçbir zaman açık tutmadığını belirten öğrenciler %6,6 iken ne yazık ki her zaman açık tutuğunu ve çevreye büyük zarar verdiğini bilmeyen öğrenci oranı %67 olmuştur.

Çizelge 4.16. Evimizin bolkonuna gelen kuşları beslerim

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	117	23,4	23,4	23,4
Nadiren	95	19,0	19,0	42,4
Arasıra	102	20,4	20,4	62,8
Çoğunlukla	75	15,0	15,0	77,8
Her zaman	111	22,2	22,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çizelge 4.17. Yazın çok sıcak havalarda sokak hayvanları için bazı yerlere kaplarda su koyarım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	112	22,4	22,4	22,4
Nadiren	132	26,4	26,4	48,8
Arasıra	114	22,8	22,8	71,6
Çoğunlukla	81	16,2	16,2	87,8
Her zaman	61	12,2	12,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevremizde insan dışında bulunan canlıların neslinin devam etmesi, biyolojik çeşitlilik ve yaşamın devamı açısından oldukça önemlidir. Yaşadığımız gezegen dünyada yalnız değiliz gözümüzle gördüğümüz ya da göremediğimiz birçok canlı bulunmaktadır. Özellikle bitkilerin tozlaşmasında önemli bir görevi olan kuşları her zaman evin balkonundan besleyen öğrenci oranı %22,2 iken bunu hiçbir zaman yapmadığını belirten öğenci oranı ise %23,4 olmuştur. Vazgeçilmez dostlarımız olan sokak hayvanları için su koyan öğrenciler %12,2 iken bunu hiçbir zaman yapmayan öğrencilerin oranı %22,4 olmuştur.

Çizelge 4.18. Evde veya okulda gereksiz yere açık bırakılan lambaları kapatırım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	33	6,6	6,6	6,6
Nadiren	28	5,6	5,6	12,2
Arasıra	43	8,6	8,6	20,8
Çoğunlukla	93	18,6	18,6	39,4
Herzaman	303	60,6	60,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Son yıllarda özellikle okullarda tasarruf tedbirleri kapsamında dikkat çekilen israfa sebep olan aynı zamanda çevre kirliliğine ve doğal kaynakların tüketilmesine sebep olan evde ve okulda gereksiz yere açık bırakılan lambaları her zaman kapatırım diyen öğrencilerin oranı % 60,6 iken hiçbir zaman kapatmadığını belirten öğrencilerin oranı % 6,6 olmuştur.

Çizelge 4.19. Alışveriş yaparken, daha pahalı olsa da çevreye en az zarar veren ürünleri tercih ederim

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	108	21,6	21,6	21,6
Nadiren	64	12,8	12,8	34,4
Arasıra	108	21,6	21,6	56,0
Çoğunlukla	106	21,2	21,2	77,2
Her zaman	114	22,8	22,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Alışveriş yaparken, daha pahalı olsa da çevreye en az zarar veren ürünleri her zaman tercih ederim diyen öğrencilerin oranı %22,8 iken hiçbir zaman tercih etmediğini belirten öğrenci %21,6 olmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta özellikle alış veriş esnasında ürün tercihinde fiyatın önemli olduğu ve çevreye daha az zarar veren ürünlerin fiyataın yüksek olabileceği bilindiğinden ve alış verişte ödemeyi anne baba yaptığından öğrencilerin bu konuda etkisinin anne babaya bağlı olarak değişebileceği düşünülmektedir.

Çizelge 4.20. Evimize ampul veya eletrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanlarını tercih etmeleri için ailemi uyarırım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiçbir zaman	77	15,4	15,4	15,4
Nadiren	61	12,2	12,2	27,6
Arasıra	71	14,2	14,2	41,8
Çoğunlukla	109	21,8	21,8	63,6
Her zaman	182	36,4	36,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Yaşadığı eve ampul veya eletrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanları tercih etmeleri için ailesini her zaman uyardığını belirten öğrencilerin oranı % 36,4 iken hiçbir zaman uyarmadığını belirten öğrencilerin oranı % 15,4 olmuştur.

4.1.3. Ölçeğin ikinci bölümünün değerlendirilmesi

Ölçeğin ikinci bölümünde öğrencilerin çevreye yönelik düşünce ve duygu durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda 21 soru bulunmaktadır verilen cevaplar aşağıda çizelgelerde değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.21. Ülkemiz doğal kaynakları açısından zengin bir ülkedir, bu yüzden tükenmeleri söz konusu değildir

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	301	60,2	60,2	60,2
Çok az katılıyorum	55	11,0	11,0	71,2
Orta dercede katılıyorum	71	14,2	14,2	85,4
Çok katılıyorum	40	8,0	8,0	93,4
Tamamen katılıyorum	33	6,6	6,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Ülkemiz doğal kaynakları açısından zengin bir ülkedir, bu yüzden doğal kaynakların tükenmesi söz konusu değildir düşüncesine tamame katılıyorum diyen öğrencilerin oranı oldukça düşük %6,6 iken öğrencilerin %60,2'si buna hiç katılmadıklarını doğal kaynakların bir gün tükenebileceğinin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Çevre duyarlılığı açısından oldukça önemlidir. Bizden sonra ki nesillerle yaşanabilir bir dünya bırakmak için var olan doğal kaynaklarımızı tüketmememiz gerekmektedir.

Çizelge 4.22. Okullarda çevreyle ilgili dersler okutulmalıdır

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	66	13,2	13,2	13,2
Çok az katılıyorum	40	8,0	8,0	21,2
Orta dercede katılıyorum	96	19,2	19,2	40,4
Çok katılıyorum	88	17,6	17,6	58,0
Tamamen katılıyorum	210	42,0	42,0	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre bilincinin eğitim yoluyla olduğuna inanan ve okullarda çevreyle ilgili derslerin okutulması gerektiğini düşünen öneriye tamamen katılan öğrencilerin oranı yarıya yakın yani %42 iken öğrencilerin %13,2'si ise bunun gerekli olmadığını hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.23. Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletemeyeceği kadar çok su vardır

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	331	66,2	66,2	66,2
Çok az katılıyorum	49	9,8	9,8	76,0
Orta dercede katılıyorum	45	9,0	9,0	85,0
Çok katılıyorum	34	6,8	6,8	91,8
Tamamen katılıyorum	41	8,2	8,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

500 öğrenciden 331 tanesi yani % 66,2'si dünyada insanların hiçbir zaman kirletemeyeceği kadar su vardır bilgisine hiç katılmadıklarını belirtmiştir. Bu durum su bilinci açısından oldukça iyi bir orandır. Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletemeyeceği kadar çok su olduğuna tamamen katılıyorum diyen öğrencilerin oranı % 8,2 olmuştur.

Çizelge 4.24. Su tasarrufu için banyo yaparken daha az su kullanılabilir

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	52	10,4	10,4	10,4
Çok az katılıyorum	39	7,8	7,8	18,2
Orta dercede katılıyorum	59	11,8	11,8	30,0
Çok katılıyorum	102	20,4	20,4	50,4
Tamamen katılıyorum	248	49,6	49,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Su tasarrufu için bireysel olarak alabileceğimiz önlemlerden biri olan banyo yaparken su kullanımına dikkat edilmesi gerektiğine tamamen katılan öğrencilerin oranı % 49,6 olmuştur. Buna hiç katılmayan öğrenci oranı % 10,4'tür. Bireysel önlemlerden biri olan bu durumun su tüketiminde önemli olduğu unutulmamalıdır.

Çizelge 4.25. Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	405	81,0	81,0	81,0
Çok az katılıyorum	28	5,6	5,6	86,6
Orta dercede katılıyorum	26	5,2	5,2	91,8
Çok katılıyorum	16	3,2	3,2	95,0
Tamamen katılıyorum	25	5,0	5,0	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevrenin kendi kendini temizlediği için insanların atıklarının problem olmaz düşüncesine hiç katılmayan öğrenci oranı %81 ile ölçeğin en yüksek oranına ulaşmıştır. Bu da çevreye verilen en büyük zararın insan eliyle olduğunun bilincinde olan öğrenci oranının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Çevrenin ona verilen zararlar karşısında kendini yenileyemeyeceğinin farkında olan öğrenci oranı yüksektir.

Çizelge 4.26. Ozon tabakası özellikle Avustralya üzerinde incelmiş. Türkiye için bir tehlike yoktur

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	369	73,8	73,8	73,8
Çok az katılıyorum	57	11,4	11,4	85,2
Orta dercede katılıyorum	33	6,6	6,6	91,8
Çok katılıyorum	14	2,8	2,8	94,6
Tamamen katılıyorum	27	5,4	5,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Dünyanın etrafını saran ozon tabakasında oluşan deliğin belirli bir bölgede yoğun olmasına rağmen ülkemiz içinde bir tehlike oluşturmadığına inanmayan öğrenci oranı %73,8 iken bu durumun ülkemiz için tehlike oluşturmadığına inanan olumsuz cevap veren öğrenci sayısı % 5,4 olmuştur.

Çizelge 4.27. Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	221	44,2	44,2	44,2
Çok az katılıyorum	88	17,6	17,6	61,8
Orta dercede katılıyorum	86	17,2	17,2	79,0
Çok katılıyorum	42	8,4	8,4	87,4
Tamamen katılıyorum	63	12,6	12,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Ekonomik büyümenin çevrenin korunmasından daha önemli olmadığını düşünen öğrenci oranı %44,2 iken, ekonomik büyümenin çevrenin korunmasından daha önemli olduğunu düşünen öğrenci oranı %12,6 olmuştur. Yaşanılabilir bir dünyanın her şeyden önde gelmesi gerektiği açısından önemli sorudur ve verilen cevaplardan öğrencilerin yarıya yakınının çevrenin korunmasının ekonomik büyümeden daha önemli olduğunu düşündüğü ortaya çıkmıştır.

Çizelge 4.28. Çevrenin korumasına yardımcı olmak için kendi harçlığımdan bir miktar para verebilirim

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	98	19,6	19,6	19,6
Çok az katılıyorum	75	15,0	15,0	34,6
Orta dercede katılıyorum	111	22,2	22,2	56,8
Çok katılıyorum	83	16,6	16,6	73,4
Tamamen katılıyorum	133	26,6	26,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Bireysel insiyatif alarak çevrenin korunmasına yardımcı olmak için kendi harçlığından bir miktar para verebilecek öğrenci oranı %26,6 olmuştur. Bu sonuç çevrenin korunması için fedakârlık yapabilecek öğrenci oranı olarak değerlendirilebilir. Harçlığından bir miktar para vermeyeceğini belirten öğrenci oranı % 19,6 olmuştur.

Çizelge 4.29. İleride arabam olduğunda, hava kirliliğini azaltmak için arabamı kullanmak yerine toplu taşıma araçlarını kullanırım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	134	26,8	26,8	26,8
Çok az katılıyorum	96	19,2	19,2	46,0
Orta dercede katılıyorum	107	21,4	21,4	67,4
Çok katılıyorum	77	15,4	15,4	82,8
Tamamen katılıyorum	86	17,2	17,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

İleride arabası olduğunda hava kirliliğini azaltmak için araba yerine toplu taşıma araçlarını kullanacağını belirten öğrenci oranı %17,2 olmuştur. Öğrencilerin % 26,8'i ise toplu taşıma kullanmayacağını belirtmiştir. Çevre bilinci açısından toplu taşımayı kullanmak oldukça önemli ve uygulanması gereken bir durumdur.

Çizelge 4.30. Tarihi yerlere para harcamak yerine düzgün yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	153	30,6	30,6	30,6
Çok az katılıyorum	71	14,2	14,2	44,8
Orta dercede katılıyorum	107	21,4	21,4	66,2
Çok katılıyorum	62	12,4	12,4	78,6
Tamamen katılıyorum	107	21,4	21,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Tarihi yerleri korumak ve yaşatmak için harcanan para yerine yeni yollar yapılmasına para harcanması gerektiğini düşünen öğrenci oranı %21,4 iken bu duruma hiç katılmayan öğrenci oranı %30,6 olmuştur.

Çizelge 4.31. "Fast food"(hamburger, v.b.) tüketimi çevre için zararlıdır

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	147	29,4	29,4	29,4
Çok az katılıyorum	81	16,2	16,2	45,6
Orta dercede katılıyorum	91	18,2	18,2	63,8
Çok katılıyorum	47	9,4	9,4	73,2
Tamamen katılıyorum	134	26,8	26,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Fast food tüketiminin çevreye verdiği zararın farkında olan öğrenci oranı %26,8 olmuştur. Aslında fast food'un sağlığa zararı birçok öğrenci tarafından bilinmesine rağmen bunların üretimi sırasında kullanılan yağ ve yağın elde edilmesi sırasında çevreye verdiği zararın öğrenciler tarafından tam olarak bilinmediği görülmektedir. Hiç katılmayan öğrenci oranı %29,4 olmuştur.

Çizelge 4.32. Çevre kirliliğini önlemek bizlerin değil, devletin sorumluluğudur

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	344	68,8	68,8	68,8
Çok az katılıyorum	44	8,8	8,8	77,6
Orta dercede katılıyorum	37	7,4	7,4	85,0
Çok katılıyorum	31	6,2	6,2	91,2
Tamamen katılıyorum	44	8,8	8,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre kirliliğini önlemenin bizlerin değil, devletin sorumluluğu olduğunu düşünen ve bireysel olarak insiyatif almak gerektiğini düşünmeyen öğrenci oranı oldukça düşük %8,8 iken çevreyi korumanın sadece devletin sorumluluğunda olmadığını düşünen öğrenci oranı oldukça yüksek bir oran %68,8 olmuştur. Dünya hepimizin ve çevre kirliliğini önlemeyi devletten beklemek yerine bireysel olarak çevreyi korumak, kirletmemek hem insani hem de vatandaşlık görevidir.

Çizelge 4.33. Herhangi bir yerde orman yangını çıktığını duyduğumda çok üzülürüm

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	44	8,8	8,8	8,8
Çok az katılıyorum	45	9,0	9,0	17,8
Orta dercede katılıyorum	61	12,2	12,2	30,0
Çok katılıyorum	91	18,2	18,2	48,2
Tamamen katılıyorum	259	51,8	51,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Herhangi bir yerde orman yangını çıktığında üzülen öğrenci oranı %51,8 iken hiç katılmayan öğrenci sayısı % 8,8 olmuştur. Orman yangınları birçok açıdan çevreye ve dünyaya zarar veren durumdur. Çıkan yangında yok olan canlılar ise bu durumun en üzücü sonucudur. Bu konuda duyarlılık yüksek çıkmıştır ancak orman yangınının hiç olumlu bir yanı olmadığı için öğrencilereden beklenen daha yüksek bir orandır.

Çizelge 4.34. Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanırım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	47	9,4	9,4	9,4
Çok az katılıyorum	47	9,4	9,4	18,8
Orta dercede katılıyorum	60	12,0	12,0	30,8
Çok katılıyorum	85	17,0	17,0	47,8
Tamamen katılıyorum	261	52,2	52,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre eğitiminde çevreye gösterilen duyarlılığın en somut örneği ağaçlandırma çalışmalarıdır. Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanan öğrenci oranı %52,2 olmuştur. Öğrencilerin %9,4'ü ağaçlandırma çalışmalarına hiç katılmak istemediklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 4.35. Çevre gezilerine katıldığımda sıkılırım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	278	55,6	55,6	55,6
Çok az katılıyorum	80	16,0	16,0	71,6
Orta dercede katılıyorum	60	12,0	12,0	83,6
Çok katılıyorum	32	6,4	6,4	90,0
Tamamen katılıyorum	50	10,0	10,0	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre gezilerine katılmaktan sıkılan öğrenci oranı %10 iken bu gezilerden zevk alan öğrenci oranı %55,6 olmuştur.

Çizelge 4.36. Gelecekte susuz kalmaktan korkarım

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	43	8,6	8,6	8,6
Çok az katılıyorum	21	4,2	4,2	12,8
Orta dercede katılıyorum	47	9,4	9,4	22,2
Çok katılıyorum	77	15,4	15,4	37,6
Tamamen katılıyorum	312	62,4	62,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Gelecekte susuz kalmaktan korkan öğrenci oranı % 62,4 olmuştur. Son yıllarda yapılan açıklamalarda türkiyenin su zengini olmadığını hatta su fakiri olma durumunda olduğunu belirtilmiştir. Susuz kalmaktan korkan öğrenci oranının daha yüksek olması beklenmektedir. Susuz kalmaktan hiç korkmayan 43 öğrenci ile oran % 8,6 olmuştur.

Çizelge 4.37. Hayvanların yaşam alanlarına bina yapıldığını görmek beni üzer

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	45	9,0	9,0	9,0
Çok az katılıyorum	29	5,8	5,8	14,8
Orta dercede katılıyorum	52	10,4	10,4	25,2
Çok katılıyorum	84	16,8	16,8	42,0
Tamamen katılıyorum	290	58,0	58,0	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Hayvanların doğal yaşam alanlarının azalmasından ve dolaylı olarak nesillerinin tükenmesine sebep olan yapılaşmadan rahatsız olan buna üzülen öğrenci

oranı %58 olmuştur. Hayvanların yaşam alanlarına bina yapılmasından üzülmeyen 45 öğrenci ile bu oran %9 olmuştur.

Çizelge 4.38. Çevre kirliliğinin bizlere vereceği zarar beni korkutur

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	35	7,0	7,0	7,0
Çok az katılıyorum	29	5,8	5,8	12,8
Orta dercede katılıyorum	59	11,8	11,8	24,6
Çok katılıyorum	88	17,6	17,6	42,2
Tamamen katılıyorum	289	57,8	57,8	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Çevre kirliliğinin vereceği zarardan endişe duyan, bu durumdan korkan öğrenci oranı %57,8 olmuştur. Çevre kirliliğinin bizlere vereceği zarardan korkmayan öğrenci oranı ise %7 olmuştur.

Çizelge 4.39. İnsanların çevreye karşı duyarsız olmaları beni üzer

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	36	7,2	7,2	7,2
Çok az katılıyorum	29	5,8	5,8	13,0
Orta dercede katılıyorum	52	10,4	10,4	23,4
Çok katılıyorum	97	19,4	19,4	42,8
Tamamen katılıyorum	286	57,2	57,2	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

İnsanların çevreye olan duyarsızlığından rahatsız olan öğrenci oranı %57,2 olmuştur. Bu durumdan hiç rahatsız olmayan öğrenci oranı %7,2 olmuştur.

Çizelge 4.40. Nesli tükenmekte olan hayvanlar için üzülüyorum

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	21	4,2	4,2	4,2
Çok az katılıyorum	23	4,6	4,6	8,8
Orta dercede katılıyorum	51	10,2	10,2	19,0
Çok katılıyorum	87	17,4	17,4	36,4
Tamamen katılıyorum	318	63,6	63,6	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Nesli tükenen hayvanların biz insanların yaşamını da olmusuz etkileyeceği bilincine sahip ve bu durumdan rahatsız olan nesli tükenmekte olan hayvanlar için

üzülen öğrenci oranı %63,6 olmuştur. Nesli tükenmekte olan hayvanlar için hiç üzülmeyen öğrenci 21 öğrenci ile oran %4,2 olmuştur.

Çizelge 4.41. Ülkemizdeki doğal kaynakların hızla tüketilmesi, geleceğimiz açısından beni kaygılandırır

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hiç katılmıyorum	32	6,4	6,4	6,4
Çok az katılıyorum	23	4,6	4,6	11,0
Orta dercede katılıyorum	62	12,4	12,4	23,4
Çok katılıyorum	81	16,2	16,2	39,6
Tamamen katılıyorum	302	60,4	60,4	100,0
Toplam	500	100,0	100,0	

Ülkemizdeki doğal kaynakların hızla tüketilmesi, geleceğimiz açısından beni kaygılandırır düşüncesine tamamen katılan öğrenci oranı %60,4 olmuştur. Kaynakların tükenmesi sonucu geleceği açısından hiç kaygılanmayan öğrenci oranı % 6,4 olmuştur.

4.1.4. Ölçeğin tüm değişkenler açısından değerlendirilmesi

Beş demografik bilgi içeren soru ve iki alt boyuttan oluşan otuzbeş maddelik ölçek tüm değişkenler açısından değerlendirildiğinde çizelgede belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çevreye yönelik davranış düzeylerinin cinsiyet, geçen yıl ki fen dersi karne notu, kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan ANOVA sonuçları çizelge 4.42 ve 4.43'de verilmiştir.

Çizelge 4.42. Çevreye yönelik davranış boyutunun değerlendirilmesi

		N	$\bar{X}$	*ss*	*sd*	*F*	*p*
Cinsiyet	Kadın	238	3,36	0,636	1-498	2,671	0,10
	Erkek	262	3,26	0,707			
Kardeş Sayısı	Tek Kardeş(1)	6	2,71	0,72	4-495	1,418	0,22
	İki Kardeş (2)	35	3,25	0,53			
	Üç Kardeş (3)	98	3,34	0,73			
	Dört kardeş (4)	124	3,35	0,66			
	Beş veya daha fazla kardeş (5)	237	3,30	0,67			
Annenizin eğitim durumu	Okula gitmemiş	170	3,35	0,67	4-495	1,037	0,38
	İlkokul mezunu	159	3,28	0,72			
	Ortaokul mezunu	100	3,37	0,58			
	Lise mezunu	50	3,16	0,67			
	Üniversite mezunu	21	3,30	0,74			
Babanızın eğitim durumu	Okula gitmemiş	37	3,30	0,62	4-495	0,74	0,56
	İlkokul mezunu	146	3,33	0,71			
	Ortaokul mezunu	138	3,36	0,57			
	Lise mezunu	112	3,22	0,76			
	Üniversite mezunu	67	3,31	0,64			

p< 0.05

Çizelge 4.43. Çevreye yönelik duygu ve düşünce boyutunun değerlendirilmesi

		N	$\bar{X}$	*ss*	*sd*	*F*	*p*
Cinsiyet	Kadın	238	3,11	0,40	1-498	1,782	0,18
	Erkek	262	3,09	0,60			
Kardeş Sayısı	Tek Kardeş(1)	6	2,76	0,38	4-495	3,247	**0,01***
	İki Kardeş (2)	35	3,06	0,35			
	Üç Kardeş (3)	98	3,01	0,51			
	Dört kardeş (4)	124	3,06	0,52			
	Beş veya daha fazla kardeş (5)	237	3,18	0,52			
Annenizin eğitim durumu	Okula gitmemiş	170	3,21	0,55	4-495	1,037	**0,03***
	İlkokul mezunu	159	3,10	0,52			
	Ortaokul mezunu	100	3,06	0,45			
	Lise mezunu	50	2,91	0,44			
	Üniversite mezunu	21	2,92	0,43			
Babanızın eğitim durumu	Okula gitmemiş	37	3,10	0,73	4-495	0,74	0,56
	İlkokul mezunu	146	3,18	0,54			
	Ortaokul mezunu	138	3,14	0,47			
	Lise mezunu	112	3,03	0,48			
	Üniversite mezunu	67	2,99	0,41			

p < 0.05

Çizelge 4.44. Çevre bilinci düzeyi

	Davranış	Duygu ve düşünce	Toplam
Geçerli	500	500	500
Ortalama	3,3021	3,0896	3,1959

Ölçek bir bütün olarak değerlendirildiğinde çevreye yönelik davranış düzeyinin 3,30 olduğu düşünce, duygu düzeylerinin 3,08 düzeyde olduğu tüm boyutlar değerlendirildiğinde ise çevre bilinci düzeyinin 3,19 yani orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.2. Tartışma

Yapılan akademik taramada daha önce Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci üzerine bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak farklı il veya bölgelerde çeşitli kademelerde (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite) eğitim gören öğrencilerle yapılmış çalışmalara rastlanmıştır. Yapılan çalışmalarla çalışmamızdan elde edilen sonuçlar karşılaşıltırıldığında;

Çabuk ve Karacaoğlu (2003), öğrencilerin bazı kişisel özelliklerinin çevre duyarlılıklarına ilişkin görüşlerinde fark yaratıp yaratmadığı ile ilgili çalışmalarında cinsiyetin çevre duyarlılığı konusunda etkisi olduğunu belirtilirken yaptığımız çalışmada cinsiyetin çevre bilinci üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yaptıkları çalışmada okullarda verilen çevre eğitiminin yeterli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır bizim çalışmamızda da öğrencilerin % 42’ si çevre eğitimi dersinin müfredatta bulunması gerektiğini belirtmiştir.

Ertürk ve Atasoy (2005), ilköğretim 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin çevresel tutum ve bilgilerini tespit etmek amacıyla yaptıkları çalışmada öğrencilerin çevre bilgisi ve çevre tutumu açısından yeterli düzeyde olmadıklarını tespit etmişlerdir. Yaptığımız çalışmada öğrencilerin çevre bilincinin orta düzeyde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Erol (2005), yılında üniversite öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına karşı ilgi ve tutumları ile çevre hakkındaki bilgilerini öğrencilerin sosyo-ekonomik özelliklerine göre önemli farklılıklar gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada öğrencilerin çevre ve çevre sorunlarına karşı ilgilerinin zayıf, ekoloji ve çevre ile ilgili bazı kavramlarda kavram yanılgıları bulunduğunu ayrıca kız öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek ve önemli seviyede farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yaptığımız çalışmada çevre bilinci üzerinde cinsiyetin farkı bulunmazken, ulaştığımız sonuca benzer olarak anne mesleğinin çalışma yapılan grubun çevreye yönelik tutumları arasında anlamlı fark olduğudur. Çalışmamıza benzer bir diğer sonuçta öğrencilerin çevreye yönelik tutumları yaşlarına ve kardeş sayısına göre önemli farklılıklar gösterirken, yaşadıkları yerleşim birimine, coğrafi bölgeye, babalarının mesleklerine, anne ve babalarının eğitim düzeylerine, oturdukları eve, ailenin gelir düzeyine ve daha önce çevreyle ilgili ders alıp almamalarına göre önemli farklılık göstermediğini sonucuna ulaşmıştır.

Sadık ve Çakan (2008), üniversite öğrencilerinin çevre bilgisi ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada kız öğrencilerin çevresel davranış ve tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğunu göstermiştir. Bizim yaptığımız çalışmada ise cinsiyetin çevre bilinci üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin sınıf düzeyine göre çevresel düşüncelerinde anlamlı farklılık olmazken, birinci sınıf öğrencilerinin çevresel davranışlarının daha olumlu olduğu saptamışlardır. Yaptığımız çalışmayı destekleyecek bir diğer sonucu ise anne eğitim düzeyinin çevre bilinci konusunda anlamlı bir fark oluşturduğudur. Babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin çevresel davranışlarının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Gürbüz ve Çakmak (2011), öğretmen adaylarının çevreye yönelik tutumlarını incelemek amacıyla yaptığı çalışmada öğrencilerin cinsiyet ve en uzun süre yaşadıkları yerleşim birimi açısından çevreye yönelik tutum puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır bu çalışma yaptığımız çalışmayı destekleyecek niteliktedir çünkü çalışmamızda da cinsiyetin çevre bilinci üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Gürbüz ve Çakmak yaptığı çalışmada çevre ile ilgili

bir kuruluşa üye olmanın çevresel davranışlar üzerinde etkisinin olduğunu belirtmiştir. Çalışmamızda öğrencilerin % 45'inin çevre konuları ile ilgilenen resmi örgütlere çevre kirliliğini azaltmak için ne yapılabileceğini çoğunlukla ve her zaman soracağını belirtmiştir.

Duruhan ve Çavuş (2013), ortaokul 7.sınıf Fen ve Teknoloji Dersinin çevre eğitimi açısından etkililiğine ilişkin öğretmen görüşlerini değerlendirmişler, öğretmenlerden birçoğunun ortaokul 7.sınıf Fen ve Teknoloji dersinde çevre eğitimine yönelik kazanımlarının ve konuların yetersiz olduğunu belirttikleri görülmüştür. Yaptığımız çalışmanın en önemli amaçlarından biri çevre eğitiminin her bireyin ulaşabildiği örgün eğitim kurumlarından başlaması gerektiği ve şuan uygulanan öğretim programlarının çevre eğitimi açısından eksik olduğudur. Bu açıdan bakıldığında ölçek uygulanan öğrencilerin % 59,6'sı okullarda çevre ile ilgili dersler okutulmasına çok-tamamen katıldıklarını belirtmiştir.

Kunt ve Zengin (2013), ortaokul öğrencilerinin ağaç ve çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi amacıyla yaptıkları çalışmada öğrencilerin ağaç ve çevreye yönelik tutumlarının cinsiyet ve yaşadıkları yer bakımından istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği, öğrenim gördükleri sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermediğini, öğrencilerin, ormanların yararını çoğunlukla insan yaşamı üzerine gördükleri, ağaç ve çevreye yönelik tutumlarının tüm gruplarda oldukça yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yaptığımız çalışmada ölçek uygulanan öğrencilerin çevre bilinci üzerinde cinsiyete göre anlımlı bir fark olmadığıdır. Çalışmamızda öğrencilerin %69,2'si ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan çok ve tamamen hoşlandıklarını belirtmişlerdir.

Akıllı ve Genç (2015), ortaokul öğrencilerinin, çevre okuryazarlığı alt boyutlarının farklı değişkenler açısından incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ortaokul öğrencilerinin cinsiyetlerinin çevre okuryazarlığı alt boyutlarından sadece davranış için fark oluşturduğu, sınıf düzeyinin artmasıyla tüm boyutlar için düzeylerin arttığını tespit etmişlerdir. Bunun yanı sıra babası üniversite bitirmiş olan öğrenciler ile anneleri lise mezunu olan öğrencilerin alt boyut puanları diğer mezuniyet derecesine sahip ebeveynlere göre farklılık gösterdiği saptamışlardır.

Yaptığımız çalışmada elde edilen sonuç anne eğitim durumunun çevre bilinci üzerindeki anlamlı farkı desteklemektedir. Çalışmamızda annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin çevre bilinci düzeyi annesi diğer mezuniyet derecelerine sahip öğrencilere göre anlamlı derecede farklı oluşturmuştur.

Selimoğlu ve Gazel (2015), ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci kazanım düzeylerini bazı demografik değişkenlere göre inceledikleri çalışmalarında öğrencilerin toplam çevre bilinci kazanım düzeyi puan ortalamalarının cinsiyete, sosyal bilgiler dersine yönelik ilgi düzeyine, sınıf düzeyine ve anne meslek grubuna göre değişiklik gösterdiğini, yerleşke türüne, anne-baba eğitim durumuna, baba meslek grubuna ve aile gelir düzeyine göre değişiklik göstermediğini belirtmişlerdir. Çalışmamızda cinsiyetin çevre bilinci üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmazken anne eğitim durumu ilkokul mezunu olan öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşünce durumlarının diğer eğitim seviyeli anneye sahip öğrencilere göre anlamlı derecede farklı olduğudur.

Kiraz (2016), ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin doğayı oluşturan canlı ve cansız unsurlara yönelik farkındalık düzeylerinin cinsiyet, yaşanılan yer, çevre faaliyetlerine katılma durumu, anne ve baba eğitim seviyesi, aile gelir düzeyi gibi değişkenlere göre etkisi üzerine yaptıkları çalışmada öğrencilerin doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerinin yeterli olmadığını, doğa unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerine cinsiyetin ve çevre faaliyetlerine katılıp katılmama durumunun etkisinin olmadığı tespit etmiştir. Çalışmamızda da cinsiyetin çevreye yöelik davranış, düşünce ve duygular üzerinde anlamlı derecede bir fark olmadığı yönündedir.

Çelikbaş (2016), sürdürülebilirliği temel alan çevre eğitiminin (STAÇE) öğrencilerin çevresel davranışlarına, tutumlarına, çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarına, sürdürülebilir çevre tutumlarına, su ve ekolojik ayak izlerine etkisini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada STAÇE sonrasında kız öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu, erkek öğrencilerin çevre tutumlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmamızda ise cinsiyetin çevreye yönelik davranış, düşünce ve duygular üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci düzeyini araştırmak üzere (çevreye yönelik davranış, duygu ve düşüncelerinin bazı demografik değişkenler olan cinsiyet, fen dersi karne notu, kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu) yaptığımız çalışmamızda anne eğitim durumu ve kardeş sayısının Şanlıurfa ili ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik duygu ve düşünce puanlarının anlamlı derecede farklı olduğu, cinsiyet, geçen yıl ki karne notu ve baba eğitim durumunun ise çevreye yönelik davranış, duygu ve düşünce üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada annesi ilkokul mezunu öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşüncelerinin diğer mezuniyet derecelerine sahip annelerin çocuklarından daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ulaşılan diğer bir sonuç ise bir kardeş olan öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşünce durumları ile daha fazla kardeşe sahip öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşünce puanları arasında anlamlı derecede bir fark olduğudur. Az kardeşe sahip ve annesi ilkokul mezunu öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşünce durumları diğer öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşünce durumlarından anlamlı derecede farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Öneriler

İnsanın ve tüm canlıların içinde yaşadıkları çevreyi daha iyi tanımaları, korumaları ve sağlıklı yaşayabilmeleri için gösterdiği gayret ve etkinliklerin tümüne çevre eğitimi veya çevre için eğitim denir. Çevre eğitimi, yaşam boyu devam eden, çevrenin geleceği ve nasıl korunacağına yönelik bilinçlendirmeyi amaçlayan eğitim sürecidir (Dikmen,1993). Çevre eğitiminden tüm bireylerin eşit şekilde faydalanması için bu eğitimin zorunlu olan örgün eğitim kurumlarında tüm öğrencilere verilmesi gerekmektedir. Bu eğitim planlı programlı ve sürekli olmalıdır ki çevre bilinci oluşabilsin ve bu bilinç nesiller boyunca devam edebilsin. Ülkemizde yapılan

çalışmalarda okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretim programlarının çocukların çevre bilincinin gelişmesinde yeterli olmadığı görülmüştür (Dımışkı, 1999). Örgün eğitimde verilen çevre eğitimi diğer derslerde bazı konularda verilmek yerine zorunlu dersler arasında başlıbaşına bir ders olmalıdır. Ya da öğrencilere her kademede seçmeli ders seçeneği sunulmalıdır. Ayrıca verilen çevre eğitimi uygulamaya dayalı olmalıdır ve öğrenciler bu eğitimlerde aktif rol almalıdır. Öğretim programlarımızda öğrencilere sadece çevre ile ilgili bilgileri vermek yerine çevreye karşı duyarlı ve olumlu davranışlar sergileyen bireyler yetiştirmek amaçlanmalıdır (Demirkaya, 2006). Çevre bilincine sahip çocuklar için öncelikle çocuğun kişiliğinin içinde şekillendiği aile bireylerinin çevre bilincine sahip olması gereklidir. Araştırmamızda çevre eğitiminde anne eğitim durumunun önemli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bir kardeşe sahip öğrencilerin çevreye yönelik duygu ve düşünce düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu bağlamda çevre eğitimi için öğrencilerin yanı sıra annelerin çevre eğitimi konusunda eğitilmesi ve yapılan çevre çalışmalarında etkin rol almalarının ortaokul öğrencilerinin çevre bilinci üzerinde olumlu bir etkisi olacağı düşünülmektedir.

Bireylerin çevre konusunda bilinçlenmesi için çevreyi tanımaları, çevreye karşı olumlu duygu ve tutuma sahip olmaları gerekir. İnsanın etkileşimde bulunduğu olguları sevmesi ve koruması için bunlar hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bilgi sahibi olunması için doğa eğitimleri düzenlenmelidir. Bu eğitimler zorunlu olan örgün eğitimde olmalıdır. Eğitim yolu ile elde edilen bilgi ve beceriler davranışa dönüştürüldüğü zaman anlam kazanır. Davranışa dönüştürme konusunda aile, okul, sosyal çevre, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları kısacası bireyin hayatındaki tüm mekanizmalar etkin bir şekilde yer almalıdır.

Çevre için eğitim ya da çevre eğitiminin kalıcı ve sürdürülebilir olması ve bu eğitimin insanın doğal ve içten davranışlarına dönüşmesi için erken yaşlarda başlamalıdır. Çevre eğitimi ailede başlamalı ve örgün eğitimde artarak devam etmelidir. Bilinen bir atasözünde bahsedildiği gibi ağaç yaşken eğilir. Çevre eğitimine sahip bireylerin ileride toplumda üstlenecekleri roller düşünüldüğünde temiz bir çevre, sağlıklı ve mutlu bir dünya için çevre eğitiminin önemi fark

edilebilir. Bu sebeple çevre eğitimi her yaş grubunda, her eğitim kademesinde sarmal bir şekilde verilmeli ve tüm derslerle ilişkilendirilmelidir.

Ayrıca eğitimde büyük öneme sahip öğretmenlerin de çevre eğitimi konusunda bilinçlendirilmesi proje üretmeleri ve planlanan projelerde etkin rol almaları oldukça önemlidir. Bunu sağlamak için belirli dönemlerde çeşitli hizmet içi eğitimler ve seminerle bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Çevre bilincine sahip öğretmenlerin yetiştirecekleri yeni nesillerde çevre bilincine sahip olacak ve hızla bozulan doğanın dengesine yeniden kavuşması için çaba harcayacaklardır. Ülkemizdede bozulan doğanın dengesine dur demek bizim elimizde doğanın dengesine yeniden kavuşması için bakanlıklar, belediyeler, okullar, sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar koşulsuz olarak bir araya gelmeli anayasada da teminat altına alınan sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkını hayata geçirmek için çalışmalar yapılmalıdır.

Yaptığımız çalışmada ortaokul düzeyinde zorunlu dersler arasında çevre eğitimi içerikli başlı başına bir ders bulunmadığı saptanmıştır. Fen bilimleri, sosyal bilgiler gibi derslerde var olan çevre içerikli konuların yüzdesi oldukça düşük bulunmuştur. Seçmeli çevre eğitimi dersi ise çok az okulda, az sayıda öğrenci tarafından seçildiği için yeterli düzeyde öğrenciye ulaşamamaktadır. Gelişmiş ülkelerin eğitim sisteminde çevre eğitimine verilen önem gün geçtikçe artarken ülkemiz eğitim sistemindede bu konuya önem verilmelidir. Okul bazlı projeler hazırlanarak öğrencilerin bu projelerde etkin rol almaları sağlanmalıdır.

Çevre bilgisi, çevreye yönelik olumlu tutumlar, doğal kaynakların doğru kullanımı, atıkların bertaraf edilmesi, geri dönüşümü gereçekleşebilecek plastik başta olmak üzere tüm atıkların geri dönüşüm sürecine katılması, su kaynaklarının korunması ve suyun tasarruflu kullanılması, çevreye zarar vermeyen davranışların sürdürülebilir olması, nesli tükenmek üzere olan canlılar için yapılacak çalışmalar, hava kirliliğinin önlenmesi, toplu taşımanın önemi, fosil yakıtların kullanımının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının arttırılması çevre bilincinin amaçlarını oluşturmaktadır. Öğrencilerin öğrenme sürecinde özellikle bilgiyi günlük yaşamlarında uygulayabilecekleri olduğu düşünülen eğitim seviyesi

olan ortaokul düzeyinde her kademede zorunlu ya da seçmeli dersler arasında çevre eğitimi dersinin bulunması çevre eğitimi dersinde edinilen bilgilerin günlük hayatta davranışa dönüşerek karşılık bulmasını sağlayacaktır. Bu yüzden eğitim öğretim faaliyetlerinde çevre eğitimine büyük önem verilmelidir. Sadece öğrenciler değil öğretmenler, idareciler, anne-babalar, kısacası toplumun her kesimi çevre eğitiminden faydalanmalı ve sürekli ve kalıcı bir çevre bilinci oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

AKILLI, M., GENÇ, M., 2015. Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Okuryazarlığı Alt Boyutlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 5(2): 81-97.

ARMAĞAN, F., Ö., 2006 İlköğretim 7.-8. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Eğitimi ile İlgili Bilgi Düzeyleri. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 110s.

ATASOY, E., 2006. Çevre İçin Eğitim: Çocuk-Doğa Etkileşimi. Ezgi Kitabevi, Bursa, 352s.

ATASOY, E., 2005. Çevre İçin Eğitim: İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Çalışma. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa,395s.

BAŞARAN, İ., E., 1982. Temel Eğitim ve Yönetimi, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 251s.

BARRAZA, L. and Walford, R.A., 2002. Environmental Education: A Comparison Between English and Mexican School Children. Environmental Education Research, 8(2), 171-186s.

BOND, S., 2003. Ecological Footprinting: Comparing Natur's Supply with Human Demand. Ecological Footprinting. WWF Cymru.

ÇABUK, B., KARACAOĞLU, Ö., C., 2003. Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36(1): 189-198.

ÇAKMAK, M., GÜRBÜZ, H., ve Behçet, O. R. A. L., 2011. Ekosistemler ve Biyoçeşitlilik Konusunda Uygulanan Zihin Haritalamanın Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1(4): 51-56.

ÇELİKBAŞ, A., 2016. Sürdürebilirliği Temel Alan Çevre Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Çevresel Davranışlarına ve Sürdürülebilir Çevre Tutumlarına Etkisi. Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 149s.

ÇELİKER, DENİŞ, H., AKAR, A., 2015. Ortaokul Öğrencilerinin Doğaya İlişkin Metaforları. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi.16(2):101-119.

ÇETİN, F. A., 2015. Ekolojik Ayak İzi Eğitiminin 8. Sınıf Öğrencilerinin Sürdürülebilir Yaşama Yönelik Tutum, Farkındalık ve Davranış Düzeyine Etkisi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 165s.

ÇOBANOĞLU, O., ve TÜRER, B., 2015. Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalıklarının Belirlenmesi. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2015(5): 235-247.

DEMİRKAYA, H., 2006. Çevre Eğitiminin Türkiye'deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitimine Yönelik Yeni Yaklaşımlar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1): 207-222.

DIMIŞKI, E., 1999. Ortaöğretimde Ekoloji ve Çevre Konularının öğretmen ve öğrenci Hazır bulunuşluğu Açısından Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 84s.

DİKMEN, S., 1993. Çevre Eğitimi. İlköğretim Kurumlarında Çevre İçin Eğitim. Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara,

DOĞAN, M., 1997. Ulusal Çevre Eylem Planı: Eğitim ve Katılım. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, İstanbul, 46s.

DOĞAN, M., AKAYDIN, G., 2000. Ulusal Gündem 21: Türkiye'de Fen Eğitimi Programı ve Çevre Eğitimi. Hacettepe Üniversitesi IV. Fen Bilimleri Eğitim Kongresi, 6-8 Eylül, Cilt II, Ankara, 228s.

DONOVAN, G., 2001. Environmental Knowledge, Attitudes and Behavior Study of Texas State Envirothon Students and Twelfth-Grade Students From Three East Texas Dıstrıcts. MS Thesis, Faculty of the Graduate School of Stephen F. Austin State University.

DURUHAN, K., ve ÇAVUŞ, A., 2013. Ortaokul 7.sınıf Fen ve Teknoloji Dersinin Çevre Eğitimi Açısından Etkiliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Bingöl İli Örneği. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya,126s.

EROL, H. G., 2005. Sınıf Öğretmeliği İkinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları. Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli,88s.

ERÖKTEN, S., 2015. Bölgelere Göre Öğrencilerde Çevre Bilincinin Karşılaştırılması. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38(38): 169-179.

ERTÜRK, H., ve ATASOY, E., 2005. Çevre İçin Eğitim: İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Çalışma. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 395s.

EULEFELD, G., 1991. Federal Almanya Cumhuriyetinde Çevre eğitimi: Bir Araştırma. Avrupa eğitim dergisi, 26(4), 301-306s.

FLOGAİTİS, E., ve Alexopoulou, I., 1991. Yunanistanda Çevre Eğitimi. Avrupa Eğitim Dergisi. 6(4), 339-345s.

GİOLİTTO, P., ve Souchon, C., 1991. Fransada Çevre Eğitimi. Avrupa Eğitim Dergisi. 26(4): 307-313.

GÖKÇE, N., KAYA, E., AKTAY, S., ve ÖZDEN, M., 2007. İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. İlköğretim Online Dergisi, 3(6):452-468.

GÜLAY, H., 2011. Ağaç Yaş İken Eğilir: Yaşamın İlk Yıllarında Çevre Eğitiminin Önemi. Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi, 4 (3): 240-245.

HARİS, C., 1991. Environmental Education in England and Wales: A Brief Review. European Journal of Education, 26(4), 287-290.

KAPTAN, F., 1999. Fen Bilgisi Öğretimi. Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 105s.

KAVRUK, S. B., 2002. Türkiye'de Çevre Duyarlılığının Arttırılmasında Çevre Eğitiminin Rolü ve Önemi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 207s.

KELEŞ, R., HAMAMCI, C., 2002. Çevrebilim. İmge Yayınları, Ankara, 410s.

KELEŞ, Ö., UZUN, N., ve UZUN, VARNACI, F., 2010. Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci, Çevresel Tutum, Düşünce ve Davranışlarının Doğa Eğitimi Projesine Bağlı Değişimi ve Kalıcılığının Değerlendirilmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 9(32):384-401.

KELEŞ, Ö., ve AYDOĞDU, M., 2010. Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Ekolojik Ayak İzlerini Azaltma Yolları Konusundaki Görüşleri. Türk Fen Eğitimi Dergisi, 7(3): 171-187.

KELEŞ, Ö., NAİM, U., ve ÖZSOY, S., 2008. Öğretmen Adaylarının Ekolojik Ayak İzlerinin Hesaplanması ve Değerlendirilmesi. Ege Eğitim Dergisi, 9(2): 1-14.

KİRAZ, U., 2016. Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Doğa Bileşenlerine Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi. Uşak Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 128s.

KLÖTZLİ, 1980. Unsere Umwelt und Wir. Eine Einfhrung in die Ökologie. Hallweg Verlag. Bern, Stuttgart.

KNAPP, D.H., VOLK, T.L. and HUNGERFORD, R.H., 1995. "Global Change", Environmental Education Modüle/ UNESCO-UNEP-IEEP.1:33-35

MAYER, M., 1991. Environmental Education in Italy: Proposals for an Evaluation Strategy. European Journal of Education, 26(4): 325-337.

MÜEZZİNOĞLU,, F. Ş., ve PEHLİVAN, M., 2014. Ortaokul 5. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Çevrenin Bugünü ve 50 Yıl Sonrasına Yönelik Algıları: Fenomenografik Bir Çalışma. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 113s.

NAZLIOĞLU, M., 1988. Çevre Bilincinin Oluşmasında Çevre Eğitiminin Rolü. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 177s.

ODUM, E., P., & REİCHHOLF, J., 1980. Ecology. Oekologie. Grundbegriffe, Verknuepfungen, Perspektiven, Germany.

ÖZEY, R., 2001. Çevre Sorunları. Aktif Yayınevi, İstanbul, 301s.

ÖZTÜRK, G., 2010. İlköğretim 7. Sınıflarda Çevre Eğitimi İçin Ekolojik Ayak İzi Kavramının Kullanılması ve Değerlendirilmesi., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 116s.

SADIK, F., ve ÇAKAN, H., 2010. Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Çevre Bilgisi ve Çevre Sorunlarına Yönelik Tutum Düzeyleri. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(1): 351–365.

SELİMOĞLU, S., 2015. Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Bilinci Kazanım Düzeyleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 91s.

SHİMİZU, M., and TANAKA, H., 2000. The Status of Environmental Education in Sweeden – A Comparative Study Between Sweeden and Japan-. Journal of International Development and Cooperation, 6(1): 223-238.

TAŞ, ULUSOY, A., 2016. Ortaokul Öğrencilerinin Doğal ve Yapay Çevre Hakkındaki Zihinsel Modellerinin Araştırılması. Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 95s.

URL-1: https://ekosistemm.wordpress.com/poster-ve-kavram-haritasi/#jp-carousel-91 (Erişim: 20. 03. 2019)

URL-2:http://soruyurdu.com/8-sinif/8-sinif-fen-bilimleri/besin-zinciri-ve-enerji-akisi/ (Erişim tarihi: 12.04.2019)

URL-3: https://www.yerbilgisi.com/sanliurfa-haritasi/sanliurfa_haritasi/

(Erişim: 14.04.2020)
URL-4: https://www.sanliurfa.bel.tr/icerik/223/30/balikligol#images-2
(Erişim: 01.07.2020)
URL-5: https://ekosistemm.wordpress.com/poster-ve-kavram-haritasi/
(Erişim tarihi: 12.04.2019
UZUN, N., ve SAĞLAM, N., 2006. Ortaöğretim Öğrencileri İçin Çevresel Tutum Ölçeği Geliştirme ve Geçerliliği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(30): 240-250.
UZUN, N., ve SAĞLAM, N., 2005. Ortaöğretim Kurumlarında Çevre Eğitimi ve Öğretmenlerin Çevre Eğitim Programları Hakkındaki Görüşleri. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 28-30 Eylül, Denizli.
ÜNAL, S., 1998. Unesco Uluslararası Çevre Eğitim Programına (IEEP) göre Ortaöğretim Çevre Eğitimi için Öğretmenlerin Yetiştirilmesi. M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 10: 299-308.
VARLI, D., 2014. İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 122s.
YAVUZER, H., 1984. Çocuk Psikolojisi. Remzi Yayınları, İstanbul, 344s.
ZENGİN, U., ve KUNT, H., 2013. Ortaokul Öğrencilerinin Ağaç ve Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(23): 155-165.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Berna SAVAŞÇI
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Diyarbakır/1981
Telefon : 506 181 14 86
e-mail : brnsvsc@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı,	İl	Bitirme Yılı
Lise	: Diyarbakır Anadolu Lisesi	Diyarbakır	1998
Üniversite	: 100. Yıl Üniv. Eğitim Fakültesi	Van	2003
Yüksek lisans	: Harran Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü	Şanlıurfa	2020

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
2006-2020	M.E.B'de (Şanlıurfa)	Öğretmen

UZMANLIK ALANI : Çevre Biyolojisi
YABANCI DİLLER : İngilizce
EĞİTİMLER: Drama Liderliği

EKLER

EK-1

Sevgili öğrenciler,

Bu ölçek ile sizlerin çevreye yönelik tutumları belirlenmek istenmektedir. İlk bölüm kişisel bilgilerinizi, ikinci bölüm çevreye yönelik gerçekleştirdiğiniz çeşitli davranışlarınızı, üçüncü bölüm ise çevreye yönelik düşüncelerinizi ve duygularınızı almak amacıyla hazırlanmıştır.

Buradan toplanan veriler bilimsel bir çalışmada kullanılacaktır. Verdiğiniz cevapların doğruluğu veya yanlışlığı söz konusu değildir. Ayrıca ders notlarınızı kesinlikle etkilemeyecektir. Lütfen boş madde bırakmayınız. Verdiğiniz samimi cevaplar araştırmanın doğru sonuçlanması için çok önemlidir.

Teşekkürler…

I. BÖLÜM. KİŞİSEL BİLGİLER
1. Cinsiyetiniz A) Bayan (…) B)Bay (…) 2. Geçen seneki fen dersi karne notunuz (……) 3 Kardeş Sayınız (Kendinizi de dahil ediniz.) A) Tek kardeşim(…) B) 2 kardeşiz(…) C) 3 kardeşiz(…) D) 4. kardeşiz(…) E) 5 veya daha fazla kardeşiz(…) 4. Annenizin eğitim durumu A) Okula gitmemiş (…) B) İlkokul mezunu (…) C) Ortaokul mezunu (…) D) Lise mezunu(…) E) Üniversite mezunu (…) 5. Babanızın eğitim durumu A) Okula gitmemiş (…) B) İlkokul mezunu (…) C) Ortaokul mezunu (…) D) Lise mezunu (…) E) Üniversite mezunu (…)

II. BÖLÜM. Bu bölümde çevreye yönelik davranışlarınız belirlenmek istenmektedir. 1= hiçbir zaman gerçekleştirmediğiniz davranışları; 5= Her zaman gerçekleştirdiğiniz davranışları ifade etmektedir. Lütfen katılma derecenize göre uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz.	**1.Hiçbir zaman**	**2.Nadiren**	**3.Ara sıra**	**4.Çoğunlukla**	**5.Her zaman**
1. Televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri izlerim.					
2. Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden veya dergilerden takip ederim.					
3. Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.					
4. Okulumuzda çevre temizliğiyle ilgili bir faaliyet düzenlenirse gönüllü olarak katılmak isterim.					
5. Çevre sorunlarının çözümüne nasıl yardımcı olunabileceği konusunda ailemle konuşurum.					
6. Dişlerimi fırçalarken su tasarrufu için musluğu sürekli açık tutmam.					
7. Geri dönüşümü mümkün olan çöpleri, ayırarak geri dönüşüm kutusuna atarım.					
8. Çevre konuları ile ilgilenen resmi örgütlere çevre kirliliğini azaltmak için ne yapabileceğimi sorarım.					
9. Buzdolabının kapağını uzun süre açık bırakmam.					
10. Evimizin balkonuna gelen kuşları beslerim.					
11. Yazın çok sıcak havalarda sokak hayvanları için bazı yerlere kaplarda su koyarım.					
12. Evde veya okulda gereksiz yere açık bırakılan lambaları kapatırım.					

13. Alışveriş yaparken, daha pahalı da olsa çevreye en az zarar veren ürünleri tercih ederim.					
14. Evimize ampul ve elektrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanlarını tercih etmeleri için ailemi uyarırım.					
III. BÖLÜM. Bu bölümde çevreye yönelik düşüncelerinizin ve duygularınızın alınması amaçlanmıştır. 1= hiç katılmıyorum; 5= tamamen katılıyorum'a denk gelmektedir. Lütfen katılma derecenize göre uygun seçeneğe (X) işareti koyunuz.	**1.Hiç Katılmıyorum**	**2.Çok Az Katılıyorum**	**3.Orta Derecede Katılıyorum**	**4.Çok Katılıyorum**	**5.Tamamen Katılıyorum**
1. Ülkemiz doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir, bu yüzden tükenmeleri söz konusu değildir.					
2. Okullarda çevreyle ilgili dersler okutulmalıdır.					
3. Dünyada, insanların hiçbir zaman kirletemeyeceği kadar çok su vardır					
4. Su tasarrufu için banyo yaparken daha az su kullanılabilir					
5. Çevre kendi kendini temizlediği için insanların atıkları problem olmaz.					
6. Ozon tabakası özellikle Avustralya üzerinde incelmiş.Türkiye için bir tehlike yoktur.					
7. Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir.					
8. Çevre korumasına yardımcı olmak için kendi harçlığımdan bir miktar para verebilirim.					
9. İleride arabam olduğunda, hava kirliliğini azaltmak için arabamı kullanmak yerine toplu taşıma araçlarına binmeyi tercih edebilirim.					
10. Tarihi yerlere para harcamak yerine düzgün yollar yapılırsa ülkemiz için daha faydalıdır.					
11. "Fast food" (hamburger, v.b.) tüketimi çevre için zararlıdır.					
12. Çevre kirliliğini önlemek bizlerin değil, devletin sorumluluğudur.					
13. Herhangi bir yerde orman yangını çıktığını duyduğumda çok üzülürüm.					
14. Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanırım.					
15. Çevre gezilerine katıldığımda sıkılırım.					

16. Gelecekte susuz kalmaktan korkarım.					
17. Hayvanların yaşam alanlarına bina yapıldığını görmek beni üzer.					
18. Çevre kirliliğinin bizlere vereceği zarar beni korkutur.					
19. İnsanların çevreye karşı duyarsız olmaları beni üzer.					
20. Nesli tükenmekte olan hayvanlar için üzülüyorum .					
21. Ülkemizdeki doğal kaynakların hızla tüketilmesi, geleceğimiz açısından beni kaygılandırır.					

EK-2

T.C.
ŞANLIURFA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 26292541-44-E.24579989 20.12.2018
Konu : Anket İzni (Berna SAVAŞÇI)

HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik)

İlgi :03.12.2018 tarihli ve 10480 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Berna SAVAŞÇI'nın tez çalışması kapsamında "Şanlıurfa İli Orta Okul Öğrencilerinin Ekoloji Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma" konulu anket çalışmasının Müdürlüğümüze bağlı tüm ortaokul öğrencilerine uygulanmasına ilişkin ilgi yazı ve ekleri değerlendirilmiş olup;

Söz konusu anket çalışmasının sonuçlarının Müdürlüğümüzce paylaşılması ve eğitim öğretim faaliyetini aksatmadan, gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

Şerafettin TURAN
İl Milli Eğitim Müdürü

Adres:
Elektronik Ağ:
e-posta:

Bilgi için: Mehmet TOSUN
Tel:
Faks:

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden 6f67-03d4-3e4f-b764-b991 kodu ile teyit edilebilir.

EK-3

Evrak Tarih ve Sayısı: 07/10/2020-E.39324

HARRAN ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
BİYOLOJİ ANA BİLİM DALI BAŞKALIĞINA
Şanlıurfa

06.10.2020

Harran üniversitesi fen edebiyat fakültesi fen bilimleri enstitüsü biyoloji ana bilim dalında 155104007 numaralı öğrenci olarak öğrenim görmekteyim. Yüksek lisans tez çalışması konum "**Şanlıurfa İli Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma**" dır. Konu ile ilgili 2018/2019 eğitim öğretim yılında Şanlıurfa ili 13 ilçesine (ilçeler ayrı ayrı olmak üzere) ait bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilgilerin tarafımıza verilmesi hususunda gereğinizi bilginize arz ederim.

Berna SAVAŞÇI

1- İlçelere göre kız ve erkek öğrenci sayıları
2- İlçelere göre okul sayısı
3- İlçelere göre derslik sayısı
4- İlçelere göre derslik başına düşen öğrenci sayısı
5- İlçelere göre mevsimlik tarım işçisi öğrenci sayısı
6- İlçelere göre taşımalı öğrenci sayısı
7- İlçelere göre birleştirilmiş sınıflı okul sayısı
8- İlçelere göre birleştirilmiş sınıflı okullarda okuyan öğrenci sayısı

TC: 68482142106
Tlf: 5061811486
Adres: Halilurrahman Ortaokulu Müdürlüğü

Uygundur
Dr. Öğr. Üyesi Şahin Toprak
Tez Danışmanı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?V=BEA5BM6ES adresinden yapılabilir.

Evrak Tarih ve Sayısı: 11/10/2020-E.6703

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : 26130895-100
Konu : Bilgi Talebi

ŞANLIURFA İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

Üniversitemiz Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Biyoloji Anabilim dalı 155104007 nolu yüksek lisans öğrencisi Berna SAVAŞCI'nın, "Şanlıurfa İli Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma" isimli yüksek lisans tezi için yapılacak çalışmalar kapsamında ihtiyaç duyduğu bilgilere ilişkin dilekçesi, ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehmet Sabri ÇELİK
Rektör

Ek: Dilekçe (1 Sayfa)

Evrakı Doğrulamak İçin : https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?V=BEA5BM6ES

Adres:Harran Üniversitesi Rektörlüğü Osmanbey Yerleşkesi 63300 Haliliye/Şanlıurfa
Telefon:0414 318 3012 Faks:0414 318 3190
Elektronik Ağ:http://www.harran.edu.tr/
KEP Adresi: harranuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Hasari ELAGÖZ
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 2033

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?V=BEA5BM6ES adresinden yapılabilir.

T.C.
EYYÜBİYE KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 19592459-42-E.17130921 24.11.2020
Konu : Bilgi Talebi

Sayın : Berna SAVAŞÇI
(Halilurrahman Ortaokulu Müdürlüğü)
Eyyübiye / ŞANLIURFA

İlgi : a) 07.10.2020 tarihli ve 39324 sayılı dilekçeniz.
b) İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 20.11.2020 tarih ve 17020739 sayılı yazısı.

İlgi (a) dilekçeniz ile talep etmiş olduğunuz veriler ilgi (b) yazı ekinde gönderilmiştir Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mehmet ÇAKMAK
Müdür a.
Şube Müdürü

Ek:
1- İlgi (a) Yazı (1 Sayfa)
2- Tablo (1 Adet)

Adres: Hamidiye Mah. Necmettin Cevheri Cad. No:18 Ş.Urfa
Elektronik Ağ: http://eyyubiye.meb.gov.tr/
e-posta: eyyubiye63_egitim@meb.gov.tr

Bilgi için: Mahmut KORKMAZ
Tel: 0 (414) 312 89 80
Faks: 0 (414) 316 14 76

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. https://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden ab70-a8fe-3bb1-9b49-2c0c kodu ile teyit edilebilir.

EK-4

anket kullanımı isteği
1 ileti

MUHLİS ÖZKAN <muozkan@uludag.edu.tr> 19 Eyl 2018 Çar, 22:25
Alıcı: berna savaşçı <brnsvsc@gmail.com>

Sayın Berna Savaşçı,

Çevre Tutum Ölçeğini ' Şanlıurfa İli Ortaokul Öğrencilerinin Çevre Bilinci Üzerine Bir Araştırma ' konulu tezinizde kullanmanızda herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim.

18 Eylül 2018 16:11 tarihinde berna savaşçı <brnsvsc@gmail.com> yazdı:
[Alıntılanan metin gizlendi]

--
Prof.Dr. Muhlis ÖZKAN

Adres : Uludağ Üniversitesi İlköğretim Bölümü
Fen Bilgisi Eğitimi Ana Bilim Dalı
A Blok Görükle/BURSA
E-Posta: muozkan@uludag.edu.tr
Tel :02242942281